UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTÅFLOR

UNDER MEDVERKAN AF

MARCELLUS, GEORG BRANDES

M. FL. SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFNA AF

ARVID AHNFELT

FÖRSTA HÄFTET

STOCKHOLM
OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

STOCKHOLMS HÖGSKOLA
25 NOV. 1935
HUMANISTISKA BIBLIOTEKET

STOCKHOLM, CENTRAL-TRYCKERIET, 1881.

INNEHÅLL.

Sid.

Den politiska ställningen och dess uppkomst, af MARCELLUS 1

Rörelsen mot israeliterna i Tyskland. Korrespondensartikel af GEORG BRANDES 46

Politiska partier och partinamn, af utgifvaren 55

Allt för samhällets bästa. Humoresk af HALFDAN MÖRK 65

Ur W. F. Dalmans korrespondens: Bref till Crusenstolpe, L. J. Hierta, C. J. L. Almqvist, Claës Lundin m. fl. samt utdrag ur bref från landshöfding Sandströmer och biskop Tegnér, jemte notiser ur Dalmans lefnad af utgifvaren 72

Två apologeter, af utgifvaren 110

Anekdoter och karaktersdrag: Riksens ständer på sommarnöje, upptecknadt efter muntlig berättelse af UPSALIENSIS 114

Den politiska ställningen och dess uppkomst.

Öfversigt

af

MARCELLUS.

»Vi afsluta i dag icke blott ett minnesvärdt riksmöte, utan ett helt tidehvarf i svenska folkets historia, ett tidehvarf, som mäter århundraden. Den fasta tillförsigt, hvarmed jag ser mot framtiden, förqväfver icke de känslor af rörelse, med hvilka jag ser eder för sista gången församlade på detta rum, der riksstånden så ofta hafva mött sin konung, och den förhindrar mig icke att med tacksamhet skåda tillbaka på det tidskifte, som förflutit, på de betydelsefulla vändningar i fäderneslandets öde, i hvilka rikets ständer tagit del, på allt det goda och gagneliga, som af dem blifvit utfördt. Efterverlden skall i troget minne förvara, hurusom I med högsint uppoffring hafven satt fosterlandets kraf öfver alla andra afseenden. Den skall ock göra rättvisa åt dem, som ansett betänkligheterna mot det nya vara öfvervägande, men som af sina farhågor endast känna sig manade att i fördubbladt mått uppbjuda sina krafter till fäderneslandets tjenst. Sådana tänkesätt utgöra en förökad borgen för mitt hopp, att svenska folket icke skall svika det förtroende, som konung och ständer vågat sätta till dess klokhet och sans, dess allvar, dess fosterlandskänsla.»

Sådana voro de vackra ord, med hvilka konung Carl XV för sista gången hemförlofvade rikets ständer. Sveriges urgamla representation tillhörde numera endast historien, och den »unga Svea» var beredd att träda i den gamlas ställe. Steget som tagits var af den mest genomgripande beskaffenhet och det var oåterkalleligt. Det var som landtmarskalken inför tronen yttrade, att man nu stod inför ett »ögonblick i nationens lif, då tidens steg likasom höras». Den gamla byggnaden var med marken jemnad och en ny uppförd. Stora voro de förhoppningar, hvilka fästes vid den försiggångna förändringen, och glädjen öfver det genomförda värfvet var ofantlig.

Hela vår ståndsförfattning företedde i fråga om partibildning en synnerligen egendomlig karakter. Det var ej af förhållandenas makt framkallade, ständigt vexlande och af personliga åsigter och åskådningssätt sammanbundna partier, som med hvarandra täflade om makten. Representationen i sin helhet och dess olika afdelningar voro nämligen af lagen bildade just på basis af ett visst intresse, som ståndet antogs skola uttrycka och hvilket det gent emot medstånden uteslutande representerade. Dessa de s. k. »fyra rena och väsentliga folkstånden» hafva väl aldrig erhållit ett snillrikare — låt vara något ensidigt teoretiskt och strängt konservativt — försvar än det, hvilket kommit dem till del af den enda svenska filosof, som varit i stånd att bilda en egen nationel skola.

Vi skola icke försöka inlåta oss på någon slags djupsinnig analys af de olika ståndens intressen och ändamål, utan vi inskränka oss blott att konstatera, att den lagbestämda och privilegierade partifördelning, till hvilken ståndsförfattningen gaf anledning, icke hindrade att inom stånden ganska heta strider utkämpades. Men det var merendels icke partistrider i egentlig mening, som då upprörde sinnena, icke stora politiska meningsskiljaktigheter, som

mot hvarandra drogo i härnad, utan oftast små personliga schismer som söndrade sinnena, kotterimanövrer, som försöktes och som lyckades eller misslyckades. Såsom ett undantag härifrån torde understundom ridderskapet och adeln kunna betraktas, och orsaken härtill lärer få sökas i de mångahanda olika element, af hvilka detta första stånd var bildadt och som icke rätt gjorde epitetet det »offentliga ståndet» till en sanning. Det var först när ståndens intressen kommo i konflikt med hvarandra, som det uppstod en strid om principer, för hvilka partier bildade sig och mätte sina krafter, och ur en sådan strid var det som representationsfrågan med seger afgick. Borgare- och bondestånden slogo sig här tillsammans i sin opposition mot de båda andra stånden, men hufvudsakligen mot adelns och presterskapets privilegier, och efter en lång kamp blef segern deras.

Men detta förbund, som fört till seger, skulle vara af kort varaktighet. Det var ett onaturligt förbund, ty de båda bundsförvandterna egde för mycket olika intressen för att icke, då det gälde att inhösta segerns frukter, konflikt mellan de båda segrarne skulle uppstå. Otänkbart var, att det stånd, som under den gamla representationens dagar understundom trodde sig så mäktigt, att »hela Europa hade sina blickar fästa på dess förhandlingar», skulle finna sig i den vanmäktiga rol, som dess numeriska andel inom det nya underhuset anvisade det. Helt visst var det i förhoppning att i sin hand fånga den nya ledningen, som den gamla liberalismen inom borgarestånden så nitiskt arbetade på det nyas seger. Men omöjligt var att begära, att det fjerde ståndet, som under de märkliga decemberdagarne sett hela sin diktan och traktan under de senaste 25 åren med en så kolossal framgång krönas, skulle låta sig nöjas med den anspråkslösa platsen att gå i de fordom så myndige borgarechefernes ledband. Det var en politisk kortsynthet utan

exempel, som borgareståndet visade, då det lät sig förledas att med det eftertryck och den entusiasm, som nu i dagen lades, arbeta för en reform, som från en sjelfständig fjerdedel af en representation, der de skilda intressena balanserade hvarandra, degraderade det till en föga betydande minoritet gent emot ett enda allsmäktigt och enrådande intresse, som af borgareståndet förhjelpts på maktens tinnar.

Äfven den nya riksdagsordningen innebär hvad andra kammaren beträffar fröet till en genom lagens bestämmelser uppkallad partiorganisation genom den olika representationsrätt, den tilldelar land och stad. Dessa intressen, som egentligen bragt den stora frågan till dess lösning, bildade naturliga anknytningspunkter för olika partiträfvanden; men om ock denna anknytningspunkt kunde för landtmännen, såsom utgörande en afgjord och oomkullkastlig majoritet, anses tillfredsställande och derför bland dem lätt skapade ett parti, så var den deremot för stadsrepresentanterne desto mer otillräcklig, och derför var partibildningen bland dem icke samma lätta sak.

Och icke desto mindre var det just från stadsrepresentanternes sida som första försöket utgick att åstadkomma en partibildning i andra kammaren. Det är de experiment, som i detta hänseende försöktes, hvilka vi till en början något skola uppehålla oss vid.

Den företeelsen, att första försöket i detta afseende gjordes från stadsrepresentanternes sida, får icke så fattas, att man från detta håll redan nu insåg den underlägsenhet, som var dem beskärd, och att partibildningsförsöken derför voro att betrakta såsom ett förtvifladt kraftexperiment att förekomma den hotande katastrofen, då maktens tömmar lades i det fjerde ståndets hand. Mot en sådan uppfattning vitna såväl de förhoppningar, som af den f. d. borgareliberalismens koryféer ännu hystes om lyckan för dess intressen af det skedda, som ock det ändamål den första

partibildningen hade, nämligen att stödja den ministér, som skapat de nya förhållandena. De från detta håll gjorda försöken att taga ledningen i den »folkvalda» kammaren äro derför att anse såsom en fortsättning på och en konseqvens af den kolossala villfarelsen att genom representationsförändringen hela väldet såsom en mogen frukt skulle falla i de forna borgarchefernes hand. Var detta förhållandet, så blef i sanning uppvaknandet bittert nog, ty en fruktansvärdare missräkning än denna har väl näppeligen blifvit gjord, och det bästa beviset derpå är den hast, med hvilken borgareståndets två stormodige chefer, herrar Murén och Björck, med sällspord endrägt skyndade sig att försvinna från den politiska skådebana, som de sjelfve så kraftigt bidragit att skapa.

Om det ock, med hänsyn till det ganska stora antalet af representationsreformens motståndare, hvilka i första kammaren fått plats, antagas kunde, att i det nya öfverhuset den regering, som genomfört denna genomgripande förändring, icke alltid skulle få så särdeles lugna dagar, så var det deremot så mycket mindre tänkbart, att i andra kammaren och just från deras sida, som genom samma regerings försorg blifvit satta vid styret, de första allvarliga och känbara försöken skulle göras att rubba ur sadeln den ministér, hvilken inlagt så stor förtjenst om denna kammares tillvaro. Det var en ny tillämpning af den gamla sanningen: »Otack är verldens lön», man här ser.

Redan den koalition, som i andra kammaren vid 1867 års riksdag ansågs af nöden, för att stödja den De Geerska ministéren visade tillvaron af en icke obefogad fruktan i detta hänseende. Det var den gamle borgarechefen Murén, som åtog sig hedersuppdraget att till ett stort ministerielt parti sammanfoga alla de element, som kunde vara hugade att blifva stödjepelare för det nyas skapare. Med honom adjungerade sig representanten för Söderhamn och Hudiks-

vall, häradshöfding P. Staaff samt bondeståndets f. d. talman Nils Larsson i Tullus. Såsom man ser, representerade det norrländska klöfverbladet de tre element, som genom representationsförändringen hufvudsakligen hoppades komma till makten eller det gamla borgarestånd, de hittills orepresenterade embetsmännen, hvilka man genom hr Staaff hoppades sammansluta till en pålitlig falang, samt bondeståndet, hvilket med säkerhet troddes kunna vinnas genom den bland sina ståndsbröder med rätta högt aktade Nils Larsson. Denna koalition sökte man vid ett möte stadga, ehuru resultatet deraf icke blef storartadt.

Om man med rätta måste anse grefve Arvid Posses uppträdande vid detta nu nämnda möte såsom det mest betydelsefulla af hvad som dervid tilldrog sig, så har detta sin grund såväl i hans antecedentia, som i hans efterföljande handlingssätt. Att icke ministéren De Geer i grefve Posse hade någon vän, behöfver knappast sägas, och att derför se honom bland denna ministérs anhängare quand même lärer svårligen hafva kunnat väntas. Men än mindre hade man kunnat i honom se den blifvande chefen för just den bondemajoritet, för hvars öfvervälde han varnat. Nu visade sig emellertid, att den känsla han hyste mot den ministér, som »hvälft södern upp mot norden», var nog stark att öfverrösta hans medfödda och naturliga aversion mot det element, med hvilket han nu ingick förbund på lif och död. I konseqvens med hvad han kände och tänkte mot ministéren De Geer drefs han att för sin del motsätta sig hvarje politik, som hade till mål regeringens ovilkorliga understödjande, och af samma tänkesätt, men inkonseqvent mot sin föregående lefnadsbana så väl i politiskt som i socialt och ekonomiskt afseende, fördes han öfver till det motsatta lägret.

Genast efter och såsom en omedelbar följd af försöket att bilda ett ministerielt parti förenade sig ett mindre antal

ledamöter till ett annat förbund och detta förbunds chef var grefve Arvid Posse.

Den ministeriella falangens lösa sammansättning visade sig redan deri, att den var bygd på ett förbund mellan de oförsonliga antagonisterna från borgareståndets glansperiod Murén och Björck, och hela denna koalition föll äfven fortare än man kunde tro sönder. Det fordras ock mer än öfvermensklig tro för att hoppas på varaktigheten af ett parti, som icke hade något annat program än att under alla förhållanden understödja en ministér, hvilken så tydligen hade sina bästa dagar bakom sig, såsom förhållandet var med den De Geerska ministéren, hvars homogenitet var betänkligt störd genom frih. Gripenstedts utträde ur densamma, en förlust så mycket känbarare som denna ministér just i honom egde sitt bästa och pålitligaste stöd.

Den gamla rivaliteten mellan de båda storheterna Murén och Björck var allt för väl ingrodd, för att icke vänskapen, trots det brydsamma i situationen, inom kort skulle taga slut. Så skedde ock. Ultraministerialism var för oppositionsmän par préférence en allt för obekant rol för att det skulle lyckas dem att i längden hålla sig vid densamma. En ny fraktion uppstod, som hade för ändamål att hålla kurs mellan den ministeriella falangen och den uppstående landtmannaoppositionen, en fraktion som visserligen bland sig räknade flere af kammarens talangfullaste, kunskapsrikaste och mest intelligenta män, men som dock aldrig lyckades tillvinna sig något verkligt inflytande på ärendenas gång och snart nog äfven försvann. Denna fraktion blef kallad »centern», och i spetsen för densamma stodo herrar Hierta och Björck. Dess numeriska antal var dock allt för ringa och icke illa har hela fraktionen blifvit kallad »en generalstab utan soldater». Om redan i denna omständighet ligger fröet till den ohjelpligaste svaghet, måste så mycket mer den inom sjelfva staben rådande schismen förminska den redan förut

nog otillräckliga kraften, och de motsatta meningar, som inom statsutskottet representerades af de båda ledarne, förorsakade inom kort partiets fall. Försök gjordes sedan af friherrarne Gripenstedt, herr Stråle och friherrarne Liljencrantz att hvar för sig förena de spridda sinnena, men utan att lyckas.

Men det var ock en tredje partibildning i den andra kammaren, som vid första riksdagen kom till stånd, en formation långt betydelsefullare än de misslyckade försök, som nyss beskrifvits. Vi hafva här ofvan nämnt, att grefve Posse redan före utskottsvalen försökte en kontraoperation mot den ministeriella flockens partiexperiment, ehuru det icke under den allmänna förtjusningsfebern lyckades honom att samla flere meningsfränder än cirka 40. Men ur denna ringa början utvecklade sig snart ett stort och mäktigt parti, som genom sin fasta sammanslutning, sin stränga partidisciplin och sin förmåga att draga till sig kammarens bondeelement snart blef allena förherskande. Detta parti var det sedermera så ryktbara *landtmannapartiet*. På ett stort möte i nuvarande Berns salong, hvarest herr Key presiderade, konstituerade sig detta parti och antog sitt sväfvande program. Utom grefve Posse, som kan anses vara roten och upphofvet till detta parti, räknades dit godsegarne Kallstenius, Key, Hedengren, friherrarne von Schulzenheim och Koskull, bruksegarne Indebetou och De Maré samt de egentliga bonderepresentanterna Carl Ifvarsson, Per Nilsson i Espö, Jan Andersson i Jönvik, Liss Olof Larsson m. fl. Man jemföre par curiosité samma partis ledamotsförteckning 10 år senare, då partiet växt till, om ock icke i visdom och anseende, så likväl i makt och i medvetande derom.

Ett parti måste hafva ett program, om än aldrig så litet, och lotten att svarfva fraserna till ett sådant uppdrogs åt herr Key, som äfven fullgjorde detta sitt uppdrag. Men som alla dylika aktstycken är äfven denna politiska trosbekännelse af ett det mest sväfvande innehåll, af en beskaf-

fenhet som gör, att man alldeles icke behöfver vara landtmannapartist för att underskrifva detsamma. De elastiska bestämmelserna lemna i sjelfva verket föga ledning för bedömande af hvad partiet vill och önskar. »Sparsamhet» med statsmedel, ett »tidsenligt» försvarssystem, en »rättvis» skattefördelning, kommunikationsväsendets »fortsatta utveckling», »förändringar och förenklingar» i förvaltningen o. d., som detta program fordrar, betyder så ofantligt mycket eller — ofantligt litet, allt som man vill. Redan vid landtmannapartiets första uppkomst yttrades ock derom: »Att vilja samla och sammanhålla ett politiskt parti under sådana sväfvande syftens banér röjer antingen en nästan älskvärd enfald eller ock någonting — som alls icke är älskvärdt, kanske icke heller så enfaldigt, men som i alla händelser ej kan lyckas i längden.» Att partiet blifvit sammanhållet och detta med jernhand, har varit förorsakadt af andra faktorer än det politiska programmet. Blifva en gång försvars- och skattefrågorna lösta på ett sätt, som gör att dessa tvistefrön icke mer blifva det pris, efter hvilket sträfvas, så skall trots programmet landtmannapartiets gyllene tid vara ändad.

Sådan är i korthet historien om landtmannapartiets uppkomst och begynnelse, detta parti som sedan spelat en så betydelsefull rol i vår riksdagshistoria under det nya statsskickets dagar. Med skäl blef detta parti vid sin framkomst helsadt med tillförsigt och glädje. De herskande farhågorna, att den andra kammaren skulle komma att bestå af en falang äfventyrsälskande och omstörtningslystne politiska demagoger med allt att vinna men föga att förlora voro härmed bortblåsta. Man fann ett parti, som sjelft förklarade sig stå på »säker svensk botten», ett parti, som, om dess program i viss mån bestod af liberala fraser, likvisst hade för mycket att förlora för att våga sig för långt ut på experimentalpolitikens vingliga stråt. Man såg i det uppståndna partiet en dam mot den fruktade demokratiens

alla hugskott, ett parti sammansatt af det forna fjerde ståndets bästa element, förstärkta och understödda af de redbaraste och aktningsvärdaste krafter, som landsbygden ur andra samhällslager sändt till representationen. I denna form var landtmannapartiet en skapelse med stor och vacker framtid, en skapelse som trots den oppositionella ställning, den genast intog till den dåvarande ministéren, bort vara för dess främste man en hugnerik företeelse, då det framkallade ett välgrundadt hopp om, att det verk, han skapat, var ett godt och välsignelsebringande verk.

Men det befans snart, att de element, hvaraf partiet bestod, i allt för vidsträckt mån hade tagit intryck af sin verksamhet inom det materiella området. Detta må dock icke så förstås, att vi i någon mån förneka den stora och prisvärda frikostighet, som landtmannapartiet visat för bildningens befrämjande. Stora äro de anslag, som partiet städse beviljat undervisningsväsendet och med lifligt intresse har det omhuldat detsamma. Det är således icke någon försummelse i detta afseende vi kunna lägga det mäktiga partiet till last. Hvad som deremot är det minst tilltalande i afseende å detta parti, är den exklusivitet, hvarmed detsamma drifvit de materiella, partiet och dess kommittenter till godo kommande, intressenas politik. Det är klasspolitiken, som genom partiet fått drifva sitt spel, eller, som en framstående politisk författare så sant sagt, »det är ingenting annat än det gamla *bondeståndet,* som i detta ögonblick kommit igen, fullt så starkt som någonsin förr i känslan af gemensamma intressen, men starkare än någonsin förr i känslan af makt och derför också djerft som aldrig förut i sina anspråk och yrkanden».[1]

Det är denna exklusivitet, som i grund och botten för-

[1] *Hans Forssell,* uppsatsen: »Den andre oktober 1871» i Studier och Kritiker sid. 232.

ändrat partiets sammansättning och karakter. De bästa element, som i begynnelsen ingingo såsom modererande och färggifvande, hafva så småningom funnit sig föranlåtna att draga sig tillbaka, lemnande fältet åt ett rustikalt niomannaråd. Regeringens 1871 framlagda härordningsförslag förorsakade en reformerande eruption inom partiet, och det förr högst manstarka partiet räknade i den slutliga bataljen endast 106 anhängare, under det att regeringens förslag egde för sig 79 af kammarens ledamöter. Man fann efter denna eruption blott och bart ett triumvirat, af hvad man skulle kunna kalla »herremän», sluta sig till partiet och dess sträfvanden, nämligen grefve Arvid Posse, friherre John Ericsson och herr Emil Key. Af dessa hamnade dock snart grefve Posse, förr statsutskottets energiske ordförande och partiets synliga chef, i den lugna talmansstolen, friherre Ericsson drog sig vid 1875 års allmänna val tillbaka från det offentliga lifvet och herr Key befans ensam qvar såsom partiets stöttepinne, sedan äfven herrar Mankell och Dufva af Stockholms valmän blifvit från förtroendet uteslutne, just på grund af deras anslutning till landtmannapartiet. Uppenbarligen höllo hufvudstadens valmän före, att det icke var deras sak att förse landtmannapartiet med skickliga och dugliga chefer.

Sedan sålunda de bästa elementen blifvit afsöndrade eller stötta tillbaka, blef landtmannapartiet allt mer ett verkligt bondeparti. Det är från det gamla bondeståndet, hvars arftagare partiet är i rätt nedstigande led, som andra kammarens majoritet i arf tagit alla sina intressen, tänkesätt och vanor. Det förhåller sig således så, att här en fjerdedel af den gamla fyrståndsrepresentationen, och dertill den hvilken mindre än de andra varit af uppfostran och erfarenhet skapad att taga en dominerande ställning i vårt politiska lif, i sin hand har makten. Detta framhållet, må å den andra sidan icke förnekas, att flere af partiets mer fram-

stående ledamöter söka på ett berömligt sätt icke blott sätta sig in i föreliggande frågor, utan äfven att efter bästa förmåga reparera hvad i deras uppfostran blifvit försummadt; men den stora massan af partiet, de djupa lederna med sin okunnighet och sina anspråk, måste göra, att det välde partiet kommit till, är att beklaga.

Genom det sista ministerskiftet, hvarigenom grefve Posse blef ministérens förste man, har landtmannapartiet i viss mån kommit i en annan ställning. Det skall nu på sitt sätt föreställa ett regeringsparti, och ganska märkligt skall blifva att se, huru det förut oppositionsvana partiet skall bestå i en dylik ställning. Vi få längre fram tillfälle återkomma till detta ämne.

Det var vid 1867 års riksdag som landtmannapartiet såg dagen. Likaså hafva vi redogjort för de misslyckade försök, som vid samma riksdag gjordes att åstadkomma andra partibildningar. Redan vid påföljande riksdag gjordes nya försök, om ock af annan beskaffenhet, och det s. k. *nyliberala partiet* kom till.

Få begrepp äro mer obestämda än begreppen konservativ och liberal. Gambetta blir af Buffet och hans vänner ansedd för mer än liberal, eller rättare sagdt radikal, under det att Rochefort och hans petroleuser stämpla honom som ohjelpligt konservativ. Någon normalgräns, der konservatismen slutar för att låta liberalismen vidtaga, finnes icke och kan ej finnas.

Obestämdheten af dessa s. k. motsatser visade sig tydligt nog i den stora striden om representationsförändringen, då alla de, som motsatte sig den genomgående reformen, blefvo kallade konservative. Ingenting kunde emellertid vara mindre befogadt än detta, ty de som ville behålla det gamla orubbadt lära vara lätt nog räknade, och säkert är att i den stora minoritet, som på riddarhuset motsatte sig reformen, få funnos, som önskade och trodde på bibehållandet

af det gamla representationsskicket oförändradt. Hvad deremot desse s. k. konservative kämpade för, det var att söka ingjuta den gamla andan i de nya formerna och derför önskade det nya annorlunda skapadt än nu blef händelsen. Man behöfver i detta afseende endast kasta en den flyktigaste blick på det representationsförslag, som af denna minoritet framlades, för att inse, huru obefogade de beskyllningar voro, som framslungades mot dem för envist fasthållande vid de föråldrade grunderna. Tvärt om visade sig detta förslag i flere afseenden långt liberalare än det De Geerska, och särskildt torde de grunder, på hvilka denna minoritet ville bygga den andra kammaren, vara ett långt större medgifvande åt liberalismen än den andra kammare, vi nu fått, utgjorde. Men de ville icke bygga representationen *endast* på den burgne hemmansegareklassens intressen, utan ville, med behörigt erkännande åt dess berättigade anspråk på en betydelsefull andel i representationen, äfven der inrymma plats för andra element.

Om således de s. k. konservative i deras förhållande till representationsförändringen blifvit helt och hållet missuppfattade, så visade de s. k. liberale, som genomdrefvo representationsförändringen, inom kort i hvad mån detta, såsom man menar, hedersepitet var af dem förtjent. Deras liberalism blef ej högre skattad än att de icke ens fingo behålla sitt gamla namn, utan omdöptes till det »gammal-liberala» partiet, emedan det »betraktadt såsom ett lifskraftigt parti med bestämda ändamål endast tillhör en förfluten tid». En annan liberalism stod nu upp, som fann den gamla i själ och botten vara endast konservatism. Icke illa från den nya ståndpunkten har ock med hänsyn härtill blifvit sagdt: »Skilnaden mellan motståndarne af representationsreformen och dess förkämpar, de gammal-liberala, hvilka nu broderligen förenat sig med de förra i ett »på stället marsch», är endast den att de senare fortfarande verkligen både inbilla

sig sjelfva och vilja inbilla andra, att de kämpa för framåtskridandet, medan de i sjelfva verket ej ha vare sig blick eller intresse för nutidens politiska uppgifter. Representationsreformen var för dem ej ett vigtigt *medel* till fortsatt samhällsutveckling, utan ett slutligt *mål*. Nu stå de handfallna, tuggande på det gamla förrådet af utnötta fraser, och förstå ej en tid som ej är *deras*, utan kräfver *nya män*. Derför är äfven detta parti i upplösningstillstånd — ty ett parti sammanhålles ej af hvad det gjorde i går, när det ej vet hvad det skall göra i dag och ännu mindre har någon aning om morgondagens kraf. Huru talrikt det än kan synas eller till och med verkligen vara, står det då i begrepp att nedsjunka till ett af personliga relationer och intressen besjäladt *kotteri*.»

Gent emot dessa s. k. gammal-liberale uppträdde nu ett annat liberalt parti, som blef kalladt det »nyliberala partiet», hvilket hade till mål att, »utan våldsamma brytningar eller oförberedda öfvergångar, beslutsamt *fortsätta* der de gammal-liberala slutat och utveckla konseqvenserna af deras arbete». För detta parti voro de gammal-liberale ohjelpligt konservative och deras liberalism föga skattad. I spetsen för detta isynnerhet vid 1868 års riksdag framträdande nyliberala parti stod representanten för Sköllersta och Askers härad i Örebro län Anders Wilhelm Uhr, hvilken ock såsom ordförande undertecknat det nyliberala partiets program, men såsom hederspresident i det nya förbundet lärer hafva fungerat den från riddarhuset väl bekante riksdagstalaren frih. Adam Christian Raab. Till det nya partiet slöto sig åtskilliga af andra kammarens ledamöter så väl som Stockholms »frasradikala» intelligens.*

Äfven detta parti skulle hafva ett program och det försedde sig med ett ståtligt sådant, i jemförelse hvarmed

---

* Representerad af ett par tre excentriska herrar.

landtmannapartiets programunge var en ytterst anspråkslös produkt. Dock har det nyliberala programmet den stora förtjensten framför landtmannapartiets, att det långt mera bestämdt och tydligt uttalar hvad partiet vill.

Det var inga småsaker, som de nyliberale ville åstadkomma — om de fått råda. Under det att t. ex. landtmannapartiet nöjde sig med att på sin fana skrifva den mångtydiga uppgiften: »förändringar och förenklingar företagas i förvaltningens olika grenar, men varsamt, så att detta utan rubbningar i administrationens jemna gång kan verkställas», så får man deremot af det nyliberala partiet tydligt och klart veta, att landt- och sjöförsvarsdepartementen skola förenas, alla generaldirektörs- och presidentsbefattningar samt biskopsembeten indragas, ja till och med kronofogdarne kommo på konskriptionslistan, för att nu icke tala om det olyckligt ryktbara kommers-kollegiet, som ock från vissa håll fått sin dödsdom. De nyliberala sträcka sina omsorger så långt, att de till och med vilja afskaffa kanslers- och prokanslersembetena vid universiteten, hvilka befattningar likväl icke på grund af sin dyrbarhet böra hafva kunnat förorsaka de reformerande nyliberale några bekymmer.

För öfrigt är det storslagna saker detta program har att bjuda på. Alla censusstreck och konungens ekonomiska lagstiftningsmakt skola bort, juryinrättning införas, qvinnan göras fullt likställd med mannen, förvaltningen decentraliseras och landshöfdingarne få vid sin sida en länsrepresentation, hvars samtycke de i vissa fall skola inhemta; skolan skiljes från kyrkan; indelningsverket lättas och värfvade armén samt flottan minskas o. s. v.

Att noga märka är, att man aktar sig för att sammanblanda de nyliberale, som slöto sig till detta dundrande program, med landtmannapartiet, som till en början ock uppträdde under samma benämning. Då likvisst landtmannapartiet visade sig liberalt blott mot rust- och rote-

hållarne samt mot skattejordens egare, så blef det liberala namnet icke rätt lämpligt, hvarjemte från de verkligt nyliberales sida genom en dess förkämpe en protest utgick mot denna af landtmannapartiets »snillrike chef» bedrifna »namnannektionspolitik à la Bismarck». De Uhrska nyliberale fingo behålla sitt namn och de förre nyliberale blefvo nu kallade landtmannapartiet, hvilket namn partiet sedan dess behållit.

Nyliberalismen blef ej inom representationen långlifvad. Landtmannapartiet fick genast från början för stor öfvervigt och de öfriga fraktionerna funnos ej hugade att göra gemensam sak med det nya »liberale» eller rättare »frasradikale», som de sedermera af sin tvifvels utan talangfullaste anhängare blifvit kallade. Om den s. k. centern i andra kammaren med skäl blifvit kallad en generalstab utan soldater, så kunna inom riksdagen de nyliberale med fullt fog sägas vara en hand full soldater utan general, åtminstone hvad förmåga och anseende beträffar. Landtmannapartiet lät också sin tunga hand nedfalla på dem, som vågat sluta sig till de nyliberalas led. »Gamle Uhr» blef beröfvad sin plats i banken och Jonas Andersson såg sig så länge han tillhörde denna trupp utestängd från hvarje förtroendepost. Ola Jönsson i Kungshult deremot räddades från att komma på konskriptionslistan blott och bart genom sin egenskap af skåning samt den mäktiga ställning hans provinskamrater i kammaren intogo. Dessa fatala omständigheter gåfvo snart dödsstöten åt det aldrig lifskraftiga partiet, och de nyliberale uppgingo snart dels i landtmannapartiet, dit det mera rustikala elementet af böjelse och naturnödvändighet drefs, dels i den s. k. intelligensen, dit de mera kultiverade meningsvännerna togo sin tillflykt.

Utom representationen hafva väl de nyliberale fört ett tynande lif, till dess en kraftansats gjordes och en s. k. »reformförening» med samma tendenser, som det nyliberala

partiet haft, bildades med en f. d. stockholmsrepresentant och krigsminister in spe såsom styrande herre och mästare. Det begaf sig dock så, att riksdagsmannavalet på hösten 1880, då friherre Nordenskiöld och fabrikör Johan Ohlsson täflade om företrädet, åstadkom en ohjelplig splittring, då till allmän uppbyggelse för friherre Nordenskiölds anhängare de s. k. liberale gjorde sitt till för att nedgöra hvarandra.

Lika litet som det lyckats att bilda en med landtmannapartiet täflande liberal fraktion i andra kammaren, lika litet hafva de mer konservativa elementen någonsin förmått åstadkomma någon fast sammanslutning. Dock må det kanske vara orätt att här tala om konservativa element såsom stående gent emot landtmannapartiet, ty detta parti kan icke gerna kallas liberalt. Det torde derför vara rättare att säga, att det icke lyckats stadsrepresentanterne och deras vänner bland landsbygdens representanter att bilda något parti. Väl har man äfven efter 1867 års misslyckade försök åtskilliga gånger bjudit till dermed, men utan framgång. Det försöktes bland annat en gång att af dessa element bilda en ny »center», ett namn som kan synas märkligt i en kammare, der ingen höger fans, men man ville så förklara detta namn, att fraktionen i fråga skulle vara en center med landtmannapartiet som venster och första kammaren som höger. Icke heller denna anordning lyckades, utan andra kammarens minoritet har lefvat ett lif, der en hvar gemenligen följt sin egen väg. Denna s. k. »intelligens» företer ett brokigt politiskt virrvarr, som tillkännagifver den mest ohjelpliga splittring och bristande förening. De enda tillfällen, då för positiva mål någorlunda endrägt plägar existera, är vid utskottsvalen och i statsregleringfrågor, i hvilka sistnämnda intelligensen hör till de »liberale», d. v. s. till dem, som icke hafva för vana att pruta på hvart enda öre. Intelligensens rol är negativ, dess uppgift att göra opposition mot landtmannapartiet i dess sträfvande till sin egen

fördel. Men emellertid är denna fraktion ingalunda utan sin stora betydelse. Det är nog så, att den i kammaren är en svag minoritet, men detta hindrar icke, att i de vigtiga frågor, som pläga genom gemensam omröstning afgöras, partiet ofta fäller utslaget mellan första och andra kammaren till den förras favör.

Sådan är, som man vet, för närvarande ställningen i andra kammaren. Vi finna der ett öfvermäktigt och väl sammanhållet landtmannaparti med ytterst vigtiga gemensamma intressen, med insigt om sin makt och med fast beslut att begagna densamma. Å den andra sidan åter i samma kammare påträffas en minoritet bestående till väsentlig del af ganska framstående förmågor, men utan sammanhållning och utan några gemensamma positiva mål att sträfva för, hvilket allt gjort detta parti — om vi så må kalla ett så löst aggregat som detta — svagt.

Den nya riksdagsordningen hvilar, som sagdt blifvit, hvad andra kammaren angår på motsatsen mellan land och stad. Att häraf en tudelning af kammaren blef framkallad var föga förunderligt. Antagonismen mellan land och stad är icke från i går och är alldeles icke något för vårt land säreget. Redan i antiken påträffa vi en mäktig republik, der staden var staten och endast dess bebyggare voro romerska medborgare. Merkantilismen stälde i ekonomiskt hänseende land och stad i en den mest afgjorda motsats till hvarandra och man finner ju den svenska lagstiftningen till och med i civilrättsligt hänseende draga ett bestämdt och ganska betydande råmärke mellan landsbygdens och städernas bebyggare. Mellan dem förefans ett stort svalg, beroende af olika administrativa och kommunala institutioner, af olika uppfattningssätt och bildningsgrad samt — hvarför neka dertill — äfven af verkliga eller förmenta olikartade intressen. Inom det moderna samhället visar sig denna motsats icke blott på det sociala området, utan äfven på den politiska

vädjobanan. Så t. ex. fann man Napoleon III söka stödet för sin regering hos landtbefolkningen gent emot städernas oroliga och lättrörda arbetareklasser. I Belgien har striden mellan land och stad varit särdeles häftig och har flere gånger framkallat stora svårigheter, såsom 1857 och 1871, då allvarliga oroligheter i Brüssel och andra större belgiska städer nödgade konungen att afskeda ministérer, hvilka understöddes af landtbefolkningen, och detta oaktadt de hade majoritet inom representationen.

Se vi på vårt grannland Danmark, så har antagonismen mellan land och stad der tagit stora dimensioner och företer förhållanden hvilka i många afseenden kunna anses likartade med våra. Striden der är ungefär jemnårig med landets fria författning. Redan vid valet till den grundlagstiftande riksförsamlingen skilde »bondesönernas sällskap» sin sak från de liberale, hvilka, oaktadt de närmast tillhörde och representerade städerna, dock hittills troget hade understödt sällskapets sträfvanden att gagna landtbefolkningen. Man började redan den gången att bilda ett särskildt bondeparti, och från detta svaga frö har den så ödesdigra striden och motsatsen allt mer utvecklat sig, tills den, tack vare oupphörliga agitationer, nått så långt, att den stora majoriteten af valmän i Kjöbenhavn och alla större städer äro lika så deciderade »högermän», som det stora flertalet af valmän på landet äro »venstermän». Och hvilken strid sedan!

Det kommer icke i fråga att synnerligen fästa vigt vid *hvad* som af regeringen föreslås, utan *hvem* som föreslår saker och ting. Sådana bagateller som en utredning af sakförhållanden har icke kommit i fråga inför den patenterade danska parlamentarismen, ty man dömer och pröfvar der »alldeles utan hänsyn till sakens realitet», och betraktar frågorna — äfven de vigtigaste — ur synpunkten af hvilka personer som sitta vid konungens rådsbord. Alla möjliga och omöjliga inskränkningar i den af regeringen föreslagna

budgeten höra till denna beryktade parlamentarisms hjeltedater, och man vidtager de mest genomgående kraftmedel för att aflägsna från styret personer, hvilka icke i annan måtto mot oppositionen försyndat sig än att de gå i vägen för dess egna koryféer.

Den andra kammaren i den svenska representationen är äfvenledes baserad på en bestämd skilnad mellan land och stad, då de icke blott såsom valkretsar äro skilda från hvarandra, utan man äfven vid valkretsarnes bestämmande utgått från helt och hållet olika grunder. Rörande denna sak yttras i de motiv, som från regeringen åtföljde propositionen om ny riksdagsordning, att »detta åtskiljande, som icke bör motiveras af stridiga intressen emellan land och stad, borde ega giltig grund i den olikartade organisationen af hvarderas kommunala förhållanden, förvaltning och lagskipning m. m. Samma åtskilnad förekommer ock i landstingen och i de flesta förslag till nationalrepresentationens ombildning, som vunnit något allmännare bifall». I hvad mån en dylik skiljaktighet verkligen är af förhållandena påkallad, derom kunna visserligen meningarna vara delade; men icke desto mindre torde giltiga skäl härtill icke saknats. Hvad som likvisst dervid icke får förbises är, att, huru lätt än h. exc. justitiestatsministern vidrör frågan om stridiga intressen mellan land och stad, just dessa intressen haft ett vida större inflytande på den anordning, som blifvit vidtagen, än man vid reformens genomförande i allmänhet ville hålla före.

Det heter vidare i motiven angående denna sak, att »vid öfvergången från en ståndsrepresentation till en författning, enligt hvilken, om de gamla ståndstraditionerna skulle göra sig gällande, ett af de forna riksstånden egde ett öfvervägande inflytande på valens utgång, är det måhända ock af praktisk omtanke påkalladt att försäkra ett antal platser åt dem, som icke tillhöra nämnda stånd. I afseende å

antalsförhållandet mellan landets och städernas representanter är antagen enahanda grund, som följts vid landstingens bildande, så att enligt regeln en folkmängd af 20,000 på landet och 10,000 i staden skulle berättiga att till denna kammare sända en representant. Efter det sätt, som för valdistrikternas ordnande är föreslaget, och enligt hvilket hvarje domsaga på landet utgör ett distrikt, derest ej dess folkmängd öfverstiger 40,000, och de mindre städerna sammanföras i valkretsar, så vidt ske kan länsvis, skulle med afseende på nuvarande folkmängdsförhållanden komma att utses omkring 130 representanter för landet och 50 för städerna.»

Tvifvels utan synas härmed synnerligen stora förmåner vara beviljade städerna och derför för dem ingenting vara att klaga öfver; men hvarje sak kan ses från två sidor. Så ock denna. Man får nämligen icke glömma, att den nya riksdagsordningen hade af nöden äfven borgareståndets bifall samt att utan detta det icke blifvit någon förändring af. Man kan äfvenledes vara förvissad, att, om äfven borgareståndet kunde finnas benäget att begära det de två första stånden skulle för den goda saken offra sina förmåner, samma stånd icke skulle lika frikostigt göra en insats af sina egna, och bland dessa förmåner räknade borgareståndet den att utgöra en fjerdedel af hela representationen. Att man derför svårligen kunnat hoppas på bifall till ett förslag som reducerade städernas representationsrätt till samma proportion som deras innevånareantal har till landsbygdens, behöfver icke sägas, och det må ändock anses vara en nog stor uppoffring af borgareståndet att inskränka sina anspråk till en sjettedel af representationen i stället för en fjerdedel — *men* det skedde i förhoppning att representationen skulle få ett helt annat utseende än som den fick. Hade borgareståndet trott utgången blifva sådan den blef, så hade helt visst jublet, med hvilket förändringen helsades, förbytts till helt andra käns-

lor eller rättare sagdt, om man misstänkt något sådant, så hade utgången antagligen blifvit en annan. Emellertid visar detta, att städernas tacksamhetsskuld till landsbygden för den större representationsrätten icke är så grufligt stor, som man låter om. Den var helt enkelt ett nödvändigt vilkor för hela reformen och såsom sådant ingalunda obilligt eller ens af någon synnerlig betydenhet, såsom vi vilja söka att visa.

Förhållandet inom andra kammaren mellan landsbygdens och städernas representanter angifver h. exc. justitiestatsministern vara sådant, att då de förre utgöra omkring 130, så visar städernas siffra 50. Detta var proportionen vid framläggandet af förslaget till den nya riksdagsordningen, men förhållandet har så till vida förändrats, att städernas representanter nu äro 64 och landsbygdens 140. Vill man då med ledning häraf bedöma maktställningen inom kammaren, så visar det sig, att landsbygden är vida mer än dubbelt så manstarkt representerad som städerna, hvadan alltså för den förra en ständig och ovilkorlig majoritet är att påräkna. För besluten *inom kammaren* är det derför totalt likgiltigt, om städerna erhållit den högre representationsrätten i förhållande till sin folkstock eller icke, ty stadsboarnes representanter måste i alla händelser stanna i en ohjelplig minoritet. Visserligen må det så vara, att med hänsyn till de gemensamma voteringarna det ingalunda är likgiltigt, huru stor eller liten stadsmannafalangen är, men detta hos oss säregna förhållande är icke grundadt på motsatsen mellan land och stad såsom valkorporationer, ty om denna skiljaktighet i hela representationen skulle göra sig gällande, så skulle äfven i första kammaren det landtliga elementet vara öfvervägande, då, såsom man vet, blott helt få platser der tillsättas af de större städerna, under det att de mindre äro underlägsna i landstingen. Att stadsrepresentanterne i andra kammaren kunnat ernå den betydelse, att deras votum ofta tillfogat landtmannapartiet nederlag,

beror på ett helt annat förhållande än det att städerna fått för stor valrätt, ty det härrör deraf, att första kammarens sammansättning, åtminstone hittills, varit så beskaffad, att dess majoritet, utan att representera stadsintresset, likvisst med detta och dess målsmän gått i förbund mot en malplacerad sparsamhet och inbitna fördomar, som ofta nog i andra kammaren och af dess landtmän med nit och ifver drifvas. Det är förbundet mellan städernas ombud och första kammarens embetsmän samt »bruks»- och »gods-egare», som vid de gemensamma voteringarna hållit »hemmansegarne» någorlunda stången.

Om det således torde vara obestridligt, att den i andra kammaren skarpt utpreglade motsatsen mellan land och stad så artar sig att, trots den jemförelsevis större representationsrätt som städerna erhållit, landsbygden är så oemotståndligt öfverlägsen att af dess vilja alla kammarens beslut helt och hållet äro beroende, så kan det naturligtvis icke anses såsom någon allt för stor förmån för stadsintresset hvad som i riksdagsordningen är föreskrifvet om de smärre städernas ordnande i valkretsar, enär denna rätt, af hvilken städernas representation är beroende i hela sin utsträckning, inom de gränser grundlagen medgifver, är lagd i händerna på kammarens majoritet, d. v. s. är uppdragen åt landtmannaintresset. Exemplen från hvad som skedde, då denna rätt första gången af kammaren utöfvades, eller 1876, var ej lofvande för framtiden och för det sätt, på hvilket denna rätt då kan komma att handhafvas, då väl schismen — såsom otvifvelaktigt lärer vara — än vidare utvecklat sig.

Det är emellertid icke blott i politiskt samt — hvad som icke angår landsbygden — i kommunalt hänseende som en olikhet mellan land och stad förefinnes. Man har ock understundom tagit fasta på och framhållit en del andra förhållanden som påstås komma att låta vågskålen luta till städernas förmån. I detta syfte har man användt tolags-

ersättningen, som tillkommer stapelstäderna, samt den del af bränvinsförsäljningsafgiften som tillfaller våra städer. Ja, man har till och med på deras konto skrifvit, att till andra fördelar, som städerna ega, men landsbygden saknar, äfven får räknas det omedelbara begagnandet af en mängd centrala etablissementer till den intellektuella och materiella utvecklingens befrämjande samt — horribile dictu — äfven »den ojemförligt lättare bördan af alla skatter som hvila på personer eller den personliga förbrukningen, i följd af den större förmögenhet som, i förhållande till befolkningsnumeräreu, finnes samlad i städerna». Alla dessa förhållanden hafva ända in i senaste tid framhållits och kommenterats af landtmännen och blifvit med oblida ögon sedda.

Man förbiser helt enkelt, att de förmåner, som städerna åtnjuta i fråga om tolag och bränvinsförsäljningsafgifter, äro dyrt köpta med de förbindelser, som åligga städerna, att sjelfve bekosta jurisdiktion, uppbörds- och polisväsen m. m. inom sina områden, då deremot landsbygden i detta afseende anlitar *statens* mellankomst, hvadan således stadsboarne icke blott få bekosta dessa statsorgan inom sitt eget område, utan äfven få det nöjet att bidraga till landsbygdens förseende dermed. Anspråken hafva i detta afseende gått så långt, att man till och med velat frigöra sig från att aflöna landsbygdens egna valda förtroendemän, som äro bisittare i domstolarne, eller nämndemännen, i ty att förslag framkommit, att dessa må af statsverket få ersättning för sitt besvär. Att försöket en gång misslyckades, lärer väl icke afskräcka från det förra förslagets återuppståndelse.

Man har hört det påstås, att de personliga bördorna äro lättare att bära i städerna än på landsbygden, då på förra stället så mycket större tillfälle till arbetsförtjenst finnes mot på senare. Svaret härpå är lätt att afgifva: det är ej bruttoinkomsten som visar arbetsresultatet, utan nettobehållningen, och om äfven arbetslöner etc. äro i städerna

större, så äro också de för den personliga förbrukningen nödvändiga förnödenhetsvarorna så ojemförligt mycket högre, att det lärer vara ett fåvitskt tal, att i detta hänseende orda om städernas gynnande. Man behöfver i detta hänseende endast erinra sig de dryga posterna hyra och vedbrand för att inse sanningen häraf.

Att ståndsrepresentationens motsatser icke skulle genom ett penndrag kunna utplånas insågs för väl af förändringens motståndare och måhända äfven af en eller annan dess anhängare, fastän de hoppades att någon olägenhet deraf icke skulle uppstå. Man varnade, ehuru förgäfves, mot att i de för styrelsemakten långt ifrån skapta smärre hemmansegarnes hand lägga hela den vådliga makt, som genom den nya riksdagsordningen skulle dem tillerkännas, och med visshet motsåg man i den andra kammaren en skarp antagonism mellan landets och städernas bebyggare; men knappast anade man, att denna motsats skulle i hela sin nakna gestalt frammanas redan vid den första riksdagen efter förändringen och detta af en bland dem, som kraftigast och mest varnat för de faror, som bondeväldets sanktionerande skulle skapa. Det var grefve Arvid Posse som gaf uttryck åt det exklusiva bondeväldets tendens att gifva de förhatliga städerna ett dråpslag så känbart, att de redan från början skulle betagas lusten att opponera mot maktens lyckliga innehafvare. Nämnda grefve debuterade nämligen såsom landtmannafalangens nominelle ledare genom en beryktad motion med förslag att till K. M. ingå med en skrifvelse om att under landsrätt förlägga icke mindre än 24 småstäder. Då denna motion är helt kort, men i all sin korthet i högsta måtto karakteristisk, taga vi oss friheten meddela den in extenso. Den lyder som följer:

»Städerna Sigtuna, Öregrund, Norrtelge, Östhammar, Vaxholm, Thorshälla, Mariefred, Trosa, Grenna, Borgholm, Skanör, Falsterbo, Laholm, Falkenberg, Kongsbacka, Mar-

strand, Kongelf, Ulricehamn, Hjo, Askersund, Nora, Lindesberg, Hedemora och Säter, hvilka hvar för sig ega från och med 301 intill 1,400 innevånare och gemensamt räkna en befolkning af 22,760 personer, motsvarande en medelbefolkning af 907 personer i hvarje stad, kunna enligt mitt förmenande icke i all framtid betungas med den för dessa små samhällen särdeles tryckande bördan att underhålla nu befintliga 23 borgmästare, 60 rådmän samt 29 stadskassörer och fiskaler, hvilka tjenstemäns aflöning med visshet kan räknas till minst 224,000 riksdaler, motsvarande 9 riksdaler 84 öre för hvarje stadsinnevånare. Med anledning af detta antagande och under förutsättning att samtliga dessa städer inom kort böra befrias från skyldigheten att upprätthålla särskilda jurisdiktioner, får jag vördsamt föreslå en underdånig skrifvelse med anhållan,

att Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande, hvilka af Sveriges småstäder, som böra läggas under landsrätt och emellertid, om borgmästare-ledighet i ofvan uppräknade städer skulle inträffa, sådant embete icke tillsätta förr än frågan om stadsjurisdiktionens upphäfvande blifvit pröfvad och slutligen afgjord.»

Detta är ju en ömhet om de smärre städerna, som man knappast vågat hoppas att finna i den nya representationen. Man ville icke »betunga» dessa »små samhällen» med den »särdeles tryckande bördan» att underhålla sin jurisdiktion. Hur man än vill se saken, så stannar man dock alltid vid den tanken, att det icke varit en oväntad omvårdnad om städernas välbefinnande, som förestafvat denna motion, utan den tydliga planen sticker fram att låta så många stadssamhällen som möjligt uppgå i landsbygdens allt uppslukande gap. Utan intresse kan det naturligtvis under dylika förhållanden icke vara att se, hvad samme man, som nu uppträdde såsom landsbygdens riddare i detta ärende, förut haft

att andraga, och olämpligt torde dervid icke vara att i minnet återkalla de ord, med hvilka grefve Posse såsom talman för adelns helsningsdeputation vände sig till bondeståndet vid den riksdag, som hade till sin uppgift att besluta i den maktpåliggande frågan om landets representation. Det var den 23 okt. 1865, som grefve Posse yttrade: »I vår tid mera än tillförene är jordbruksintresset högt uppburet: faran är nu icke att det kan undertryckas, utan snarare den, att det icke nog minnes det myckna, som behöfver lefva både öfver och bredvid detsamma.» Det var åtminstone icke med tillämpning af dessa så sanna och väl sagda ord som grefve Posse bjöd till efter sin förmåga att i glömskans flod stjelpa det lilla minne, som ännu kunde hos landtmannarepresentanterne finnas, att äfven städerna behöfde lefva bredvid jordbruksintresset. Under protester från åtskilliga af de städer, som sålunda skulle befrias, blef denna motion, hvilken en talare fann påminna om fru Lenngrens bekanta fabel om »katten och papegojan», af andra kammaren utan votering afslagen efter ett vidlyftigt försvar af grefve Posse, hvilket anförande illa nog gått förloradt för forskningen, då det nämligen händt, att grefvens anförande ur protokollet försvunnit. Ett litet ensamt kolon efter grefve Posses namn visar väl, att han haft något att säga, men att han åt fantasien lemnat fritt spelrum att tänka sig, *hvad* han sagt. Motionären tog den grundlagsenliga rätten att justera sitt yttrande så vidsträckt, att han helt enkelt bortjusterade hela yttrandet.

Detta försök att reducera städernas antal och derigenom i väsentlig mån minska stadsintressets inflytande inom andra kammaren aflopp allt för illa för att ånyo vågas, men landtmannapartiets antagonism mot städerna har flerfaldiga gånger framträdt, särskildt, som vi nämnt, i fråga om tolagsersättningen och bränvinsmedlen. Den förra af dessa frågor hvilar nu hos den stora skattekomitén och

skall nog komma på tal, när dess omfattande opus framträder, liksom ock bränvinsförsäljningsafgiften skall komma att spela en stor rol, då denna fråga en gång förekommer. Utan att vara profet torde man väl kunna förutse, att dessa frågor skola hårdt och lidelsefullt uppröra den befintliga antagonismen mellan land och stad. — I politiskt afseende har denna af riksdagsordningens bestämmelser grundlagda motsats mellan land och stad visat sig i tydlig dager. Icke blott att stadsrepresentanterne icke slutit sig till de extrema sparsamhetsprinciper, som landtmannapartiet promulgerat, utan i de vigtigaste spörsmål hafva städernas fullmäktige, på ett par tre undantag när, stält sig i afgjord opposition mot landtmannapartiets syftemål, och de hafva dervid haft att räkna på biträde af åtskilliga landtrepresentanter, hvilka icke kunnat förmå sig att sluta sig till majoritetspolitiken. Troget har denna s. k. »intelligens» stått vid regeringens sida i dess mångahanda försök att lösa försvarsfrågan, hvilka alla strandat på landtmannapartiets obevekliga non possumus. I opposition mot landtmannapartiet har man funnit denna intelligens då frågan om kompromissen 1873 förevar, hvarigenom man sammanförde med hvarandra försvars- och skattefrågorna. Mot regeringen och landtmannapartiet stod ock densamma då frågan om skjutsväsendets reglering var föremål för representationens uppmärksamhet, och likaledes slöt sig samma intelligens tillsammans mot landtmannapartiets stora härordnings- och skatteförslag, hvilka 1878 förvånade verlden. På samma sätt fann man landtmannapartiets kärntrupp och intelligensen gå skilda vägar vid behandlingen af de stora ekonomiska frågorna vid 1879 års riksdag.

På så godt som alla de vigtigaste områden af den politiska verksamheten finner man såsom ett genomgående drag denna motsats mellan land och stad med makt framträda och göra sig gällande. Dock, som sagdt, denna an-

tagonism är ingalunda något för Sverige karakteristiskt, men det är väl få länder, der stadsrepresentanternes rol blifvit så inskränkt gent emot en öfvermäktig landtmannafalang, som just här. I de stora kulturländerna, der städerna i förhållande till landsbygden äro långt mer befolkade än i Sverige, kan likvisst denna motsats icke komma vågskålen att sjunka så djupt till förmån för landsbygden, som hos oss är förhållandet.

Vi hafva här behandlat partiställningen i andra kammaren, hvilken med sjelfva riksdagsordningen till grundval utbildat sig till å ena sidan ett starkt och mäktigt landtparti, gent emot hvilket står en samling stadsrepresentanter, i hvilken vi återfinna flere af landets mest framstående kapaciteter, men som dock aldrig kunnat förena sig eller sammanslutas till ett verkligt parti, ehuru i vissa frågor — af positiv art då det gäller statsregleringen och negativ i fråga om motstånd mot landtmanapartiets planer — det är sammanhållet och samverkande.

Långt oklarare har ställningen varit och är väl än i första kammaren. Redan innan den nya representationen någonsin sammanträdt, kunde man på förhand taga för gifvet, att, med hänsyn till det ganska stora antal ledamöter i denna kammare, som inom den gamla ståndsrepresentationen motsatt sig den nya ordningens genomförande och de tankar, som besjälade de besegrade gent emot den regering, som varit förnämsta orsaken till nederlaget, ministéren skulle finna mot sig en opposition, som icke skulle underlåta något tillfälle att taga revanche. En i dylik afsigt gjord sammanslutning har man ock velat finna hos en meningsfraktion inom kammaren, som under presidium af grefve C. G. Mörner vid 1867 års riksdag samlades på hôtel Phœnix. Till detta parti slöto sig representationsförslagets mest framstående motståndare, grefvarne Henning Hamilton, Erik Sparre och Charles Emil Piper, friherrarne

Palmstjerna och Schwerin, riksarkivarien Nordström m. fl. Detta s. k. Phœnix-parti uppstälde ock för sig ett program hufvudsakligen af negativ beskaffenhet. Den i detta program vigtigaste bestämmelsen är den, som stadgar, »att grundlagarne troget upprätthållas i alla delar, så att ingen rubbning må tillåtas uti den maktfördelning som de stadga och så att den svenska folket tillförsäkrade sjelfbeskattningsrätt i hela den af grundlagen bestämda utsträckning må oförkränkt bibehållas».

Detta program bestämmer icke så mycket hvad som bör göras, utan fast mer hvad som icke bör göras. Likväl är så mycket klart af programmet, att jordbruksintresset i detta parti egde en gynnare och vän, något som deremot icke kan sägas vara händelsen med regeringens tullpolitik, som onekligen gick i en annan riktning än den, som utstakades i partiprogrammet. I motsats till andra kammarens landtmannaparti, som fann denna tullpolitik hvila på »en teoretiskt riktig princip», hänvisar det oppositionsparti, som bildade sig i första kammaren, till de indirekta skatterna som lämplig skattekälla, i händelse behofven skulle göra skatteförhöjning af nöden, hvarjemte i samma program framhålles önskvärdheten af näringarnes främjande. Som vi redan sagt, är tvifvels utan den här ofvan citerade punkten den vigtigaste i hela programmet. Den afhandlar, som synes, de konstitutionella förhållanden, för hvilkas bevarande, sådana de af grundlagarna äro bestämda, partiet ville våga en dust. Här i denna punkt gick den farhåga igen, som var ett af de mest bestämmande motiven till motståndet mot det De Geerska representationsförslaget, eller fruktan för obehörigt intrång på konungamaktens lagbestämda område. Att denna farhåga icke var ogrundad visade sig snart nog, och det dröjde icke längre än till 1868 års riksdag, då experimenten i konstitutionella konflikter begynte. Helt visst var det

Phœnixska partiet i detta afseende långt framsyntare än andra partier, som inom kammaren bildade sig. Dess hufvudsakliga mål var att stödja konungamakten och de öfriges att stödja ministéren.

De båda andra partitillstymmelser, som vid denna riksdag inom första kammaren framträdde, äro verkligen svåra nog att karakterisera, då deras skiljaktighet icke så mycket var principiel, som icke långt mer personlig. Båda hade nämligen samma mål för ögonen, nämligen att under alla eventualiteter stödja ministéren. Historien om dessa partibildningar är följande. Redan innan riksdagen kom samman, hade en del Stockholmsrepresentanter sökt bilda ett ministerielt Stockholmsparti, som genom att genomdrifva utskottsvalens förrättande förmedelst elektorer trodde sig i sin hand få väldet inom utskotten och äfven i kammaren. Men af hufvudstadens egna representauter anslöt sig icke hr Wallenberg till detta parti. Då nu landsortsrepresentanterne infunno sig, visade det sig snart, att majoriteten icke hade lust att gå i Stockholmarnes ledband. En koalition med grosshandlaren C. F. Wærn i spetsen bildade sig i afsigt att hindra elektorsval för utskottstillsättningen och det lyckades. Vid ett möte på börsen, vid hvilket friherre Stjernblad presiderade, blef beslutadt, att intet program skulle uppställas — förmodligen af den orsak att ministérens görande och låtande ansågos vara det program, som denna fraktion ämnade följa, och man derför måhända trodde det både öfverflödigt att formulera några sväfvande fraser, som kunde passa in på hvad som helst, och farligt att med den ministeriella lydaktighet, som var dess mål, inlåta sig i någon närmare specifikation af hvad som borde göras. Måhända ville man icke heller genom att formulera ett program blotta hela sin sträfvan i ministerielt syfte. Att ett program sedermera blifvit antaget, berättas väl, men om så

är, har det dock lyckats dess upphofsmän att sorgfälligt dölja det för profana blickar.

I spetsen för det sålunda såsom resultat af börsmötet uppkomna partiet stod ett triumvirat bestående af hr Wærn samt friherrarne N. A. Silfverskiöld och J. Stjernblad. Detta parti tog i sin hand ledningen och blef det som dominerade utskottsvalen likasom ock situationen i öfrigt i kammaren under 1867 års riksdag, ehuru redan då med aftagande lycka, ett förhållande som torde få tillskrifvas bristen på ett verkligt gemensamt och fullt bestämdt mål, ty planen att i alla väder hålla uppe en regering, som icke sjelf hade något program, kunde naturligtvis svårligen vara rätt tillfredsställande för män, som hafva för vana att hysa en egen öfvertygelse samt icke bruka sticka den under stolen. För detta parti var friherre Silfverskiölds tidiga bortgång 1868 ett verkligt dråpslag, likasom ock hans död för kammaren och hela landet var en den mest smärtsamma förlust. I honom egde kammaren sin på grund af många egenskaper kanske inflytelserikaste person och antagligt är, att mycket i vårt land sett annorlunda ut, om honom förunnats att längre lefva och verka.

Tager man i betraktande förhållandena i de båda kamrarna sådana de redan från början gestaltade sig, skall man i viss mån finna en icke så ringa likhet i ställningen. Ett regeringsparti quand même existerade i båda kamrarna, hvilket i riksdagens första tid herskade öfver situationen, men som inom kort förlorade väldet i andra kammaren samt betydlig terräng i den första. Gent emot dessa med liflig inbördes korrespondens förenade ultraministeriella flockar sammanslöto sig andra partibildningar. I andra kammaren bygdes den opposition, som skulle göras, på det gamla bondeståndets i kammaren rikligen tillstädesvarande element, hvilket gaf partiet en nog rustikal pregel, hvilket element snart tog hela makten i sin hand, under det att

den högaristokratiska opposition, som i första kammaren kom till stånd, visserligen förklarade sig vara synnerligen intresserad för jordbruksnäringens befrämjande, men som knappast kunde antagas hafva lättandet af skattejordens bördor till sitt exklusiva mål, en opposition som gjorde opposition icke för att tilltvinga sig nya eftergifter, utan för att hålla räfst med regeringen för gamla. Om grefve Posse, då han helt och hållet ställde sig till landtmannaoppositionens förfogande, trodde sig kunna få denna att gå samma väg som oppositionen i första kammaren, så begick han ett stort misstag. Oppositionen i första kammaren var en högeropposition, men dess motsvarighet i den andra en vensteropposition, och om man under vissa förhållanden till och med fick se ett onaturligt förbund mellan dessa stridiga element, så var likväl den vänskap, som dem emellan förefans, blott af ögonblicklig varaktighet för att genast åter förbytas i oförenlig antagonism. Första kammarens Phœnixparti och andra kammarens landtmannaparti hade det gemensamt att de båda voro i opposition mot regeringen, men de skilde sig från hvarandra derutinnan, att deras opposition afsåg temligen motsatta sträfvanden.

Den uppsättning, som vid 1867 års riksdag första kammaren hade att uppvisa, var verkligen i högsta måtto lysande. Det var ett nytt riddarhus, man här såg, inrymmande det gamlas bästa element, förstärkt med förut utom representationen stående eller från andra stånd hemtade utmärkta förmågor. Icke något af de landsting, der bondemajoriteten hade till och med den mest afgjorda öfvervigt, hade ännu kommit till insigt om sin makt eller gripits af lust att begagna densamma för att i kammaren insätta sina meningsfränder och gynnare.

Vi hafva här ofvan omnämnt de partibildningar, som 1867 kommo till stånd. För ett kombineradt anfall, riktadt från olika håll föll friherre De Geer 1870 och här-

med var revanchepolitikens tid förbi. I alla händelser var dess udd bruten, då den första glänsande uppsättningen allt mer försvann och en ny generation uppväxte, som icke hade några antecedentia att hämnas, hvarigenom den forna partibildningen förlorade sin hela betydelse och ett kaotiskt virrvarr inträdde, som var svårt att få någon reda på. En lojal anda inträdde gent emot den nya regering, som tagit vid der friherre De Geer slutat, en regering hvars främste man var justitiestatsministern Adlercreutz och till hvars ledande andar räknades chefen för civildepartementet, statsrådet Bergström. Det dröjde dock ej längre än till 1873 års riksdag, då åter en ny och — man lärer ej kunna neka dertill — i många fall helt tillfällig partibildning visade sig i denna kammare. Med 3 — säger tre — rösters öfvervigt — 57 mot 54 — ingick denna kammare på den s. k. kompromissen. Här fann man således den första kammaren delad i två i det närmaste lika stora hälfter, den ena med håg och lust att tillmötesgå bondepartiets anspråk och fordringar och den andra ställande sig i opposition mot planen att sammanblanda försvars- och grundskattefrågorna. Detta var år 1873.

Af dessa två stora partier, som stodo mot hvarandra i första kammaren var det ena afgjordt konservativt, med afsigt att hålla på indelningsverket och grundskatterna, och det andra åter böjdt för att lemna båda dessa uråldriga institutioner åt sitt öde, men detta sistnämnda, ett par röster allenast öfverlägsna parti, var ingalunda homogent. Det fans redan då en fraktion i första kammaren, som med håg och lust sträfvade för dessa realoneras aflyftande, en fraktion som derpå såg åtskilligt att vinna; men den öfvervägande delen af det parti, som biträdde kompromissen, hörde ingalunda till denna kategori. Dess egentliga stamtrupp var att söka hos en del af kammarens ledamöter, som önskade undvika all skarpare meningsbrytning och kon-

flikt med det mäktiga landtmannapartiet, en fraktion som icke ville gå bröstgänges till väga och som trodde att landtmannapartiet vore att vinna genom måttliga eftergifter. Af annat skaplynne var den kammarhälft, som stod häremot. På dess program stod ett positivt och ovilkorligt motstånd mot alla eftergifter. Här fruktade man — och icke utan skäl — att det gamla ordspråket, som säger, att aptiten kommer medan man äter, skulle besanna sig — och de hafva näppeligen dömt orätt.

Efter att här 1873 hafva sett en tudelning — så jemn som möjligt — af kammaren, finna vi snart ställningen öfvergå till en partitrio, som, om ock med många nyanceringar, gått i arf till våra dagar. Samtidigt eller kort efter den nu omnämnda kompromissfördelningen i första kammaren visade sig en ny partirörelse derstädes. Man såg der spåren af en verklig landtmannapartistisk filial, förelupen af ett val, hvars vigt icke bör underskattas, men som i *denna* kammare icke kunde medföra samma betydelse som i den andra kammaren. Vi syfta nu begripligtvis på vice häradshöfding A. W. Dufvas val för Kristianstads landsting till första kammaren. Utan all gensägelse har han en gång varit landtmannapartiets dugligaste och mest framstående kapacitet, med ordet i sin magt och med en energi som söker sin like. Dufva har varit och kan väl ännu i viss mån sägas vara en landtmannapartiet sammanhållande kraft, en dess hjelpsamme vän. Hans val var introduktionen af landtmannafilialen i första kammaren. Redan år 1874 ingick nu derstädes ett triumvirat af rent bondeursprung, då nämligen i kammaren insattes Andreas Andersson från Mosserudstorp, som ehuru bördig från Vermland insattes i första kammaren af Jönköpings landsting — om hvilket val en Vermlandstidning yttrade, att i den valdes hemort, der han vore känd, ett dylikt val aldrig skulle hafva ifrågakommit — Per Nilsson i Kärra, och An-

ders Larsson. Ur denna svaga begynnelse har en landtmannafilial uppstått, som särskildt i de gemensamma voteringarna icke saknar sin betydelse. Till densamma hafva slutit sig åtskilliga andra element, och den kan bland sina mest talföre ledamöter räkna grefve Gösta Posse och friherre Klinckowström.

Som redan sagdt blifvit, föranledde tillkomsten i första kammaren af denna filial till bondemajoriteten en tredelning af kammaren. Längst till venster finna vi sålunda denna landtmannafraktion och såsom dess motsats längst till höger en konservativ i viss mån byråkratisk grupp, bland hvars främste män räknats grefve Henning Hamilton och hr von Ehrenheim. Denna fraktion kan med skäl betraktas såsom en verklig höger. Den innesluter i sig konungamaktens tillgifnaste anhängare och håller strängt på dess gamla prerogativ; den står i afgjord och bestämd motsats till landtmannapartiets sträfvanden att förvärfva sig fördelar genom jordbördornas totala aflyftande och den håller på indelningsverket såsom grundvalen för vår härordning, likasom den anser staten ega skyldigheter gent emot statens löntagare. Midt emellan dessa två fraktioner står kompromisspartiets kärntrupp, hvars största och betydelsefullaste anpart utgöres af de skånske aristokratiske godsegarne, förstärkte af en del bruks- och större godsegare. Såsom synlig chef för denna fraktion har brukspatron Carl Ekman på Finspong hittills ansetts.

Vi hafva här framhållit partiställningen såväl i den andra som första kammaren och hafva sett, hurusom skilda grupper med olika syften kunna urskiljas. Emellertid förhåller det sig så, att det svenska lynnet icke är rätt lämpligt för att insnöras i trånga partiband. Individualismen gör sig allt för kraftigt gällande för att det skulle lyckas hos oss, som i andra länder, att fast sammanhålla och underordna de spridda krafterna under en ovilkorlig, lydnad

bjudande, gemensam ledning. Väl är det sant, att i andra kammaren landtmannapartiet i allmänhet sammanhålles med verklig jernhand. Partidisciplinen derstädes är i högsta måtto utbildad och dess kontroll öfver ledamöterne sträng. Detta hindrar dock icke, att understundom äfven här splittringar och söndringar visa sig. Det var endast med de yttersta ansträngningar som man 1878 lyckades förena 101 af landtmannapartiets ledamöter till framläggande af de beryktade sju motionerna. Men än större schismer hafva försports. Vid behandlingen af 1875 års af regeringen framlagda härordningsförslag nödgades grefve Posse sjelf erkänna att »alla partiband brustit». Meningarna inom landtmannapartiet voro då i högsta måtto splittrade och en hvar gick sin egen väg. Då afgörandestunden kom, var ock det eljest så homogena partiet upplöst i skilda flockar, hvilka hvar för sig röstade. Samma företeelse förmärktes ock vid 1879 års riksdag, då de stora ekonomiska frågorna förevoro. Äfven här fann man en icke obetydlig del af landtmannapartiet affalla från den gemensamma saken samt sluta sig till dem, som voro benägna för statens mellanträdande till betryckets afhjelpande, oaktadt partiet såsom sådant gick en annan väg. Är detta förhållandet i andra kammaren, der likväl partibildningen är så utvecklad som den är, så blir i första kammaren detta än mer händelsen. Man kan — som visadt är — visserligen der urskilja vissa från hvarandra skilda grupper, men dessa grupper äro icke så fast begränsade, att med hopp om framgång någon fullständig tudelning af *ledamöterne* kan ske. I sig sjelfva ytterst obestämda, uppgå ofta nog dessa grupper i hvarandra, dock mindre landtmannafilialen än de andra två. Så t. ex. i de nyss nämnda ekonomiska frågorna vid 1879 års riksdag, då det Ehrenheimska och Ekmanska partiet i broderlig sämja röstade för »statshjelpen» och hvarvid, märkligt nog, en icke obetydlig del af den landtmanna-

partistiska filialen i kammaren slöt sig till den kompakta majoritet, som första kammaren i dessa frågor hade att visa.

Nu kan med allt skäl frågas, huruvida det vid 1880 års riksdag skedda ministerskifte haft någon inverkan på partiförhållandena inom kamrarna. Utan tvifvel har detta varit förhållandet. Enligt beräkning skall nu det stora landtmannapartiet i andra kammaren vara ett regeringsparti, beredt att stödja och upprätthålla den regering, hvars främste man representerar de åsigter och tendenser, som lefva och hafva sin varelse inom andra kammarens majoritet. En snar framtid skall visa, huruvida detta skall blifva händelsen i hela dess utsträckning. Så mycket skall naturligtvis anses visst, att den nuvarande regeringen skall söka stödja sig på landtmannapartiet och derför ordna regeringsmaskineriet så, att detta parti må, så vidt möjligt är, befinnas tillfredsställdt, likasom man helt säkert utan fara för misstag kan förvänta, att landtmannapartiet skall i viss mån visa sig tillmötesgående mot en konselj, som gjort till sin uppgift att realisera partiets önskningsmål. I månget och mycket skall helt säkert det stora partiet visa en vida mer tillmötesgående hållning mot den Posseska ministéren än det gjort mot föregående konseljer, om också ulfvalåt från ett eller annat hörn må kunna förnimmas, framkallad af sådane, för hvilka hvarje regering är en styggelse.

Men detta understöd, som visserligen den nuvarande regeringen kan hafva att påräkna, är naturligtvis icke nog. Här gäller det i främsta rummet, huruvida samma parti skall befinnas stödja och uppehålla regeringen i de stora frågor, som den föresatt sig att realisera. Detta blir proberstenen på landtmannapartiet såsom regeringsparti, och i detta spörsmål ligger den politiska situationens kärnpunkt. Kommer i detta afseende någon större splittring å stad, då skall hoppet att med landtmannapartiet till underlag kunna lösa de stora frågorna för alltid vara förbi. Nog kan man

lita på att i fråga om grundskatternas afskrifning partiet som en man skall stå bakom regeringen och med dess hjelp söka genomföra den efterlängtade reformen. Men detta är endast kompromissens ena hälft, den för partiet lukrativa. Den andra hälften är, som man vet, försvarsfrågan, och lika stor endrägten må anses vara i fråga om grundskatternas och äfven indelningsverkets borttagande, lika så antagligt är, att den positiva delen af denna kompromiss, den del der fråga blir om verkställande af kompromissens löften, stora skiljaktligheter skola visa sig, skiljaktligheter hvilka på ett betänkligt sätt skola hota de regeringsförslag, som kunna komma till den stora frågans ordnande.

Vi förutse för väl, att man skall hänvisa på den samdrägt och enstämmighet, som visade sig vid 1878 års riksdag, då man ju lyckades förena landtmannapartiets stora hop om gemensamma förslag till försvarsväsendets ordnande. Detta är sant, men man vet hvilken fruktansvärd ansträngning det kostade att sammanföra så många om dessa förslag, och man må äfven härvid erinra sig, att betydande röster bland motionärerne sjelfve tydligt och klart försäkrade, att ett härordningsanbud sådant som detta aldrig mer skall af landtmannapartiet göras. Man torde ock erinra sig, huru olika meningarna och intressena äro inom partiet. Rust- och rotehållarne hafva ingalunda alla gemensamma intressen, och hvad som södra Sveriges representanter af själ och hjerta önska, är alldeles icke något eftersträfvansvärdt för mellersta delarne af riket, för att nu icke tala om Norrland, som i fråga om kompromissens bättre hälft just icke har så särdeles mycket att vinna.

Att förena alla dessa stridiga viljor ock intressen skall för den Posseska ministéren blifva ett arbete af svåraste beskaffenhet. Derom torde man få anses vara öfverens, att regeringen näppeligen kan förelägga representationen ett härordningsförslag af svagare beskaffenhet än det, som uppen-

barade sig i 1878 års försvarsutskotts betänkande, men, fastän äfven detta lemnade mycket öfrigt att önska rörande försvarets styrka, så var det likväl vida mer betryggande än det som i sjelfva motionerna bjöds. Vi hafva nyss nämnt, att det endast var med de största svårigheter som man lyckades förena så pass stor del af partiet om de beryktade sju motionerna, som nu händelsen blef. Utan tvifvel bör det då — när en gång ett förslag kommer från den nuvarande regeringen till försvarsväsendets ombildande — blifva så mycket svårare att förena meingarna, som detta förslag måste ställa större fordringar på organisationens styrka än landtmannamotionerna gjorde. Vi förbise alldeles icke det förhållandet, att vid frågans slutliga afgörande en betydande majoritet vanns äfven för utskottsförslaget, men detta bevisar i fråga om endrägten gent emot kommande förslag ingenting, ty som första kammaren redan afslagit förslaget, så var det med ingen fara förenligt att andra kammaren, upphofsmännen till heder och sig sjelf till beröm, antog och gillade detta förslag, som redan då var dödt. Men sätt landtmannapartiet gent emot möjligheten, att dess votum blir afgörande för frågans utgång, och man skall icke vara i stånd att hopsamla 104 röster för ett förslag af den beskaffenhet, som det hvilket 1878 års försvarsutskott afgaf.

Detta förhållande är utan tvifvel för den Posseska ministéren af den största betydelse. En större splittring inom landtmannapartiet i fråga om försvarsverket är för dess öde afgörande. Naturligtvis bör det vara klart, att det härordningsförslag, som kan emanera från den nuvarande ministéren, näppeligen kan hafva att påräkna understöd af andra kammarens minoritet, denna minoritet som endrägteligen och samfäldt motsatte sig den komprommiss, på hvars basis det nya skall fotas. Denna minoritet är, som man vet, af ganska aktningsbjudande styrka, — den räknade vid försvarsfrågans behandling 1878 icke mindre än 82 röster — och

förstärkt med en misslynt grupp af landtmannapartiet skall den lätteligen vara i stånd att störta hela det förslag, som regeringen framlägger. Faran häraf är ganska påtaglig, och hur egendomligt det än kan synas, är det vida troligare, att den Posseska ministéren faller för andra kammarens än för första kammarens beslut i de stora frågorna. Vi vilja något förklara detta.

I första kammaren förkastades vid 1878 års riksdag försvarsplanen med endast 8 rösters pluralitet och detta fall hade således nära nog kunnat förebyggas, om den dåvarande regeringens ledamöter i kammaren lagt sina röster i vågskålen för detsamma. Nu kan det likvisst icke gerna förnekas, att sedan dess den del af kammaren blifvit i någon mån förstärkt, som vill tillmötesgående mot landtmannapartiet. Vidare skall ett energiskt uppträdande från regeringens sida alltid åstadkomma den effekten, att åtskilliga af kammarens ledamöter, hvilka af regeringens tillbakadragna hållning vid 1878 års riksdag föranleddes att rösta mot dessa förslag, nu, då de se detsamma uppbäras af en kraftfull regering, finna sig manade — för att få ett slut på den långvariga striden — att understödja de från regeringen utgångna förslagen. Slutligen befinna sig nu de sju röster, som regeringen då förfogade öfver, men icke då begagnade, i en annan ställning än då. *Då* hade de ord, som från dem härflutit, varit ett uttalande från ministerbänken, hvilket med makt skulle hafva inverkat på beslutet, och den dåvarande konseljen skulle af dylika uttalanden hafva varit bunden, utan att så grundligt, som den möjligen då ansåg sig behöfva, hafva fått pröfva den vigtiga angelägenheten. Annorlunda stå de nu. Ansvaret hvilar nu i främsta rummet på den regering, som framlägger ett på 1878 års principer grundadt härordningsförslag, och de förut i främsta rummet ansvarige ministrarne äro nu endast folkombud, hvilka hafva, en hvar i sin stad, att rösta och handla efter sin egen individu-

ella uppfattning af hvad landets kraf och nytta fordra. Flertalet af denna konseljs ledamöter, hvilka äro medlemmar af första kammaren, skall derför helt säkert komma att såsom folkombud sluta sig till ett förslag grundadt på principer, hvilka de såsom regeringsmedlemmar ansågo sig böra ytterligare pröfva, då det slutliga utslaget hvilade på regeringens axlar. Det är så mycket mer att förmoda detta, som de fleste af dessa konseljledamöter biträdt 1873 års kompromiss, hvars realiserande man ju 1878 försökte.

Allt detta skall i första kammaren förvärfva åt det Posseska förslaget så många röster, att vågskålen antagligen derstädes skall komma att luta till förmån för detsamma. Detta dock under vissa vilkor. Sådant 1878 års försvarsutskotts betänkande var, skall det omöjligen i *oförändradt* skick kring sig samla pluralitetet i första kammaren, i fall det af den nuvarande konseljen sålunda framlägges. De reservationer, som af första kammarens ledamöter mot detta utskottsbetänkande afgåfvos, gifva för tydligt vid handen detta. Den ena af dessa reservationer afsåg anskaffande af stamsoldater, hvilket sex af första kammarens åtta ledamöter i utskottet yrkade skulle, derest tillräckligt antal icke kunde genom frivilligt åtagande anskaffas, ske förmedelst lottning. Denna fordran uppstälde också de flesta af kammarens ledamöter, hvilka uppträdde under debatten. Man fann detta vilkor oundvikligt för att garanti skulle finnas för stamtruppens fulltalighet. Endast under vilkor att denna säkerhet verkligen erhålles, skall första kammaren ansluta sig till ett på 78 års grunder fotadt härordningsförslag. Men just detta af första kammaren fordrade vilkor är ett det svåraste grundskott, som förslaget kan få i andra kammaren. Landtmannapartiet är nämligen — af skäl som äro mycket svåra att förstå — alldeles afgjordt motståndare mot hvarje tanke på att genom lottning uttaga någon del af de värnpligtige.

Vi hafva här sagt, att denna antipati är oförklarlig. Om nämligen det ligger verkligt allvar bakom det från detta håll hörda stolta språket, att, kosta hvad det kosta vill, medel skola anvisas till stamtruppens uppehållande vid stadgad numerär, så blir ju onekligen hela lottningsaffären endast och allenast en säkerhetsventil, som ju aldrig behöfver öppnas, då landtmannapartiet, som har hand om pungen, försäkrat sig alltid vilja anslå hvad som behöfs för att på frivillighetens väg få fullt. Denna förskräckelse för lottningen är ingalunda lämplig att ingifva allt för stor tillit till talet om den liberalitet, med hvilken den nya stamtruppen skall komma att omhuldas. Blotta *tillvaron* af denna utväg att hålla truppen vid fullt antal är det bästa sättet att göra de liberala talesätten till verkligheter. Men för denna ventil hyser landtmannapartiet en afgjord skräck. Månne härunder ligger någon tanke att, när det en gång gäller, och de verkliga kostnaderna för stamtruppen lemna kalkylerna långt bakom sig, det är godt, att det icke fins något sätt att så godt som framtvinga de erforderliga medlen? Här står emellertid den nuvarande konseljen framför ett betänkligt dilemma. Ger den lottningen på båten, så kan den med temlig visshet vänta ett afgörande nej från första kammarens sida, under det att lottningens accepterande lika afgörande störtar förslaget i andra kammaren. Nu är det den frågan, huruvida den stora parlamentariska komitén eller regeringen sjelf skall vara i stånd att uppfinna något surrogat för lottningen, som tillfredsställer första kammaren utan att skrämma den andra. Detta är det första vilkoret för en lycklig framgång, ty finner sig regeringen allenast i valet mellan att acceptera eller icke acceptera lottningen, då torde förslagets öde redan på förhand vara afgjordt, och en kammares veto, hur regeringen än vänder sig, göra slut på det förhoppningsfulla förslaget.

En dylik betydande svårighet innebär försvarsfrågans lösning för den Posseska ministéren, men icke heller skattefrågan är utan sina stora stötestenar, hvilka kunna vålla hela den frågans fall. Första kammaren har, som bekant, visat sin tillböjelse att i fråga om grundskatternas afskrifning tillmötesgå landtmannapartiet, derest på denna väg ett betryggande försvar kan erhållas. Man skulle derför mycket bedraga sig, derest man i någon mån ifrågasatte, att grundskatteafskrifningen möjligen kan blifva den krok, på hvilken i första kammaren det hela må komma att hänga upp sig. Men icke för ty finnes här en hake, som ingalunda är att förakta och för hvars undgående grefve Posse skall behöfva använda hela sin förmåga och energi, utan att ändock kunna med säkerhet vänta ett lyckligt resultat. Första kammaren skall — som sagdt — icke lägga hinder vägen för grundskatternas afskrifning enligt den plan härför, som kammarrådet Anderson framlagt. Emellertid är det klart, att denna afskrifning i högst väsentlig grad skall inverka på allmänna bevillningen, hvilken härigenom måste blifva betydligt förhöjd. Såsom vilkor för sitt bifall till grundskatternas afskrifning skall derför första kammaren fordra högst genomgripande förändringar i bevillningsförordningen. Vid 1878 års riksdag stodo i detta hänseende de båda kamrarna gent emot hvarandra i det särskilda utskottet. Andra kammarens ledamöter voro belåtna med bevillningsstadgan och ville medgifva endast några få förändringar deri. Första kammarens ledamöter åter fordrade enhälligt — på ett undantag när, general Abelin, men han reserverade sig mot hela grundskatteafskrifningen — att bevillningsförordningen måtte grundligt omarbetas samt — hvad här är mest betydelsefullt — att vissa delar af nämnda förordning måtte göras till en af konung och riksdag gemensamt stiftad lag.

För grefve Posse är detta i två afseenden en förargelseklippa. För det första står häremot grefvens antecedentia. Det måste för honom, hvilken såsom oppositionsman etablerade principen om riksdagens exklusiva rätt öfver bevillningen, och detta in amplissima forma, förefalla något svårt att nu såsom konseljens chef genom en hel frontförändring söka ställa sjelfva bevillningsförordningens vigtigaste delar under konungs och riksdags gemensamma skydd. Äfven i ett annat afseende är denna första kammarens fordran till förargelse för grefve Posse i hans stora värf. Bevillningsförordningen är landtmannapartiets ögonsten, och hvarje försök att röra vid densamma i riktning att förändra dess konstitutionella karakter skall genast med misstroende och motvilja tillbakavisas af landtmannapartiet. Äfven i denna punkt står den nuvarande konseljen i ett svårt dilemma, i en kinkig mellanhand mellan de båda kamrarne, med fara att derest den söker tillfredsställa den ene ohjelpligt stöta sig med den andre, och olyckan är, att båda kamrarnes samtycke erfordras för de stora planernas realiserande. För ministéren gäller det sålunda att äfven här finna en medelväg, som kan tillfredsställa båda kamrarna, en uppgift som med hänsyn till de hvarandra diametralt motsatta meningar, som af hvardera kammaren förfäktas, måste hafva sina stora svårigheter. Det är här så, att, då man vill undvika Scylla, man löper fara att ohjelpligt törna mot Charybdis.

Som man ser, visar den politiska ställningen för den Posseska ministéren ganska stora svårigheter så i ena som andra afseendet, svårigheter de der icke minskas deraf att förhållandena inom sjelfva konseljen icke häntyda på den inre fasthet, som är egnad att stärka och stödja en regering samt befrämja dess uppgifter.

Rörelsen mot judarne i Tyskland.

(Öfversatt från förf:s originalmanuskript.)

Hr redaktör!

Ni önskar från mig, såsom bosatt i Berlin, för ert nya organ ett uttalande om den i tidningar och i den offentliga diskussionen en så stor roll spelande »judefrågan», och jag griper gerna tillfället att säga ett par ord derom. Men ni tager miste, om ni tror att jag, såsom närmare källan till all denna grumliga rörelse i sinnena, är i stånd att tala med synnerlig autopsi. Jag försäkrar er, att om det hela försiggick i Babylon i stället för i Berlin, kunde jag icke hafva märkt mindre deraf än nu. Endast af tidningarna vet jag, att här säges en del oqvädinsord och hållas några möten mot judarne. Men ni kan lätt förstå, att det sällskap jag uppsöker eller som uppsöker mig, lefver och andas i ett luftstreck, dit detta skrål från gatan icke når. Sant nog, att herr hofpredikanten Stöcker — en äkta prelat med ett ljust, öppet anlete och falska ögon — sade ett par dumheter mot mig från riksdagens tribun, men då jag kort och slående ådagalade, att han aldrig hade sett mina böcker och att hans från en norsk smädeskrift mot mig hemtade citat voro falska, har detta lilla intermezzo ingen annan verkan haft än den, att det kanske har inbragt mig en smula popularitet hos några judiska juvelerare och bankirer, som jag personligen hvarken umgås med eller känner.

Man tager knappast miste, om man betraktar den tyska rörelsen mot judarne såsom ett bland många symptom af den stora tyska sociala och politiska reaktionen. Under reaktioner förhindrar man samtidiga och ångrar man tidigare frigörelsesträfvanden. Den omständigheten, att en del af »framstegspartiets» organer hafva judiska redaktörer och medarbetare — likväl i vida ringare antal, än det berättas — och den, att den utträdda, icke-regeringsvänliga delen af det nationalliberala partiet i två judiskt födde män, Bamberger och Lasker, den förre en skribent, den senare en talare, har sina mest betydande ledare, har stämt de reaktionära och konservativa partierna ännu mera fiendtligt mot judarne, än hvad de i hvardagslag äro. Hr von Treitschke, som gifvit signalen till hela rörelsen, är ju en till den rena Bismarckianismen öfvergången gammal nationalliberal, som efter att i många år hafva så tillskurit Tysklands historia, att arffienden Frankrike blef ärelös och fädernesländet förhärligadt, nu har kastat sitt hat på judarne, som på en inom landets gränser boende arffiende.

Hos Treitschke uppenbarar sig emellertid tydligt det andra momentet, som i skydd af den herskande reaktionen gör sig gällande mot judarne, det inskränkt-nationala. Det är ingen tillfällighet, att liksom på folkkriget mot Napoleon 1814 under 1819 följde en afskyvärd judeförföljelse, och detta i trots deraf att judarne hade kämpat och blödt i frihetsstriderna lika så mycket som deras kristna medborgare — så har ock på det andra stora tysk-franska kriget under 1870—71 följt ett sträfvande att om möjligt beröfva judarne, hvilka likväl äfven denna gång och på ett hedrande sätt gjort sin pligt i kriget, de blott sedan en så kort tiderymd beviljade medborgerliga rättigheterna. Treitschkes egentliga utgångspunkt finner man, om man läser hans ungdomsskrifter, i synnerhet hans »Historisch-politische Aufsätze». Denna är vreden mot det »opatriotiska» unga Tysk-

land, särskildt Heine och Börne såsom dess ordförande, hvilka ju båda voro af judisk härkomst. Det var lätt att beröfva Heine och ännu lättare att beröfva Börne en stor del af det nu lefvande slägtets ynnest. Båda hade de beundrat Frankrike, båda hade de emigrerat till Frankrike och, hvad värre var, båda hade de i trots af den tyska nationalkänsla, man icke utan att ljuga kunde frånkänna dem, hatat och misskänt Preussen.

Det är ett stort missöde för de nu lefvande tyska judarne, att Heine, som likväl annars i historiskt och politiskt afseende hade en så skarp och genialisk blick, ja som i många punkter har visat sig som profet — han har bland annat spått kommunen, ja spått att den skulle rifva Vendômekolonnen ned — det är ett stort missöde, att han ingen aning haft om den mission som var Preussen förbehållen såsom grundläggare af Tysklands enhet. Hans blodiga gyckel öfver den store Friedrich och hans efterföljare, hans förakt för det preussiska militärväsendet, som han ständigt såg i Jena-belysning, tager sig nu för tiden föråldrad ut och väcker ovilja hos alla dem, hvilka icke förmå att taga den historiska situation i betraktande, från hvilken, till utgångspunkt, han skref. Treitschkes förbittring mot hvad han kallar hans hån mot sina landsmän som »de dumma och de fega» känner inga gränser, och de nu lefvande judarne skola umgälla Heines obetänksamheter. På grund af dessa demonstreras det, att judarne i allmänhet icke hafva fosterlandssinne.

Reaktionen och chauvinismen i förening hafva alltså underblåst det i icke alla fullt genombildade sinnen ända från urminnes tid på djupet glimmande rashatet. Detta hat har ju gent emot denna egendomliga ras en vida mer än tusenårig historia och det har allt sedan judarnes emancipation blifvit närdt, uppammadt, lifvadt och understödt af en brandgul afundsjuka, som sträcker sig genom alla sam-

hällslager, i hvilka det fins judar. Öfverallt, hvar som helst en icke särskildt högsinnad tysk i en än så öppen, ärlig konkurrens blifvit undanträngd, slagen, öfverglänst af en jude, vare sig i konst eller handtverk, i affärer eller industri, i rent vetenskaplig prestation eller i täflingsstriden om en universitetsplats, har vederbörande dragit sig tillbaka med ett skällsord mot »juden» på sina läppar. Hur mycket mera vid de tillfällen, när judens beteende varit förkastligt eller blott slugt beräknande! En judisk procentare bedömes nödvändigt hundra gånger hårdare än en kristlig, och detta fastän hvar och en vet, hvilka raffineradt grymma utestängningslagar drifvit judarne in på banan till de få och föraktade förvärfskällor, som ensamma voro dem tillåtna.

Men när så reaktion och chauvinism i förening underblåst den simpla och den fina pöbelns afundsjuka och rashat, då inträder ett fenomen, som har talrika analogier på andra områden och som bäst låter beteckna sig som en andlig farsot. Sinnessjukdomarne äro påtagligen minst lika smittosamma som kolera och pest. Med ens gripes ett folk liksom af en mani, med ens handla hundra tusentals menniskor som besatta. Hur många paralleler finnas icke i vår tid till flaggellantraseriet och andra liknande sjukdomar under medeltiden! Det är icke mer än några få år sedan vi här i Berlin hade angifvareraseriet mot verkliga eller förmenta socialister. En rå och förfallen arbetare hade affyrat en pistol på kejsaren utan att träffa honom, en stupid och af fåfänga nästan sinnessvag filosofie doktor hade följt hans exempel, ty värr med bättre framgång, och på en gång började de lugna tyskarne att spionera, angifva, utleverera, förfölja och beskylla hvarandra, liksom hade de varit ett folk af klent begåfvade och skadelystna polisspioner. Då drabbade det socialdemokraterna. På samma sätt äro för närvarande judarne syndabockar. Och man träffar beslägtade epidemier hos alla folk.

Här i Tyskland vändas man nu under bördan af fattigdom, af höga skatter och affärernas stillastående, söker efter någon, som kan vara skuld dertill, och finner judarne; i Frankrike har man allt sedan krigets tid vändats under harmen öfver nederlagen, under den oerhörda förödmjukelsen och under fiendens intellektuela och militära öfverlägsenhet, och man uppfann då, för att förklara allt på det för en sjelf lämpligaste och för fienden mest förnedrande sätt, de berömda tyska spioner, som spöka öfver allt, ända ifrån Sardous och Dumas' dramer till de sista dagarnes skandalprocesser.

Men judarne i Tyskland voro dessutom genom sin så hastigt förvärfvade rikedom och sitt så hastigt tillkämpade inflytande samt slutligen genom sina dygder ännu mera än genom sina laster utsedda till förbittringens offer. Alldeles samma omständighet, som gör att man begär kinesernas utdrifvande från San Francisco och tyskarnes utdrifvande från Ryssland, föranleder här ropet på att beröfva judarne menskliga rättigheter: den större energi, som den ras, hvilken i alla dessa fall är i minoriteten, lägger i dagen. När helst en ras är mera återhållsam, mera flitig, mera sparsam, mindre lättsinnig än sina omgifningar, skola dessa ropa död och förbannelse öfver den. Det är ända till löjlighet påfallande, i hvilken grad vissa ryska organers smädeartiklar mot tyskarne i Ryssland och vissa tyska organers utfall mot judarne i Tyskland se ut som plagiat af hvarandra. Det är ett ryskt ordspråk, att hvar och en tysk födes med en hake i handen; med den hakar han sig fast vid en annan tysk ofvanför honom och hjelper på samma gång en tysk inunder honom att fästa sin hake i hans bälte. Alldeles samma tema varieras här om judarne, hvilkas sammanhållning beständigt påpekas som en fara, fastän de i sjelfva verket känna litet eller intet till hvarandra, ja fastän många ibland dem under de friare idéernas herravälde så fullständigt hade glömt, att de voro judar,

att de, som en bland dem qvickt uttryckte det på ett möte, egentligen först nu »ha blifvit judar — af Stöckers nåde». Beskyllningarna för att eftersträfva och tillskansa sig höga embeten, universitetsplatser, leveranser och Gud vet hvad mera äro vidare alldeles lika så typiska mot tyskarne i Ryssland som mot judarne här. Ja, i Ryssland går tysken och gäller för den kallblodige »utsugaren» par excellence, derför att han i allmänhet utgör länken mellan godsegaren och dennes bönder.

Med flit berör jag alldeles icke den ofantliga literatur af afhandlingar och broschyrer, som uppstått om denna »judefråga», som i sjelfva verket ingen fråga är, efter som ingen på allvar kan tänka på att taga de politiska rättigheterna ifrån judarne, men som rör sig kring en ren brutalitet, den att man väl icke rättsligt men praktiskt utestänger judarne från så många embeten och anställningar, som det på något sätt kan låta sig göra. Man kommer säkert icke att afsätta någon, men man blir i tillfälle att bespara sig denna skandal derför att man nästan icke tillsätter någon. Jag förbigår till och med bidrag af sådan betydelse som Schleidens lilla förträffliga broschyr: »Die Romantik des Martyriums bei den Juden» eller Mommsens öfverlägsna uppträdande.

Jag vill hellre söka att samla de anklagelser jag genom att fråga mig för har funnit vara de väsentligaste och minst oberättigade bland dem man från de mest skilda håll riktat mot de tyska judarne.

1. Man beskyller dem för att med sin i regeln temligen nyförvärfvade rikedom hafva gifvit ett dåligt exempel genom benägenhet för lyx och ett visst ståtande med andelös yppighet. Man anför sådant som att Bleichröder har serverat sina gäster på guldservis och haft en betjent stående bakom hvarje gästs stol. Det sistnämnda är kanske en smaklöshet, men det är ingen synd, och äfven om ju-

darne i allmänhet stundom hafva visat något af parvenyers benägenhet att lysa, så är denna egenskap dock i grunden ursäktligare hos dem med deras bristfälliga uppfostran och bildning än hos mången furstlig eller högadlig penningeman, hvars sinne tidigt varit vändt åt högre intressen och som i hvarje fall ofta icke har förtjent ett enda öre af sin rikedom.

2. Man beskyller från katolsk sida judarne för att hafva tagit en verksam och otillbörlig del i kulturkampen. Jag betraktar denna anklagelse såsom den tyngsta. Det är icke bevisadt, men det är antagligt, att en stor del af de katolsk-fiendtliga tidningsartiklarne hafva varit skrifna af judiska pennor. De judiske liberales frisinthet höll i kulturkampen lika litet stånd som de kristnes. Men om man vill invända, att det i sådant fall ej är judarne, utan de liberale man här bör angripa, ligger svaret nära, att judarne, som så nyligen sjelfva voro förtryckta och förföljda, borde hafva visat större frihetskärlek. Det var billigt, att man entusiasmerades af den tanken, att staten ändtligen skulle rycka skolundervisningen ur de andliges händer. Men det var sorgligt, att man lät förleda sig till att följa regeringen i sådana steg, som jesuiternas och »de beslägtade ordnarnas» utvisande. Mycket medverkade härvid utan tvifvel de af protestanterna utbredda enfaldiga fördomarne mot jesuiterna till denna judarnes hållning. Många bland dem betraktade på protestantiskt sätt jesuiterna helt enkelt som dåliga menniskor, hycklare, menniskor som anbefalde lönmord o. s. v. Men man har icke lof att vara enfaldig, och den ursäkten: »jag var dum», är ingen. Man behöfver icke hafva rest mycket i Europa för att bland de mest skilda lands jesuiter hafva funnit så öfvertygelsefulla, så fint bildade och så uppoffrande män som man ytterst sällan finner bland protestantiska andlige. Jag för min del har umgåtts med en 20-årig engelsk jesuit, som var en af

de renaste och eldigaste svärmare jag har känt, och har hos italienska jesuiter funnit själsfinhet och hjertegodhet. »Jesuiter» i protestantisk mening, d. v. s. lömska hycklare, voro de icke. Jesuiterna borde derför ha samma rätt att lefva i landen som alla vi andra hafva. Jag har personligen, när jag fått tillfälle dertill, alltid förfäktat denna uppfattning, men den blef förnekad under kulturkampen. Dock är det anmärkningsvärdt, att den ende medlem af framstegspartiet, som röstade mot jesuiternas fördrifvande, var Franz Duncker, som på mödernet härstammar från judar.

3. Jag har slutligen hört den anklagelsen mot judarne, att de genom sin öfverdrifna lojalitet och sitt ifrande mot socialismen hafva förtjent sitt öde, det nämligen, att arbetareklassen är bragt i harnesk mot dem.

Här är nu först att anbringa ett stort frågetecken i afseende på arbetareklassens stämning i denna sak. Det sista stora massmötet af »Lohnarbeiter» här i Berlin (hvilka vid ingången måste dokumentera sig som sådana genom förevisning af sina papper) uttalade sig enstämmigt mot juderörelsen, yttrade sin afsky för undantagslagar, sin likgiltighet för de gamla tros- och rasfiendtligheterna, och hågkommo ändtligen med djup tacksamhet den omständigheten att Johan Jacoby, den store demokraten, och Ferdinand Lassalle, socialdemokratiens stiftare, båda hade varit judar. Den man, som man egentligen åsyftar, när man gör judarne ansvariga för någonting sådant som socialistlagen, är Bamberger. Jag för min del är principielt oense med denne för öfrigt så anderike och lärorike författare i hans synpunkter rörande socialismen. Jag anser hans ståndpunkt, en ovilkorlig fordran på statens passivitet under den allmänna konkurrensen, såsom en föråldrad princip, hvilken ingen framtid har. Men hans öfvertygelse är i alla fall varm och uppriktig, nästan fanatisk, och hvad har öfver hufvud den saken, att hans föräldrar voro judar, att göra

härmed! Liksom om endast judar vore frihandlare och socialistföraktare! Någon grund till judehat kunna arbetarne icke hafva i Bambergers uppträdande, men det är icke heller från dem, utan från den egentliga pöbeln, som skränet höjer sig.

Detta skrän skulle visserligen icke imponera på någon och är minst af allt egnadt att fälla en stam sådan som den judiska, hvilken har uthärdat helt andra stormar och helt andra yxhugg, en ras hvilken — såsom jag en gång uttryckt det — genom årtusenden splittrad och förvisad, marterad, plundrad och förödmjukad har uthärdat, hållit sig oblandad, visat sig outrotlig, outtömlig, oumbärlig, energisk, genialisk. Denna rörelse skall dessutom icke visa sig varaktigare än de många tidigare af samma slag.

Men om den kunde hafva den verkan, att tvinga judarne till en sträng och pröfvande sjelfkritik; om den kunde inprägla hos dem, att de mera än andra böra påakta sin lefnad och sitt handlingssätt, derför att så många göras ansvariga för den enskildes förseelser och fel; om de ville betänka att en judisk ockrare åstadkommer oändligt mycket mer olycka än en kristen, att en judisk svindlare, vällusting, narr bringar skam och sorg öfver mångfaldiga af sina stamfränder; om de ur pöbelskriet emot dem blott ville höra en mångtungad maning till allvar, arbetsamhet, enkelhet, lugnt uppträdande och manlig fasthet, till förnyad och förökad frihetskärlek, välgörenhet, medkänsla med de fattiga och förtryckta bland alla raser och folk; om de åter och åter igen ville säga sig sjelfva, att de hafva ett ansvar, derför att de hafva en historia, att en historia adlar, att ett ansvar adlar och att adel förpligtar — så skall till och med denna andelösa och af orena lidelser burna rörelse icke försvinna utan att hafva satt god och varaktig frukt.

Berlin den 17 januari 1881.

Georg Brandes.

Politiska partier och partinamn fjerran och när.

»*Parti är fria staters lif.*»
JAK. WALLENBERG.

Det nyligen försiggångna presidentvalet i Nordamerikas förenta stater, hvarigenom general Garfield blifvit utsedd till den höga posten, har gifvit oss anledning att i den svensk-amerikanska pressen, sådan den föreligger i de till k. biblioteket senast ankomna årgångarne, anställa en klappjagt efter de amerikanska partinamnen. Detta utgör nämligen ett ganska egendomligt kapitel, och enligt hvad vi föreställa oss eger detta ämne för de flesta bland våra läsare nyhetens behag, såsom äfven fallet torde vara i afseende på sjelfva de källor vi användt — redan dessa kunna i och för sig vara värda en bekantskap.

Hvar och en, som följer något med underrättelserna från nya verlden, vet att man kan icke om en person derstädes säga, såsom i vissa europeiska kretsar förträffligt går an: »Hr X. är en utmärkt demokrat, nästan ett ideal för en republikan.» Men man skulle lätt kunna tro, att i ett land, der partierna dela sig i demokrater och republikaner, striden dem emellan skulle gälla huruvida folket bör i massa deltaga i styrelsen eller huruvida det bör regeras af valda ombud. Om någonting sådant har dock under deras femtioåriga täflan aldrig ens varit fråga. Tvärt om äro de fullkomligt ense derom, att regeringen genom ombud är den enda lämpliga. Om allting annat kifva de, blott icke om detta. Nordamerikanska statsförbundets konstitution bestämmer i hvar enda paragraf ett afgjordt republikanskt styrelse-

sätt för staterna, icke ett demokratiskt, d. v. s. ett sådant der, om möjligt vore, folket sjelf skulle omedelbarligen utöfva styrelsen.

Må vi nu höra, huru veckotidningen *Nordstjernan* i Newyork definierar saken. Ej länge sedan skref detta blad:

»Hvad är skilnaden mellan republikaner och demokrater? Båda partierna säga sig arbeta för speciebetalning; intetdera vill eller kan återinföra slafveriet; båda önska unionens upprätthållande, och bådas syfte är eller säges vara landets välfärd. Demokraterna fordra endast State Rights, hvarje enskild stats rättighet att styra sig sjelf utan inblandning från förbundsregeringens sida. Men icke nog härmed. Inom demokratiska partiet finnes ett mäktigt organiseradt element, som har sina egna syften att befrämja, nämligen den katolska kyrkan. Utdrifven eller förlamad i de flesta af Europas länder, arbetar den här tåligt och beräknande, icke att vinna fast fot — det har den redan — utan att bringa den nya verlden under påfvens spira.«

»Egennyttiga beräkningar ha ledt många eljest tänkande svenskar till det demokratiska partiet. Andra inbilla sig eller ha låtit intala sig, att ett ombyte är nödvändigt, och att det demokratiska partiet är landets enda räddningsplanka i dessa bekymmersamma tider.«

Samma tidning upplyser, att om våra landsmän i Amerika förr, då det varit fråga om politiska angelägenheter, förhållit sig såsom stilla åskådare eller till och med ljuft slumrat utan att bry sig om att taga reda på hvad som försiggått omkring dem, så tyckas de numera hafva vaknat till lif och på allvar deltaga i de politiska skärmytslingarna om hvilket parti och hvilka personer som skola styra det amerikanska statsskeppet. Då förut i Newyork och Brooklyn endast funnos tvänne politiska skandinaviska klubbar (begge republikanska), finnas deremot efter 1876 ej mindre än fem, af hvilka tre äro republikanska och två demokratiska.

Som prof på det för den profane läsaren lätt förvillande i partinamnen anföra vi följande rader ur tidningen *Folkets röst,* utgifven i Jamestown[1]:

[1] I Virginien vid James river, det första af engelsmännen 1608 anlagda etablissementet.

»Vid senaste sammanträdet antogs senatens finanskomités förslag om ordnandet af landets penningeväsende äfven af representanthuset, och behöfves nu endast presidentens underskrift, för att det skall blifva gällande lag. Vid omröstningen i huset afgåfvos 136 röster för och 98 mot förslaget. *För* detsamma röstade 135 republikaner och 1 s. k. liberal. *Emot* detsamma voterade 71 demokrater, 3 liberala och 24 republikaner.»

Demokraterna i Louisiana kallade sig samtidigt »det konservativa partiet».

I det nyssnämnda bladet hafva vi ock hemtat nedanstående, för språket partierna emellan ganska karakteristiska uppsats:

»De senaste politiska tilldragelserna ha ingifvit demokraterna nytt mod. Den gamla rebellandan i Södern tyckes ha vaknat till nytt lif: åtminstone förefaller det så vid läsningen af de demokratiska tidningar, som utgifvas i Södern. — — Så säger *Memphis Appeal:* »New Orleans har befunnits lika förderfligt för honom (Sheridan), som för besten Butler, skedtjufven. Härefter kommer han att gå under namnet 'den fjeskige lögnaren Sheridan'.» The *Daily Times* i Shreveport, Louisiana, säger: »I går framlade den lille gemene skurken och mordbrännaren, kallad Phil, generalordern n:r 1. — — Som vi väl känna Grants hämdgirighet och lumpenhet samt den samvetslösa karakteren hos de tjufvar, med hvilka han sällskapar och dem han beskyddar, så kunna vi icke säga att resultatet förvånar oss.» *Memphis Avalanche* resonnerar sålunda: »General Sheridan har vanärat mensklighetens, vanärat det amerikanska namnet, vanärat armén, men han har *icke* vanärat sig sjelf, ty detta låter sig icke göra numera.»

En bland de kraftigaste tirader af detta slag, vi varit i tillfälle att taga kännedom om, står att läsa i *Nya Svenska Amerikanaren.* Artikeln är denna:

»Trenne långöron.

De slogo sig tillhopa, de tre vännerna Sus, Dunsell och politikens myggvinge, galna färgardrängen och kokade ihop en epistel på så god eller dålig engelska, som stod dem till buds, för att under anonymitetens slöja rikta ett dråpslag åt »Nya Svenska Amerikanaren». Sitt opus insände det värda klöfverbladet till Chicago Tribune och det innehöll en förkastelsedom öfver denna tidning och dess egare, derför att vi icke i allt och allo skulle ha följt republikanska partifanan. Politiska myggvin-

gen, jemväl känd under namnet Peterson, räkna vi icke med. Yrkesafunden talar der och springer bort med hans af naturen klena förstånd. Men de begge andra samarbetarne i smädeförsöket hafva ingen ursäkt. De hafva ljugit mot bättre vetande och skola läggas upp för offentlig stut, så snart vårt hårdt anlitade utrymme medgifver.

»Tills vidare förklara vi den långörade trion att vi ämna sköta vår egen tidning utan hjelp af hvarken tullsnokar, perukstockar eller dårhushjon. Republikansk som »Nya Svenska Amerikanaren» är, har den dock icke låtit sig köpas af något parti, hvilket är mer än myggvingen kan säga om det blad han representerar. Vi hafva bevarat och skola framdeles oförskräckt bevara vår rätt att förorda de bästa personerna, hvar vi än finna dem. En god man, äfven om han är demokrat, skall för oss gälla mer än en dålig man, vore den senare än tio gånger märkt med den republikanska partistämpeln. Oxhandlaren, der han är oförvitlig, skall i våra spalter förordas framför en oduglig men kronisk embetsjägare ur den onyttiga och fina verlden.»

Blott ännu ett prof på de i Amerika brukliga partinamnen. Vi hafva lånat följande rader ur den i Moline i Illinois utkommande tidningen *Skandia:*

»Ingen må tro, att det demokratiska inflytandet i senaten skulle innebära en oblandad välsignelse för *bourbonerna* eller de s. k. *bulldoggsdemokraterna*. Det finnes inom det demokratiska partiet ett antal frisinnade, upplysta och fosterlandsälskande män, som utan tvifvel komma att utöfva ett afgjordt inflytande på senatens rådslut.»

Våra läsare torde nu medgifva, att de amerikanska partinamnen tydligen ådagalägga, huruledes dylika kollektiva uttryck, då de begagnats en tid bortåt, komma att innebära någonting helt annat än hvad ursprungligen varit fallet. Förhållandet erinrar nästan om uppkomsten af ordet *humbug,* sådan vi sett den beskrifvas i en amerikansk tidning. Bland de myntslag af ringa värde, som tid efter annan blifvit präglade i Irland, fans nämligen intet, som i underhaltighet kunde jemföras med det, hvilket under Jakob II:s regering slogs vid myntverket i Dublin. Dess legering utgjordes af bly, tenn och koppar, och så lågt var dess verkliga värde, att tjugu nominella »shillings» voro värda endast

två »pence». Några dagar efter slaget vid Boyne utgaf Wilhelm III ett påbud om, att hela och halfva kronstycken skulle emottagas såsom endast hela och halfva pence. Den mjuka, blandade metallen, hvaraf detta värdelösa mynt var gjordt, kallades af irländarne *Uim bog* (uttaladt Ohm bugg), d. v. s. mjuk koppar eller ett mynt utan metallvärde. Under tidernas lopp öfvergick detta ord till det moderna *humbug* och nyttjades sedan äfven om andra föremål än mynt.

Någonting liknande eger, som antydt, rum med partinamnen, åtminstone så till vida, att de erhålla sin stämpel och sin valör af någon mäktig man och att deraf förr eller senare blir — humbug; naturligtvis tänka vi härvid blott på *namnen*, icke på *partierna*. Några exempel skola närmare ådagalägga detta.

Genast efter den nordamerikanska republikens vunna sjelfständighet uppstodo der partier. De begge första kallades federalister och republikaner, hvilket sistnämnda partinamn dock icke får tagas i nyare mening, utan i stället är liktydigt med demokrater. Begge voro lika ifriga republikaner, så att namnet hade i detta afseende icke den ringaste betydelse. Stridspunkterna dem emellan bestodo deruti att federalisterna önskade uttänja konstitutionen och motsatte sig 1812 års krig, medan republikanerna deremot icke ville tillåta andra grundlagsändringar än sådana som egde uttryck i folkviljan, hvarjemte de önskade och genomdrefvo krigsförklaringen mot England. Federalisterna, som allt mer och mer förlorade sitt inflytande bland och på massan af folket, upplöstes under president Monroes förvaltning 1817—1825, och i dess ställe bildade sig så småningom i slutet af 1820-talet det nationalrepublikanska partiet. Emedan detta sistnämnda parti icke uppställde något program (platform), låter det sig icke med visshet afgöra, hvad det först förde i skölden. Det dittills varande republikanska partiet ville likväl icke förvexlas med det nya, utan förän-

drade sitt namn och kallade sig »the Democratic party». Dessa äro de begge partier, som ännu under senaste presidentval kämpade med hvarandra om öfvertaget. Gammalrepublikanska partiet kallas ännu demokrater och nationalrepublikanerna, med bortkastande af »national», kallas republikaner.

Tillvaron af ett parti, som nu omkring ett fjerdedels sekel varit och, genom presidentvalet i slutet af sistlidna år, ännu är vid makten gent emot en verksam, ihärdig och skicklig opposition, är emellertid en ganska märklig företeelse i hela den nyare politiska historien. Vid hvarje presidentval under de senaste tvänne decennierna har sammandrabbningen varit häftig och resultatet alltid underkastadt tvifvelsmål. I korthet uttryckt, begära republikanerna numera — för så vidt ej intressena äro personliga — en större centralisation medan demokraterna vilja minska den unionela makten till att bli blott ett redskap *utåt,* icke i landets inre angelägenheter; förut var det, som bekant är, slafveriet och protektionismen, hvilka utgjorde tvistefrågorna.

Kasta vi nu en mera flyktig blick på partinamnen i några andra länder, skola vi äfven der finna att namnet har ingenting att göra med principerna hos ett parti. Ofta händer det, att motpartierna gifva hvarandra begabbande namn för att uppväcka åtlöje[1] och framkalla misstankar, och att dessa namn sedermera behållits i bruk fullkomligt oberoende af de förändringar partiet sjelf i tidens längd må hafva undergått.

Låt oss tänka på namnen »hattar» och »mössor» under Adolf Fredriks tid. Dessa benämningar uttryckte inga allmänna grundsatser eller gemensamma sträfvanden hos ena

[1] Detta är hos oss förhållandet med partinamnet *Intelligensen,* hvilket ursprungligen alstrades af missnöje hos någon af städernas bildade representanter, som beklagade att »intelligensen» blifvit utesluten ur ututskotten. Sedermera upptogs uttrycket i ironisk syftning af motståndarne.

eller andra partiet. De voro helt simpelt öknamn, dem partierna tillagt hvarandra efter det att en qvick grefvinna påhittat smädeordet *nattmössor*. Ordet förkortades derpå till *mössor,* och motpartiet erhöll benämningen *hattar,* hvari man sedermera velat läsa en anspelning på de mössklädda (ryssarne) och de hattbärande (fransmännen), hos hvilka de respektiva partierna ansetts stå i sold.

Vi tillåta oss i sammanhang härmed anföra några rader ur prof. Tegnérs nyligen utkomna afhandling om språkets makt öfver tanken. »Det vore lärorikt», säger han, »äfven från språklig synpunkt att skrifva de politiska partinamnens historia. Denna historia skulle ådagalägga, att partiernas enhet ofta långt mera legat i ett bestående namn än i någon åsigternas likstämmighet, att partierna i mångfaldiga strider stått emot hvarandra mindre för ett verkligt sakintresses skuld än för en ofta med ett meningslöst ord tecknad fanas. »De blå» och »de gröna», som under kejsar Justiniani dagar utkämpade våldsamma strider i Konstantinopels hippodrom; de »hvita» och »de svarta», som på Dantes tid upprörde Norditalien, och under namnen »ghibelliner» och »guelfer» söndrade hela stora nationer; Englands »röda ros» och »hvita ros», dess »kavaljerer» och »rundhufvud», dess »whigs» och »tories»[1]; Norges »bagler» och »birkebeiner»; Sveriges »hattar» och »mössor» — alla dessa partier hafva vållat folken oändliga lidanden ej blott genom de politiska motsatser de kunnat innebära, utan ofta också blott genom sina namn, huru triviala dessa än samtliga äro. Det var derför också mer än tvänne *ord,* som Gustaf III ville utplåna, då han den 24 augusti 1772 i en särskild

[1] Uttrycket *Tory* har på senare tider fått en bismak, och den försigtiga Times, som ej vill stöta sig med vederbörande, använder numera i stället ordet *conservative.* — Benämningarne »whigs» och »toires» uppkommo omkring 1680 på sätt som Macaulay närmare skildrar i sin Englands historia b. 1, kap. 2.

förordning strängeligen aflyste det vidare bruket af de tvänne »förhatliga och vederstyggliga» partinamn, som gjort vår frihetstids historia i många afseenden sorglig för oss att minnas».

Efter statskuppens genomförande bortlades hos oss af lätt begripliga skäl allt bruk af partinamn. Under Gustaf IV Adolfs regering omtalas dock allt som oftast *jakobinerna*, d. v. s. den gryende oppositionen med sina sympatier för den politiska utvecklingen i Frankrike. Efter 1809 talas gerna om *allmänna opinionen* nära nog såsom om ett politiskt parti af missnöjda; vidare blefvo på liknande sätt orden *muvemang, rabulism* och *opposition* använda. Uttrycket *liberala,*[1] i motsats till *konservativa,* begagnades hos oss såsom partinamn ej förr än vid 1844 års riksdag. Vid 1847—48 års riksdag bildades under frih. C. O. Palmstjernas auspicier ett s. k. *junkerparti;* samtidigt nödgades det *gamla* konservativa partiet i viss mån stryka på foten. Efter representationsreformens genomförande och efter den nya partibildningen inom kamrarne har uttrycket *liberal* hos oss nära nog alldeles förlorat sin politiska betydelse, ehuru man visserligen ännu ser det användas åtminstone i tidningsprospekter[2]. År 1868, 18 januari, talade Aftonbladet, i sin riksdagsöfversigt, om »det s. k. landtmannapartiet», hvilket sjelf kallade sig liberalt, hvaremot kammarens venster antog namnet det nyliberala partiet. Enligt hvad de sakkunniga nogsamt veta, är landtmannapartiet till sitt skap-

[1] Partinamnet *liberal* härstammar från konsulatets tid och är troligen skapadt af Madame Staël medelst frasen »uppoffra sina liberala sympatier» (om kejsar Alexander).

[2] Det omotiverade i att ständigt föra ordet »liberal» på tungan gisslas qvickt i följande epigram af Echouard Lebrun:

Qu'est que ce mot libéral
Que des gens d'un certain calibre
Placent toujours tant bien que mal?
C'est le diminutive de libre.

lynne konservativt och föga reformvänligt. Rätt eget är *nu* att se, huru »en bagatelle» — helt naturligt i fråga om en uppkomling — landtmannapartiet behandlades ännu nyssnämnda riksdag. I Aftonbladet skrifves 21 januari 1868:

»Resultatet af utskottsvalen visar, att inom första kammaren den mera liberala sidan vunnit en fullständig seger. I andra kammaren ha de listor, som antagits af den hopgyttring af olika och osammanhängande elementer, som går och gäller under benämningen »landtmannapartiet», haft en öfvervigt af några få röster. Detta bevisar alls icke, såsom man på vissa håll med jubel förkunnat, att nämnda parti ligger öfver och kommer att under denna riksdag bestämma kammarens karakter, ty detta »landtmannaparti» är intet verkligt parti, som omfattar gemensamma principer och sammanhålles af gemensamma åsigter; dess organisation är af helt och hållet personlig karakter.»

Landtmannapartiets utvecklingshistoria är tecknad i detta häftes främsta uppsats; vi hade blott att här som hastigast inregistrera *namnet,* och härmed afsluta vi våra utflykter på ett område, som är ofantligt. Af stort intresse äro de olika nuvarande partibildningarna i Tyskland — af så mycket större betydelse som man ju finner Bismarck med en exempellös virtuositet balansera dem emellan och begagna dem han för tillfället behöfver, men att närmare inlåta sig härpå, skulle för oss blifva alltför vidlyftigt. Partinamnen *framstegsparti,* de *nationalliberala, frikonservativa, ultramontanerna* m. fl. se vi ju dagligen omtalas. Enligt uppgift i National-ökonomisk tidskrift (Kjöbenhavn 1879) skall L. Reybaud vara den förste som år 1835 eller 1836 begagnat ordet *socialism,* haraf man sedermera bildat *socialist* och *socialdemokrat.* Förutom de båda ryktbara engelska partinamnen »whigs» och »tories» har man i nyare tid ofta hört omtalas *Manchester-partiet,* hvilken benämning uppkom omkring 1839, efter det att handelskolle-

giet i Manchester gjort en framställning om upphäfvande af de engelska spanmålslagarne; sedermera har uttrycket »manchestermän» blifvit liktydigt med beskyllningar för materialism, dålig patriotism och dylikt. Märkligt är under den nyaste perioden det franska *opportunistpartiet* med dess motsatser till högern och venstern. Ett parti, som spelat en stor roll i Danmark är den *förenade venstern,* i afseende hvarpå vi erinra om F. Hammerichs 1875 utgifna broschyr: »Grundtvig og det forenede venstre». Dem som önska en närmare kännedom om de politiska partiernas allmänna historia kunna vi hänvisa till Wachsmuth: »Geschichte der politischen Parteiungen alter und neuer Zeit», i flera volymer; till Bluntschlis och Braters »Staatswörterbuch» i kortare sammandrag, samt till Friedrich Rohmers »Lehre von den politischen Parteien». Detta sistnämnda arbete har emellertid fått uppbära den beskyllningen, att sjelf vara blott en originel partiskrift, författad i afsigt att förödmjuka de radikala och stödja de liberalt konservativa.

Hvar helst inom historien ett rörligt folk- och statslif utvecklat sig, der har det ock funnits partier. En af våra nyare dramatiska författare låter i en af sina teaterpjeser Gustaf Wasa yttra: *Nu är medeltidens mörker slut* — detta kan väl sägas efteråt, men icke gerna samtidigt, i synnerhet som uttrycket »medeltiden» är ett modernt ord. Hvad vi med detta exempel egentligen ville antyda är, att man icke kan bestämdt angifva gränserna för ett ännu i bruk varande partinamn, lika litet som för en historisk period, inom hvilken vi ännu lefva, och liksom det förflutna ligger i otaliga gestalter bakom oss, så har ock framtiden tusentals möjligheter att bjuda på — äfven inom partibildningarna.

Arvid Ahnfelt.

Allt för samhällets bästa.

Också en studie,

af

HALFDAN MÖRK.

24:de augusti! Just som det bör vara. Alldeles i sin ordning. Medborgerligt sundt och medborgerligt ädelt. Alla menniskor äro ute på landet, vid brunnar och bad, i Norge, i Schweiz, i Paris [1]. En lämpligare dag för ett riksdagsmannaval ges det icke.

---

[1]) »O, Paris, sköna stad!» gnolade herr agenten Apollonius Jaberg, han med glasögonen på näsan och all verldens kaffepriser i hufvudet, der hjernan bort sitta. Och så köpte han sig ett halft dussin nattkappor och en flaska heliotrop samt underrättade sina estimerade affärsvänner, att han på tre veckor begåfve sig till stora verldens medelpunkt för att lära sig franska språket gratis (det skulle begripligtvis vitna om affärsgeni) och ändtligen en gång få umgås med bildadt folk (det skulle, lika begripligt, vitna om en förkrossande öfverlägsenhet gent emot de andra brackorna) Efter dessa förberedande åtgärder reste han, men reste till Trosa. En vän, som på gamla dagar slagit sig ned i denna idylliska stad, för att i naturens och älskliga naturbarns armar filosofera öfver samhällslifvets skuggsidor, en gammal, tänkande vän, med ett ord, upplyste mig just i sitt sedvanliga nyårsbref, att herr agenten, som stannat der hela tre veckorna, förstått sätta sig i respekt hos de vänliga Trosaboarne genom att presentera sig som konsul för någon af Söderhafsöarna med en mycket stillsam och lojal befolkning, som nöjde sig med att lefva af trädrötter och ostron, när man icke kunde komma åt att äta upp någon af sina bästa vänner. Såsom en framtidsman, derjemte stadsfullmäktig, riksdagsrepresentant och riddare in spe, hade för öfrigt herr Apollonius Jaberg blifvit ett lejon bland damerna i den lilla förtjusande staden. Det bildade umgänget ute-

Stadens vördade patriarker, som hafva hufvud och förstånd för alla, blick, förutseende, nit och intresse för alla, som tänka för alla, handla för alla, men ega känsla blott för sig sjelfva, dessa embetsmannaverldens och bankhvalfvens småstadshalfgudar måste naturligtvis äfven nu vaka öfver samhällets välfärd och rykte och våga icke der vid lag sätta valmansmajoritetens medborgerliga dygder på prof. Det kunde bli skandal af. Det kunde sluta med en revolt. Det kunde gå ända derhän, att staden blefve representerad af en man med allmänt förtroende. Deraf utsättandet af denna dag för valet.

Och dagen närmar sig.

Herr redaktör Våghals, en jätte till själen ännu mer än till kroppen, med orakelmin som en gammaltestamentlig profet och med annonserad kärlek till menskligheten som en nyevangelisk apostel, har, äfven han, hyrt sig en landtlig stuga med gräsbete på taket, likvisst belägen strax i närheten af denna stad, hvars öde han anser sig stark nog att bära på sin breda rygg, skulle han än — liksom förut vid de besynnerligaste politiska förvandlingar — sluta med att gå på alla fyra för makten, äran och härligheten.

Alltså begaf han sig vid sommarens början ut till stugan och gräsbetet, med sin lilla, hjertevarma hustru under ena armen och en stor, hvass sax, inrullad i en packe tidningar, under den andra. Utgående från en nyare tids praktiska grundsats, att man vid utflygter ur boet aldrig bör släpa

---

blef således icke alldeles; men värre var det med gråtislektionerna i franskan. Min gamle vän lär dock vid ett tillfälle af någon hemlighetsfull anledning ha talat latin med honom, och då franska ändock alltid hade varit latin för herr agenten, konsuln för menniskoätarne, blifvande stadsfullmäktigen, riksdagsrepresentanten och riddaren, så kunde det ju komma på ett ut.

Der har ni emellertid i några spridda drag *en* af dessa moderna Paris-resor. Men Gud tröste mig, när jag härnäst möter herr Apollonius Jaberg!

med sig något öfverflödigt bagage, lemnade han pennan hemma.

Men i dessa dagar, då en betydelsefull valförrättning föreståår, måste väl ändå något skrifvas, och omsider stöflar han in till staden, äfven nu åtföljd af sin hustru och sin sax, ty *hon* törs icke släppa honom, och *han* törs icke släppa saxen. Det kunde bli bara villervalla både i kärleken och politiken.

Snart uppsökes han af herr grosshandlaren Frisk, en af den unga, intelligenta oppositionens främsta män, varmt intresserad för allmänna frågor och nitisk i sina sträfvanden för samhällets utveckling. Han beklagar sig öfver den rättsvidriga hänsynslöshet, vederbörande återigen tillåtit sig mot valmännens flertal. Herr redaktör Våghals instämmer, men nöjer sig icke med det. Han blåser upp sig tum för tum och utstöter de förskräckligaste hotelser mot stadens styrpinnar, så att de fattiga hårstråna resa sig på er alltid lika ödmjuke tjenares hufvud, der han som en oerfaren och djupt ovärdig medlem af redaktionen sitter och skrifver inne på byrån, men till slut börjar fundera på att i största hast retirera för att icke blifva inblandad i dessa för samtid och efterverld så ödesdigra demagogier.

»En oförskräckt man, en ovärderlig kämpe för framåtskridandet!» tänker herr Frisk om herr Våghals, sedan han ändtligen utanför dörren kommit i lä för munvädret. Och han går att söka upp sina trogne, visserligen förutseende oppositionens nederlag, såsom under nu varande förhållanden oundvikligt, men dock med den glada öfvertygelsen, att dess grundsatser skola till det yttersta understödjas af stadens förnämsta tidning.

Något senare på dagen möter herr redaktör Våghals en af de allrådande bankmännen. Han bugar sig djupt, djupare, ändå djupare . . . en, två, tre gånger. Gud ske lof, att ryggen höll!

Bankmannen frågar honom på en gång nådigt och nonchalant förtroligt om hans mening rörande riksdagsmannavalet. Han ger ett slags antydan om, hvarför det blifvit utsatt så tidigt, och han söker, ehuru förgäfves, gifva denna antydan utseendet af att vara fullt allvarligt menad.

»Men er tidning skall väl ändå börja käxa igen?» tillägger han slutligen med en ton som om denna tanke varit honom lika aflägsen som en donation för välgörande ändamål.

»Hähähä, blir väl icke så farligt», gnäggar herr redaktör Våghals gemytligt. »Frisk är sömstucken, förstås, och vill att äfven jag skall skena öfver skaklarne; men jag behöfver ej säga er, att min tidning på intet vis lånar sig åt några samhällsupplösande tendenser. Det är klart, att jag för att bibehålla inflytandet öfver friskalarne måste framställa några små anmärkningar; men de skola också bli derefter, det lofvar jag.»

»Ni är en förståndig man, och en man med framtid. Tjenare!... Men det var sant! Förfaller icke er stora vexel fjorton dagar i morgon?»

»Ja.. jag tro.. tro.. tror det!» stammar herr Våghals, något förlägen öfver samtalets vändning.

»Ja, var lugn, ni. Nog kan den saken rangeras.»

Herrarne skiljas.

»*Den* kunna vi då få till hvad som helst!» tänker bankmannen med ett försmädligt grin. »Icke kommer oppositionen långt med sådana der bundsförvandter.»

Emellertid återvänder herr redaktör Våghals till byrån. Nu skall artikeln om valet skrifvas. Han stänger in sig. Han kastar af sig rocken. Han slår sig ned, fattar pennan och synar henne mycket fundersamt som om han knapt känts vid henne. Men så käns ej heller hon vid honom. I sjelfva verket äro de ju också fullkomligt främmande för hvarandra. De tankar och idéer, som skulle vigt dem

samman, hafva i all evighet uteblifvit. Det är ett mässfall, till hvilket sjelfva himlens konsistorium sagt sitt concedo.

Pustande men resignerad, lägger han slutligen pennan ifrån sig och börjar rifva i några tidningar. Kanske kan han hitta på en bit, som är lämplig att skrifva af med några små ändringar och tillägg. Nej, någon lika invecklad kasus har verkligen ingenstädes förekommit. Omsider sätter han då upp ett koncept till följande rader: '

»*Riksdagsmannavalet* är, såsom våra läsare funnit af kungörelsen, utsatt till den 24 dennes. Vi våga tro att dagen är — så att säga — något olämpligt vald. Bristande tid och utrymme hindrar oss att nu närmare orda derom, men gömdt är icke glömdt. Beträffande riksdagsmannavalet i och för sig, lönar det ej mödan att derpå spilla många ord. Bankpartiets kandidat måste naturligtvis under nuvarande förhållanden gå segrande ur valurnan, men vi våga tro, att det — så att säga — blir en Pyrrhus-seger.»

Den våghalsen!

Herr grosshandlaren Frisk blir väl en smula förlägen, när han läser denna märkvärdiga »ledare»; men han tror ännu på den odödliga humbug, som heter »brist på tid och utrymme», och han anar icke, den hederliga menniskan, att hvad som döljer sig der bakom, är idel oförmåga och karakterslöshet.

Men hvar ha vi då under allt detta herr redaktör Wippa? Ute på språng, som alltid. Denne man, med själen i hufvudet och hjertat på obekant ställe, är en af dessa förträffliga svensk-amerikaner, som med glädje offra sin salighet och en tolfskilling för notisen om, att en medborgare med otur slagit i hjäl sig eller att en medborgare med dålig mage och hetsigt blod slagit i hjäl någon annan. I öfrigt är summan af hela hans raffinerade politik den, att annonserna böra framgångsrikt täfla med tidningens text. Naturligt nog, kan han då icke hysa synnerligt intresse för riksdagsmannavalet, vid hvilket man ej ens har att påräkna

så mycket som en kandidatlista för annonsafdelningen. Det är ingen ting att förtjena på.

För att göra sitt yttersta, skrifver han emellertid i sin tidning:

☞ Tio (10) procents rabatt!

Om det riksdagsmannaval, som förestår, hafva vi ej mycket att säga. Vi hysa den orubbliga öfvertygelsen, att en tidning aldrig bör lägga sig ombord med några slags ledande grundsatser, och vi skola derför nu och alltid omsorgsfullt afhålla oss från att uttala en egen mening. Men väl är det vår skyldighet att fästa allmänhetens uppmärksamhet på valet. Vi skola till och med framställa ett förslag, som torde kunna leda till ett mera allmänt deltagande i detsamma. Må de olika partien förstå att draga nytta af annonseringens välsignelser. Må man, hvar och en på sitt håll, låta trycka sin kandidats namn på åtskilliga jätteaffischer och en mängd mindre plakat, hvilka på det fördelaktigaste sätt anbringas å några för ändamålet lämpliga fordon, som i sakta mak kuskas gata upp och gata ned, allt för allmänandans väckande, stärkande och höjande. Vi skola med största nöje åtaga oss tryckningen af dessa affischer, och för att visa vårt varma intresse för detta samhälles framåtskridande, lemna vi, vid större beställning, resp. partiledare *tio (10) procents rabatt.*

☞ Tio (10) procents rabatt!

Och herr redaktör Smyger, hvad skrifver han? Han skrifver ingen ting. Han skrifver aldrig. Han lär genom egen och andras erfarenhet ha kommit till den för oss litet hvar uppmuntrande slutsatsen, att hvad en skriftställare i vår tid än må behöfva, icke behöfver han kunna skrifva. Derför har han, så »literatör» han är, aldrig lagt an på denna otacksamma genre. Sig och sin tidning bereder han framgång med andra medel. Genom att personligen ställa sig in hos alla, smickra fåfängan, smeka svagheterna, gifva den rätt, som sist talar, och på det godmodigaste och vänskapligaste sätt taga heder och ära af den, som står honom i vägen, har han hittills redt sig förunderligt väl här i verlden, och tänker göra det äfven hädanefter. Det är detta, som kallas konsten att lefva. I hvad fall som helst är det för honom konsten att bjuda sig sjelf på frukost. Det är

hans första och sista lefnadsmål. Ty maken till menniska att äta frukost fins icke. Börja när han vill, slutar han ändå aldrig förr än midt i natten. Nu, vid riksdagsmannavalet, öfverträffar han sig sjelf i den vägen, ty ett par insändare, arga partigängare begge, som efter behag få sköta korten i hans tidning, tura om att låta honom göra table rase vid frukostbordet. Får han slag och faller offer för sin sköna lifsgerning, så skrifver hans tidning en snyftande minnesruna, de andra bladen aftrycka den, och halfva staden lägger hufvudet på sned och följer honom med tårfylda ögon till grafven. Men gråter man öfver eländet, eller hvad gråter man öfver?

* * *

Efter alla dessa ansträngningar för samhällets bästa, eger riksdagsmannavalet rum, och oppositionens, »unga Sveriges», kandidat faller igenom, faller så djupt, så djupt, att han kanske aldrig kommer upp i dagsljuset igen.

Ur W. F. Dalmans korrespondens.

En genomförd skildring af W. F. Dalmans bana såsom politiker och skriftställare, skulle vara ett ganska omfattande företag, som vi åtminstone för tillfället icke kunna åtaga oss. Hufvuddata i hans lif och verksamhet hafva nyss under ett odeladt erkännande af det betydelsefulla i hans lifsgerning — med särskildt betonande af de vigtiga dragen: initiativ i genomdrifvandet af årliga riksdagar, qvinnans myndighet, arfslagarnes ändring m. m. — stått att läsa i hela svenska pressen. En rekapitulation häraf skulle naturligtvis icke vara af något egentligt intresse. Deremot hafva vi förestält oss att allmänheten med nöje kommer att läsa några utdrag ur Dalmans korrespondens: bref hvilka dels tillhöra hr friherre C. J. Bondes arkiv, dels af Dalmans efterlefvande m. fl. blifvit ställda till vårt förfogande. Derjemte skola vi, på grund af personlig bekantskap med den hädangångne, samt af notiser, dem vi erhållit af hans närmaste och af några bland hans vänner, meddela ett och annat drag som icke förut varit bekant eller icke blifvit i nekrologerna framhållet.

I.

Till Crusenstolpe.

Stockholm den $^{25}/_{1}$ 1833.

Min bäste bror!

Af din tidning för i lördags, som jag icke förr än i afton kommit att läsa, finner jag med en verkligt smärtande känsla, att du anser *mig* vara författaren till den artikel, som uti D. A. finnes införd angående avantscenernas indragning. Min månhet att ej vara misskänd af en person utaf hvars enskilda vänskap jag rönt många prof, bjuder mig att säga dig, att icke jag är författare eller har *något slags* del i denna artikel lika litet som jag någonsin haft del i några *personliga* anfall mot dig, huru skiljaktiga vi än kunna vara i politiska meningar — och troligen finner du få af dina antagonister i förutnämnda hänseende, som så uppriktigt försvara din personlighet som jag.[1] Denna för-

[1] I Dagligt Allehanda för den 25 jan. 1833 läses följande utfall mot Crusenstolpe och mot den af honom då ännu utgifna tidningen Fäderneslandet:

»Avantscenerna å kgl. operan hafva, såsom bekant är, af teaterdirektionen blifvit tillslutna för allmänheten och detta oroar ett par af Stockholms tidningar. Det okynne, som i dessa gömda vråar bedrefs af personer, hvilka besökte spektaklerna mera för att obemärkt utöfva sitt sjelfsvåld, än för att njuta af de sceniska föreställningarne, har rättvisligen påkallat direktionens åtgärd i detta fall. En tidning, hvars namn vi gerna undvika att nämna, emedan det såsom sådant innefattar ett verkligt hån och hvars högt välborna och uppsatta redaktion, till följd af vitiösa naturanlag, nästan aldrig finner sig vid hvad hederligt och klokt folk gör, rörde genast larmtrumman öfver detta direktionens oerhörda tilltag.»

klaring hoppas jag tillfredsställer dig, derför gör jag den *enskildt, innan* jag gör den offentligen. Så vidt det står fast, att hvad som *är* alltid har en mer eller mindre nödvändig identitet med hvad som *varit,* så kan jag utan att skrymta ännu kalla mig

Din vän

W. F. Dalman.[1]

---

[1] Denna biljett åberopades några år senare offentligen af Crusenstolpe under ganska egendomliga förhållanden, nämligen i en polemik, som han då i Aftonbladet förde med Dalman, efter det »Skildringar ur det inre af dagens historia» utkommit och blifvit i Dagl. Alleh. strängt bedömda. I en uppsats i nämnda tidning för 7 sept. 1836 skrifver Dalman bland annat: »Om hr Crusenstolpe ansett den af honom så omsorgsfullt gömda, nära fyra år gamla, biljetten såsom en talisman å hans sida mot all kritik af undertecknad, angående honom och hans skrifter, så var detta högst enfaldigt, och om han i det fallet bedragit sig, så måtte det väl få skrifvas på hans egen räkning.»

Stockholm den $^{18}/_{7}$ 38.

Min bäste bror!

Då jag ett par gånger förgäfves sökt att slippa in till dig,[1] förmodar jag sådant äfven vägras mig i dag. Jag vill emellertid bedja dig att till din fru öfverlemna bilagda genom redaktionen af Dagligt Allehanda insamlade 91 rdr 16 sk. bko, hvarå din frus qvitto torde, till införande i tidningen, varda mig meddeladt.

Mitt uppriktiga deltagande och mina välönskningar ledsaga dig vid din förestående affärd.[2] Om dem som föranledt den kan man dock säga: »The veta icke hvad the göra.» Det blir väl också motto på historien öfver de sista tidernas regemente i Sverige.

Min vördsamma kompliment
för din fru af en bland de många
återvunna vännerna

W. F. Dalman.

---

[1] Crusenstolpe befann sig, då detta skrefs, i Stockholms stadshushäkte.

[2] Crusenstolpe affördes till Vaxholm den 20 juli 1838.

Stockholm den 23 mars 1860.

Min käre bror!

Då Aftonbladet tjuter af låtsad förskräckelse öfver de befarade förskräckliga följderna af min motion i norska frågan och Hierta jemför mig med sjelfva Hin Onde, torde det intressera dig att veta, hur denna motion tillkom och hvaraf du kan berätta, hvad du finner tjenligt.[1]

Lördagen den 17 december, eller dagen efter ryktet här spridt sig om norska stortingets beslut, angående upphäfvande af ståthållareskapet, åt jag middag hos L. J. Hierta med C. H. Anckarsvärd, K. Bonde, Björck, Blanche m. fl. riksdagsmän. Jag väckte då fråga om en motion för att hindra kungen att omedelbart sanktionera det ifrågavarande beslutet och reservera Sveriges rätt att derom yttra sig. Jag föreslog derför först grefve Anckarsvärd att väcka motionen och sedan frih. Knut Bonde m. fl., men den tycktes icke vinna sympatier. På samma sätt möttes jag på en karlsupé samma afton, der ingen hade reda på frågan. Söndagen var jag hemma största delen af dagen och om aftonen på spektaklet med min familj och samtalade icke med någon i ämnet. Måndags f. m. den 19 erhöll jag besök af A. B:s hufvudredaktör, magister Sohlman, som frågade mig hvad jag tänkte om norrmännens förfarande i ståthållarefrågan.

---

[1] I Aprilhäftet 1860 af »Ställningar och förhållanden» har Crusenstolpe i någon mån begagnat sig af denna tillåtelse och angriper på samma gång med häftighet Aftonbladet.

Jag sade honom då detta och att jag funderade på att väcka en motion med begäran att riksens ständer skulle erhålla del af norska stortingets beslut innan det företogs till pröfning. Denna idé upptog S. med värme och lofvade att lemna den sitt kraftiga understöd och samma dag skrifva en artikel i Aftonbladet såsom precurseur till motionen. *Då först* blef mitt beslut fast. Jag dikterade genast min motion och begaf mig dermed på Aftonbladsbyrån, der Sohlman genomläste och gillade densamma, och införde om aftonen samma dag i A. B. den famösa antinorska artikeln. Först två dagar derefter den 21 väckte jag motionen på riddarhuset, utan att jag derom vidare kommunicerat mig med någon annan betydande person inom representationen och var lika okunnig som ett barn angående regeringsledamöternas opinion. På riddarhuset väckte den genast allmänna sympatier, men ännu på morgonen den 28 december, då den der förekom till remiss, hviskade man till mig att justitieministern skulle uppträda emot.

Du finner härat att det egentligen varit A. B:s egen redaktör som föranledt att motionen fick se dagen, likasom det varit hans sedermera gjorda mystiska omsadling, som hindrat saken att gå fram med den lugna diskussionens kraft, utan tvärtom drifvit den in i passionernas hvirfvel och framför allt hindrat att norrmännen icke *sjelfva* kommit öfverens att efterskänka kungen sitt löfte och taga skeden i vackra handen. Det är således ur alla synpunkter Aftonbladet som har skulden för de svårigheter, hvari frågan kan komma att invecklas.

Vänskapligast och ödmjukast

W. F. Dalman.

II.

Till L. J. Hierta.

Stockholm den 17 mars 1842.

Oaktadt A. B. uppenbarligen, vid flera tillfällen, just med afseende å Dagl. Alleh., framkastat att hvarje reformvän *ålåg* att sluta sig till det hvilande representationsförslaget och till och med i en artikel af O. O. låtit denne säga, att D. A. vore »förskräckt», att i tidens frågor taga steget ut — att det vore »konservativt» etc. — teg D. A. dock i det längsta, för att ej börja polemiken. Först i måndags gaf D. A. en den allra mest moderata förklaring, deri D. A. endast yttrade att denna vigtiga sak väl tålde pröfvas och undersökas innan den kategoriskt afgjordes. Nå väl! I stället att upptaga detta motiv, ja utan att ens vidröra detsamma, faller A. B. öfver D. A. med en sanslös bitterhet, talar om en påkommen sjelfständighet, afundsjuka, rankyn, narrkåpa etc. och *hotar* slutligen att om D. A. ej svärjer efter A. B:s formulär, tukta detsamma m. m. d. Jag frågar: var nu ej detta opåkalladt? onödigt? utmanande till strid på lif och död? Om fred önskades, hvad var enklare än att citera D. A:s artikel och sedan yttra sig om de skäl D. A. anfört för *uppskof* med sitt omdöme? Eller vågar ej A. B. trycka denna D. A:s lilla artikel, emedan skälen deri svårligen kunna vederläggas och deklamationer ej dugde? Att du icke »känner» det hvilande förslaget, är ett »oegentligt» uttryck, så vidt dermed kan menas, att du icke skulle veta att det *fins till* eller att du icke läst det; meningen var att du icke skulle studerat eller genomtänkt detsamma, att dess detaljer och konseqvenser icke äro dig tillräckligt bekanta,

lika litet som de ännu äro det för mig, eller kanske för någon annan än Bergfalk och grefve Spens (hvilka också deremot hafva många invändningar). Då du tydt mitt råd, att du borde *afbida* D. A:s utredning, såsom ett råd till A. B. att icke fatta *sitt* beslut förrän D. A. refererat ärendet, eller då du ansett D. A. inbilla sig vara i denna sak »visare» än andra, har du begått ett misstag, som är temligen oförklarligt. Min önskan är endast att A. B. ville uppskjuta sitt omdöme *öfver Dagl. Allehandas tanke* i ämnet till dess D. A. fått fullständigt motivera densamma; det är i *denna* syftning jag bedt dig *afbida*. Hvad du gör för egen del, deruti har jag ej rätt eller fog att blanda mig, så vida det ej rör D. A. — Den både löjliga och smädliga insinuationen om min valförvandtskap med grefve Horn förtjenar ej något svar. Jag har aldrig hvarken sagt eller tänkt, att A. B. *vill* göra revolution — dertill är det för egennyttigt — ännu mindre har jag trott att det *kan* göra en sådan — dertill brister både mod och förmåga — att vara förskräckt är sannerligen för mig främmande — men jag har sagt och står vid dessa ord: att A. B. blir *misstänkt att vilja* fiska i grumligt vatten, d. v. s. se söndringen och upplösningstillståndet fortfara. — Och hvad skall man tänka annat, då man ser A. B. understödja ett förslag, som det 1:o erkänner vara felaktigt, och 2:o vet icke rimligen kunna gå igenom i mer än ett stånd. Det faller ju då likafullt, och den splittring partistriden åstadkommer gifver regringen äfven i öfrigt ett öfvertag för hela riksdagen och förstör *ohjelpligen* hoppet att få ett annat förslag hvilande, stödt på allmänna valprincipen. Det är just för att rädda denna princip, som D. A. vill en *förlikning,* och min tanke är orubbligt den, att den som motarbetar detta och exklusivt drifver på det nu hvilande förlaget, skadar representationsförändringen mer än han kan godtgöra. Dixi et salvavi.

Vänskapligen *W. F. Dalman.*

Stockholm den 1 febr. 1860.

Min heders bror!

Tack för din biljett. — Deri framlyser din gamla vänskap och ditt förtroende till mig, hvilket jag aldrig upphör att värdera, äfven då vi tänka olika i politik.

Beträffande den lilla artikeln i Dagbladet, så har aldrig min afsigt varit att i denna fråga öppna någon polemik, helst med ett så begränsadt fält för diskussionen som Dagbladet. Jag har endast velat offentligen ange min mening att oppositionen nu, såsom så ofta tillförne, handlar i högsta måtto politiskt oklokt genom metoden att sila mygg, då man rätt ofta sväljer kameler.

Således är min oförgripliga tanke fortfarande, att när, såsom du sjelf medger, man anser den nuvarande regeringen värd landets förtroende, det icke är hvarken rättvist eller grannlaga att nedsätta ministrarnes löner. Det är lindrigast sagdt en ohöflighet om icke rent af en förolämpning. Jag frågar, om du på ditt kontor har personer, som väl sköta dina affärer, skulle de icke hafva skäl anse såsom ett bevis på din missbelåtenhet om du nedsatta deras lönevilkor, ehuru äfven dessa endast äro *tills vidare* öfverenskomna? och skulle du undra på om de deraf funne sig sårade och begärde sitt afsked? Hade man vid förra riksdagen, såsom jag påyrkade, uppfört tillökningarne endast såsom *dyrtidstillägg,* så hade man möjligen utan att handla emot grannlagenheten kunnat borttaga dessa, men såsom frågan vid förra riksdagen behandlades finnes *nu* intet skäl

dertill, åtminstone när det angår embetsmän, hvilka äro pligtiga att anse sig beroende af representationens förtroende och, om de vilja detta, berättigade att hos henne finna stöd emot en alltid till allenastyrande böjd regent. Dessutom lär du väl icke på allvar vilja påstå, att 15,000 r:dr är något för stor lön för en minister eller att den icke behöfves för hans lefnadskostnad. Jag förtjenar med min ringa verksamhet lika mycket, ja något år till och med mer, och nog lefver du upp 15,000 r:dr om du räknar rätt. Deremot skulle jag, såsom ledamot af stats-utskottet, ingalunda medgifvit att t. ex. de förvaltande verk, hvilka behöfva omorganiseras eller Kongl. Kansliets expeditioner uppföras till högre anslag på ordinarie stat, innan en sådan organisation skett. Nu bibehåller man t. ex. expeditionschefen och expeditions-sekreterare, hvilka begge två äro onödiga och hinderliga för ärendena, i stället för en organisation med byråchefer för vissa fack, inom dessa ministern till hjelp. Man bibehåller på ordinarie stat de miserabla kopist-tjensterna, hvilka inom kansliet, mer än kanske något annat, fortplanta odugligheten o. s. v. För min del tycker jag, att detta är upp- och nedvändt och allting annat än statsmannamessigt. Om statsförvaltningen kostar några tusen riksdaler mer eller mindre, är en småsak. Att framtvinga en ändemålsenligare organisation, är deremot hufvudsak. Men härom vore mycket att säga, visst icke till beröm hvarken för ministrarne eller stats-utskottet, icke ens dig undantagen, då *du* hos bondeståndet (sic) föranledde till det okloka beslutet att afslå propositionen om en minister för allmänna arbeten.

Hvad angår min »förtjusning» öfver den nuvarande ministéren, så är den visst icke öfverdrifven. Jag har hvarken förestält mig eller sagt att den består af statsmän af första ordningen eller att den är liberal i ordets vidsträcktare mening. Jag tänker endast och har sagt att den är

den mest konstitutionelt sinnade som suttit vid statsrodret, så långt jag mins tillbaka, d. v. s. nära 40 år. Och detta åtager jag mig när som helst att bevisa. Jag påstår äfven, att den i sjelfva verket är långt mera liberal, har mera sammanhållning och myndighet hos konungen, än konung Oskars första ministér. Hvad Gripenstedt beträffar, så har jag visst icke glömt och glömmer aldrig hans handlingssätt under den gamla regimen, hvars detaljer jag måhända bättre känner än du. Han var då allting annat än en politisk karakter. Men det hindrar icke, att han under den nuvarande regimen framstått både såsom en utmärkt talang och såsom en karakter i den vigtiga frihandelsfrågan. Också koncentrerar sig junkerpartiet på riddarhuset, samt prohibitivisterna i bonde- och prestestånden för att störta honom. Det vore minsann rätt hyggligt om det liberala partiet i borgareståndet gjorde chorus med dessa!! Med honom följde likväl ovilkorligen både Almqvist, Lagerstråhle och De Geer, af hvilka ingendera är angelägen att qvarstanna i konseljen, utan tvärtom för sin enskilda räkning skulle anse för en stor lycka att finna en lugnare och mera tacksam verkningskrets. Det blefve verkeligen hugneligt att se hur konseljen derefter komme att gestalta sig. Fördenskull och då unga herrns sinnelag icke torde vara dig obekant, bör du ej förundra dig öfver, att jag, som af ministrarne hvarken har något att söka eller erhålla, ur en fosterländsk synpunkt är rädd för att gifva den nuvarande konseljen den ringaste anledning till splittring eller ett uttryck af misstroende från representationens eller pressens sida, som kunde leda till dess upplösning. Du nämnde vår schism 1846, men du kommer dervid icke ihåg, att det just var Aftonbladet, som genom sina landsortsbref och sitt öfriga naggande på den på sin tid ganska liberala regeringen, förberedde det misstroende votum, ministéren sedermera vid riksdagen erhöll i borgare- och

bondeståndet, och som sedermera gaf konung Oskar — i all ära — en välkommen förevändning att skilja sig vid denna för honom temligen besvärliga rådgifvarepersonal, för att sedermera plocka ihop en annan, som, med det enda undantaget af Sandströmer, hade platt intet att säga och med hvilken vi måste dragas i 8 till 10 år, under hvilken tid nästan allting gick baklänges, allra helst då man försummade tillfället att taga fasta på det visserligen i *falskhet* framsagda, men likväl af konung och ministér bekräftade ordet om en representationsförändring. Hvem var det som slet sönder *den* frågan? Icke var det Richert, Anckarsvärd, Bergfalk och så många andra representationsreformens uppriktiga vänner, utan det var det absurda Örebroförslaget, de hoprafsade reformsällskaperna och framför allt Aftonbladet, då utgifvet af dig men dirigeradt af Gustaf Hierta?

Således min gode broder, är det ej värdt att kollationera gamla synder och misstag. De tillhöra oss båda. Det gäller nu i främsta rummet tillse att vi icke återigen inträda på samma ofruktbara bana, och släppa köttstycket för att fara efter skuggan.

Detta bref har blifvit vida längre än ämnadt varit, men det ena ordet föder det andra och mellan så gamla förtroliga som vi kan en ärlig uppriktighet aldrig missförstås.

Tillgifnast

W. F. Dalman.

P. S. Månne det kan vara politiskt klokt, att norskhetsifvern hos de s. k. liberale kokar så öfver, att man derigenom helt och hållet sammanfaller med konungens äflan att göra sin vilja gällande mot sina rådgifvare, och hvad tror man följderna häraf bli? Du vet väl att riksdagsmän af alla färger nu dagligen uppkallas i vestra slotsflygeln för att förqväfva all opinionsyttring i norska frågan?

III.

Till C. J. L. Almqvist.

Stockholm den $^{23}/_{5}$ 1842.

M. K. B.

Jag hade ej tid att genast besvara ditt besynnerliga bref, som jag i morgse erhöll. Jag fann det genast något obegripligt och finner det så äfven nu vid förnyad genomläsning. Att D. A:s underlåtenhet att anmäla och rekommendera ett så ledsamt kompendium som Menniskoslägtets Saga, eller att puffa för åtskilliga besynnerliga sofismer i en, i allt fall, redan i A. B. aftryckt episod ur samma bok ang. Kahnväldet, skulle tjena såsom basis för en bevisning eller aning om D. A:s »närmande till Sv. Biets grundsatser», förefaller nära på förvirradt sagdt. Och skulle det vara allvar, så får jag nämna, att om D. A:s liberalism skall bero af dess beredvillighet att kanonisera dina skrifter, så lärer den hafva föga hopp att hålla sig up[illegible] — Men hellre än att uppoffra sin öfvertygelse, ser D. A. sig tvunget att uppoffra din bevågenhet, ehuru påkostande det än må vara. Hvad *grundsatser* beträffar, behöfver du likväl ej befara någon »öfvergång» för D. A:s räkning; utan torde det i detta som i andra fall, vara bäst att sopa rent tör sin egen dörr innan man åtar sig besvär för andras.

D. A:s recensioner af dina arbeten hafva *alla* varit dikterade af red:s öfvertygelse om rättvisa, alltid med tillsats af välvilja för förf. och i början af en viss entusiasm

för hans snille, hvilken numera, jag medgifver det, ansenligen försvunnit.

Din klagan öfver, att D. A. återkommer till anmärkningarne mot »Det går an», »Amorina» etc., skulle vara rättvis, så vida förf. sjelf återkommit från dessa sina förvillelser om hvad som är moraliskt och estetiskt sant och skönt — men då alltjemnt samma (enl. D. A:s åsigt) förvillade idéer framskymta, så får förf. förlåta att D. A. också vidblifver *sina* protester deremot och icke anser de förra för *gamla,* och genom ångern försonade, synder.

Att D. A. haft någon del i förföljelsen mot dig från Elementarskolan, kan väl icke rimligen vara din mening? Nå väl! hvarför skall jag beskyllas äfven derför? Lika absurdt är det att påstå, att D. A. velat »uppäta och förfölja» en förf., som detta blad lofordat mer än någon annan i Sverige — och utan tvifvel snarare öfver än under hvad han förtjenat. Men »otack är verldens lön» — det påstår du dig sjelf hafva rönt af andra, och det påstår D. A. sig hafva rönt af dig.

För min del beklagar jag mig likväl icke, utan tror mig kunna vara vän af Almqvist utan att derför tycka om hvarken »Det går an» eller »Gabriële Mimanso».

Vänskapl.
W. F. D.

IV.

Till en vän i landsorten.

Stockholm den 25 maj 1864.

Redlige gamle vän!

Med innerligt nöje och kär hågkomst af vår snart femtioåriga gamla vänskap emottog jag ditt bref af den 19:de dennes med den ypperliga fotografibilden, deraf jag visserligen ser att du blifvit betydligt äldre, men bibehåller hela typen af det allvar och den redliga öppenhet, som återspeglas i de välbekanta dragen.

Med afseende å den sistnämnda egenskapen värderar jag äfven t. o. m. de utgjutelser af harm, du låter flöda öfver mina politiska åsigter i danska frågan och enkannergen min ovilja mot Aftonbladet. Jag kan icke beklaga, utan bör snarare vara glad öfver, att jag icke ens af en gammal vän tar något intryck i aftonbladistisk riktning. Viss kan du också vara derom, att samma mening delas af den stora majoriteten af upplysta läsare inom hufvudstaden, föranledt i allra senaste tider af det sätt, hvarpå detta blad fört polemiken i danska frågan och dess samvetslösa sträfvanden att inlocka vårt älskade fosterland i obotligt förderf genom ett fullkomligt *ändamålslöst* krig, för hvilket hela det öfriga Europa drar sig tillbaka. En sådan opinion om Aftonbladet delas äfven af hvarje upplyst och aktningsvärd tidning både i hufvudstaden och i landsorten, så att jag icke betviflar att den delas jemväl af majoriteten

bland dem i hela landet, som ega ett klart politiskt omdöme och en oförvillad rättskänsla, — om än motsatsen skulle kunna citeras från Halmstads lilla samhälle.

Beträffande sjelfva den danska frågan i och för sig, så känner jag lika djup harm som någon öfver preussarnes ohyggliga och barbariska framfart och önskar dessa så mycket ondt som de rättvisligen förtjena, likasom jag skattar högt danska krigshärens hjeltemodiga motstånd. Deremot ogillar och fördömer jag på det högsta *danska ministérens* okloka och utmanande politik och danska publicisternas sanslösa agitation, hvilken hufvudsakligen framkallat både det olyckliga kriget och dess förskräckliga elände. Hvad som derjemte förbittrar mig, såsom svensk, är den öfvertygelsen, att den ifrågavarande politiken tillkommit i afsigt att derigenom snärja och inveckla Sverige samt binda dess öde oskiljaktigt vid Danmarks, om man än härvid utgått ifrån den ytterst enfaldiga föreställningen, att genom en allians med det lilla Sverige med dess små ressurser skrämma det stora mäktiga Tyskland samt tvinga Frankrike och England att bistå Danmark. Hur det förhåller sig med det senare, har erfarenheten tillräckligt bekräftat. Och att Sverige, efter de mest energiska uppmaningar till Frankrike och England i dessa hänseenden, lemnadt utan ens en aflägsen förhoppning om hjelp för Danmark, skulle *ensamt* kasta sig in uti ett vidt utseende krig med ty åtföljande omätbara uppoffringar af blod och penningar, hade väl varit höjden af galenskap och Don Quixoteri och kan väl icke önskas af någon fosterlandsvän som icke är besatt af fanatism eller af Aftonbladet! Också har både Sveriges och Norges upplysta regeringar och den demokratiska norska representationen hyllat enahanda politiska åsigter. Att qvalificera en dylik politik, såsom stridande mot »rätts-, broders- och pligtkänslan» eller såsom konstruerande ett »Junkerherravälde» *borde* vara en mening, i afseende hvarå tidningarne

Aftonbladet och det svenska och danska Fäderneslandet finge stå alldeles isolerade.

Jag har ansett mig böra närmare motivera dessa mina åsigter, för att öfvertyga dig, att jag i denna sak handlar *med fullt allvar* och att om jag eger *något* anseende för »skarpsinnighet och rättrådighet», som du tillmäter mig, ett sådant ingalunda blifvit förspildt utan i stället måtte ha blifvit betydligt förökadt enkannerligen på *den* vädjobana derå jag sedan 40 år hufvudsakligen öfvat mina ringa krafter och följaktligen måste hafva företrädesvis förvärfvat mig någon både erfarenhet, insigt och omdöme. Också hafva mina politiska sträfvanden snart sagdt i intet under hela min lifstid vunnit ett så odeladt bifall af *mina redliga* vänner, och hvad jag ännu mer värderar af alla fosterlandsvänner, med hvilka jag kommit i beröring och från hvilka, kända och okända, jag emottagit tacksägelser för mitt uppträdande emot Aftonbladet. Du är det *enda* undantaget derifrån, hvilket uppriktigt smärtar mig, ehuru det i min tanke endast ådagalägger, att du af politik läser endast Aftonbladet och litar på detta, mer än ditt *eget* sunda omdöme.

Din tillgifnaste Vän.

W. F. Dalman.

V.

Till Claës Lundin i Paris.

Sevilla å Kongl. Djurgården den 10 juni 1863.

Min värderade broder!

Som du ser af öfverskriften på mitt bref har jag med de mina nu flyttat ut på den herrliga Djurgården, hvilken vid denna tiden är i sin mest retande knoppning. Om du icke känner belägenheten af stället med den prunkande titeln, så får jag säga dig, att det är ett slags palats bygdt af lifmedikus *Säve*, som gifvit det detta namn. Beläget ett stycke från Blå Porten, nedanför den gudaskona Skansen, men omskuggadt af de vackraste träd, och sålunda mera fredadt, än de flesta landsställen å Djurgården, hvarifrån jag har omkring 10 minuters land- och sjöväg till den stolta staden Stockholm.

Men nu till något annat. Och först hjertligt tack för ditt vänskapsfulla bref af den 21:sta maj. Det intresserade mig särdeles att finna dig dela *min* åsigt rörande Sveriges förhållande till polska frågan, ehuru det för Dagligt Allehandas skull bedröfvar mig, om detta blad fortfar att genom sin förblindelse allt mer och mer förlora den starka position, det stod så nära att intaga inom den aktningsvärda liberala opinionen, som redan med rätta skänkt Aftonbladet sitt förakt och som just nu så väl behöfde en representant med politisk blick och förstånd. För dem

som lika varmt som du och jag älska det gamla Sverige, och som haft och hafva tillfälle att jemföra *dess* ställning med ställningen i snart sagdt hela det öfriga Europa, måste det kännas både smärtsamt och harmfullt att varsna bemödanden att söka bringa oss ur detta lugn; att ånyo vilja likasom »tigga» oss till krig och olyckor utan någon rimlig afsigt att dermed gagna någon annan, utan endast skada oss sjelfva, med ett ord finna vår politiska literatur nästan uteslutande i händerna på några dels illasinnade, dels publicister som, likt Aftonbladets redaktörer, blindt svärja efter magisterns ord, samt slutligen vårt beskedliga Allehanda, hvilket utan tvifvel ledes af hederligt folk och goda afsigter, samt utan några mer framstående egennyttiga beräkningar, med ett ord är, efter min tanke, det enda sjelfständiga blad, men deremot saknar politisk skarp blick, och helt och hållet hvad man kallar takt, samt derutöfver låtit af några finska emigranter insnärja sig i ett politiskt nät, deruti det sitter numera helt och hållet fånget.

Lyckligtvis ser det så ut, som den europeiska politiken, åtminstone hvad Polen beträffar, frågar föga efter hvad Sverige tänker eller gör, utan ämnar tills vidare handla på egen hand. Vid sådant förhållande betyder det väl stort ingenting, att några entusiaster eller tanklösa här inbilla sig, att i polska saken ingenting kan uträttas *utan* Sverige, eller att man här firar som ett helgon en så illa noterad revolutions-*hjelte* (jag erkänner det, icke något revolutions-*får* såsom fru Carléns lilla man) som den beryktade Michael Bakunin, för hvars omstörtningsarbete jordmånen Gud ske lof här icke är särdeles fruktbar. Utmärkelsen har också inskränkt sig till en middag, der man, förutom medlemmar af några tidningsredaktioner, *halfva* antalet af polska komitén och omkring 10 à 12 medlemmar af riksdagen, icke upptäckte någon enda person af medborgerligt anseende eller inflytande, utom det att hela tillställningen hade sin egent-

liga anledning i en »blunder» hos en af statsrådets egna ledamöter att låta i Stockholms Dagblad införa en öfversättning ur Brockhaus lexikon, der »hjelten» blifvit tecknad sannskyldigt såsom en mordbrännare och förrädare mot sitt eget parti (i Dresden), hvilken berättelse utmålades såsom ett brott mot den svenska gästfriheten och hvarför våra revolutionsfår nu skulle gifva mannen upprättelse. Men hvad som häruti är bedröfligt är de liberala tidningarnes oförskämdhet att låta herr Bakunin, utan ett ord till ogillande å deras sida, sprida sådana satser som du sjelf läst i D. A., eller att det är en helt »naturlig sak» att en person, tillhörande den ryska, att ej säga den europeiska, revolutionspropagandan infinner sig i ett *främmande* land samt der anställer eller deltager i mord och plundring, för att befordra hvad *han* behager anse såsom det främmande landets frihet — en äkta jesuitisk sats och lika farlig som den grymmaste absolutism. Revolutionen kan visserligen ej sällan försvaras såsom något oundvikligt, såsom en storm som renar luften, men individen kan omöjligen försvara såsom *sin rätt* att öfverallt hvar *han* tycker något vara i olag anstifta blodbad och begagna våld. Hvad som i förevarande fall nästan gränsar till det löjliga är det Bakuninska anspråket, att hela Europa skulle revolutioneras, för att eröfra friheten åt de ryska mongolerna och sarmaterna, samt derigenom bereda vägen för grundläggandet inom det bildade Europa af ett *slaviskt* herradöme, bestående hufvudsakligen af ryssar, med en så smutsig och eländig religion som den grekiska. Och att arbeta för en *sådan* framtid, det skulle kallas att arbeta för civilisationen och friheten! Emellertid få dylika satser fri passage inom den svenska politiska literaturen, hvilket i sanning är miserabelt.

Men à propos miserabelt, så har jag under de åtta dagar jag nödgats hålla mig inne — i dag är jag G. s. l. åter ute i verksamhet — sysselsatt mig med att läsa Victor

Hugo's vidtberömda arbete »Les Miserables». Jag bekänner att det på samma gång varit en själstortur som en njutning. Det senare, i anseende till det snille och den fantasi, som der öfverflöda och de flera ypperliga tablåer, der tecknas både ur menniskohjertat och ur naturen; men en plågsam känsla inger mig likväl detta fullkomliga virrvarr af moraliska och politiska begrepp, som insveper läsaren i idel mörka dimmor, utan en ledande ljus tanke, som låter skönja hvarken början eller slut, hvarken orsak eller ändamål, men med en massa bländande fantasmagorier, som förvilla synen i stället för att klara blicken. Eget nog har jag funnit en påfallande likhet mellan Victor Hugo i detta arbete och det svenska snillet rektor Almqvist, som slutade med att rymma för att undgå galererna. Hvem vet om icke äfven han blifvit eller kunnat blifva en lika ädel man som Jean Valjean? Emellertid har det varit särdeles intressant att få en så lefvande bild af Paris för 30 år sedan; af de dåvarande barrikadstriderna, af dess gaminer — le petit Gavroche är kanske den sannaste och ypperligaste figuren i hela boken — af Paris kloaker på den tiden och slutligen af slaget vid Waterloo o. s. v. Såsom drama betraktadt har jag knapt läst något mera osammanhängande, orimligt och sins emellan motsägande. Men vi lefva i en tid af öfverdrifter, af dueller mellan stridiga åsigter och framför allt i en tid med behof af retmedel för slappade sinnen; detta förklarar möjligheten af den oerhörda cirkulation, detta machverk, denna röra ef episoder vunnit både i Frankrike och annorstädes.

Men innan jag slutar, skall jag väl tala något om vår riksdag. Sedan jernvägsfrågorna, hvilka kunna sägas hafva gifvit den sitt egentliga lif, blifvit hufvudsakligen afgjorda och det intrigerande partiet (som hos Aftonbladet räknat sitt hemliga stöd) dervid lidit nederlag, ha arbetena liksom domnat af, ehuru de för landet vigtigaste frågor befunnits

på dagordningen. En märklig reaktion har inträdt i tullfrågan, der jordbruks- och fabriksintressena slutit allians, hvilken likväl för tiden mindre gält saken, eller sjelfva tullsatserna, än finansministern baron Gripenstedt, en man med den största parlamentariska talang, som troligen någon svensk minister hitintills kunnat berömma sig af och som i många riktningar fört landet framåt, men hvilken tillika i visst fall möjligen tillvägagått allt för bröstgänges och, isynnerhet hvad vårt kreditväsende beträffar, tilläfventyrs allt för djerft, hvarför också de konservativa och betänksamma helt naturligt tagit sig stor förskräckelse till. Emellertid har statsfinansernas lysande ställning föranledt både regeringen och ständerna, den förra att begära och de senare att bevilja så betydliga anslag, att man börjar blifva bekymrad för en statsbrist af åtskilliga millioner. Ännu återstå likväl de vigtiga lagfrågorna, äfvensom näringsfrihetsfrågan, uti hvilka man tyckes vilja gå till botten såvida man icke, som jag nästan befarar, stannar i stöpet. Uti representationsfrågan har det länge varit alldeles yst. Det ser nästan ut som man icke fordrat något mer, än att regeringen genom ett *förslag* skulle tysta munnen på skriket, och för resten blindt litade på framtiden. De mera tänkande äro likväl icke till denna grad trygga och bekymmerslösa, och inse redan det stora misstaget uti förkastandet af förslaget om »årliga riksdagar», hvarigenom åtminstone *någon* verklig reform vunnits och man åtminstone haft *en* fogel i hand, hvilket som ordspråket lyder, är bättre än *tio* i skogen. Ett ibland de mest slående bevisen på tanklösheten hos våra reformvänner par excellence är att just dessa ifra som mest för att Sverige skall rusta till krig, att det skall blanda sig i Europas politiska angelägenheter, att det skall frammana revolution, hvilket naturligtvis, om det inträffade, skulle blifva det starkaste af alla hinder *mot* en representationsreform och det osvikligaste stöd för den inre

konservatismen; men *så* långt sträcker sig icke våra framtidsmäns förutseende, hvilket i sanning är bedröfligt.

Med särdeles intresse läste jag i går ditt bref från Paris, angående valkampen, glädjande mig, liksom du, mindre åt den partiela seger, oppositionen vunnit, än åt det lugn, hvarmed den vunnits. Hvilken omätlig skillnad emellan Paris 1863 och Paris under Ludvig Filip, då ingen annan yttring af missnöjet kunde göra sig gällande, än genom barrikader, gatustrider och mordförsök. Min tro och min förhoppning är, att Napoleon nu väl inser hvad klockan är slagen och att hans politik kommer att i väsentlig mån rätta sig derefter, ty *hans* styrka ligger just deruti att han är »l'incarnation de la France» och att således han, lika litet som sin onkel på den tiden, *kan* blifva impopulär hos den stora massan, hvars sympatier han säkert skall förstå tillvinna sig äfven under det hotande parlamentariska oket. Och att detta, om man rätt förstår sin sak, icke är särdeles tungt och besvärligt, det bevisar bäst det fria *Englands exempel,* der, säge hvad man vill, hela landets öde hvilar hos några tjog utmärkta personligheter, hvilka väl förstå *Englands behof och intresse* och i manlig konseqvens handla derefter, med ett temligen förnämt förakt för skriket, vare sig å den ena eller andra sidan. *Detta* är i min tanke den *stora* politikens både hemlighet och konst. Allt annat är mer eller mindre kältrings eller sentimentalitets politik, och en sådan duger numera mindre än förr, i samma mån som nationalitetsprincipen mera trängt tillbaka kosmopolitismen. Här ser du in nuce måttstocken för mitt omdöme angående den högre eller lägre statsmannavisheten hos nutidens regenter och tillika hufvudmotivet hvarför jag så envist fasthåller att försvara Napoleons politik, med undantag för den mexikanska frågan, deri jag fruktar att den sluge mannen råkat i en råttfälla och blifvt öfverlistad af den gamla räfven i drottning Victorias kabinett.

Ännu är ingenting afgjordt i afseende på min utflykt åt kontinenten i år, men min håg står dit, det kan du lita på, och framför allt till Paris, der jag tycker mig lefva just i Europas hjerta. Ensam reser jag likvisst icke, i anseende till de senast inträffade oroande sjukdomssymptomerna, men äfven om jag icke personligen infinner mig hos dig, så vill jag dock icke försumma att genom ett och annat förtroligt meddelande på detta sätt förflytta mig till mitt favoritställe och till dig, med hvilken jag i så mångt och mycket delar både åsigter och känslor. Tänk du ock någon gång på att med dina angenäma underrättelser fägna

din tillgifne vän
W. F. Dalman.

VI.

Tvänne breffragment från landshöfding Sandströmer och biskop Tegnér*.

1.**

Hvad som eger mesta intresset för dagen är naturligtvis Canroberts besök. Att det ej är gjordt blott för ceremoni, kan man taga för afgjordt, ehuru verkliga föremålet torde i det längsta fördöljas. — Att man, på ett eller annat sätt, fordrar Sveriges deltagande, synes dock vara sannolikt. Måtte man blott icke nu alltför hastigt och obetänkt göra höger om vändning, ty det är ej så att leka med, att uppoffra den lyckliga ekonomiska ställning, hvari vi nu befinna oss, för att kasta oss ut i ett krig, att man icke förut bör vara viss, att meningen på allvar är att stäcka den ryska kolossens makt. Detta är, efter min tanke, det syftemål, som egentligen bör kunna mana oss till deltagande, ty Finlands återinförlifvande med Sverige *numera*, tror jag blifver förenadt med så många svårigheter och ledande till så många framtida förvecklingar, att det sannerligen är högst tvifvelaktigt, om det ens vore med Sveriges verkliga fördel öfverensstämmande. Situationen är emellertid ytterst vigtig. På det närvarande ögonblicket beror sanno-

---

* Det Sandströmerska brefvet är utan tvifvel skrifvet till Dalman; huru det förhåller sig med det Tegnérska, våga vi ej afgöra, men det fans bland Dalmans efterlemnade papper och är, såsom hittills otryckt, förtjent att anföras.

** Detta bref från landshöfding Sandströmer saknar datum, men är skrifvet 1855, enligt hvad man finner af innehållet.

likt Sveriges öde för långa tider. Måtte ingen förbise detta. Men måtte ock hvar och en betänka, att den nu pågående striden har en djupare betydelse, än blott frågan om några landvinningar. Den gäller den friare samhällsutvecklingens befrämjande och stadfästande i Europa samt hämmandet och tillintetgörandet af de styrelsegrundsatser, som uti Ryssland haft sitt föredöme och stöd. Det är ock derför, som det konservativa partiet i alla länder åtminstone egnar Ryssland sina välönskningar, om det ej kan göra mer. Schinkels minnen hafva som ett åskslag uppväckt och framkallat de icke qväfda, men tystnade opinionerna i landet. Nog tycker jag, att vederbörande, af allt hvad som nu föregår, borde finna, huru det verkligen låter och hvarthän det kommit och skall komma genom sympatier för det konservativa partiet. Hvilken skilnad emot tänkesättet 1844. För den, som menar väl med både öfverhet och folk, är det verkligen smärtsamt, att se den nuvarande ställningen och beklagligt att icke ögonen kunna öppnas. Nu vore likväl rätta tidpunkten att, med ett raskt steg, hoppa ur den trollring, hvarmed det konservativa junkerpartiet omhvärft vederbörande, men det måste då ske allvarligt och öppet. Misstag äro menskliga, men det är storsint att erkänna och rätta dem. Ingen har ock lättare att göra en sådan förändring, än den som börjat med att adoptera de liberala åsigterna och höja framåtskridandets banér. Då man det gör, bör man vara trodd att man återgår till sina *verkliga* tendenser och att man blott genom missförstånd om allmänna tänkesättet frånträdt dem. En försoning vore således lätt tillvägabragt, förtroende och den fordna lifliga tillgifvenheten skulle snart återvända och om än ett litet kotteri återtoge sin fordna harm, tror jag, att den allmänna belåtenheten skulle derför gifva en riklig ersättning. — Skulle de politiska förhållandena förändra sig och äfven vi indragas i det stora dramat, påkallande stora ansträngnin-

gar och uppoffringar, anser jag det vara alldeles oundgängligt att utplåna det missförhållande, hvars tillvaro icke kan bestridas, och att återväcka den fordna entusiasmen. Med den kan allt uträttas — men derförutan befarar jag blott nya svårigheter. — Nationen lärer nog dessutom spegla sig uti exemplen från senare tider, då det lyckades att genom krigsberedelserna och hvad derpå följde undanskjuta den friare utveckling af våra samhällsförhållanden, som började år 1809 och, i sammanhang dermed, alla de personer, hvilka hyllade dessa åsigter. Skall Sverige ansluta sig till vestmakterna, så lärer ock nationen fordra, att ledningen af landets angelägenheter anförtros åt personer, som förtjena och ega allmänt förtroende och då torde junkerpartiets dagar snart vara räknade. Måtte emellertid allt leda till det bästa. Det är min uppriktiga önskan och äfven förhoppning.

Östrabo den 6 januari 1840.

2.

I morgon reser jag till riksdagen. När jag kommer åter och riksdagen slutas, må Gud veta. Betänklig blir den visserligen, ty en ovanlig mängd demokratiska eller rent af jakobinska kruditeter jäsa i opinionen. Flera misstag äro också onekligen begångna å styrelsens sida. Vi ha återkommit till Hattar och Mössor, endast med den skillnad att hufvudena derunder äro sämre. »To be or not to be, that is the question» för svenska monarkien, för samhällsordning och förnuft i Sverige. Kunna ej de två första stånden, adel och prester förenas, så är det omöjligt att styra riksdagen. Pöbeln i borgare- och bondeståndet håller

nog tillhopa; och tyvärr fruktar jag att de äfven i de 2 andra ståndén få en stark minoritet för sig. Segra de, så är upplösningen närmare än mången tror och vi äro då bjudna på det gamla Sveriges begrafning, det Gud afvände. Tempus dabit.

Vänskapsfullt

Es. Tegnér.

Som läsaren finner, äro de ur Dalmans papper anförda utdragen, med ett undantag, egentligen af politisk beskaffenhet. Detta — episteln till Almqvist — försvarar dock äfven sin plats, såsom vitnesbörd om den sjelfständighet hvarmed Dalman undandrog sig ett literärt diktatorskap, hvilket eljest vid denna tid gjorde sig gällande i kritiken så inom som utom hufvudstaden.

Denna sjelfständighet visar sig hos Dalman äfven på det politiska området, i förening med en egenskap, som i väsentlig mån beredde hans framgångar på den praktiskt juridiska banan, att nämligen med skarp blick — till och med sedan det lekamliga ögat slocknat — kunna urskilja sjelfva »punctum saliens», det i hvarje fråga väsentliga, och klart utreda det samma. Derför är hans riksdagshistoria, trots enskilda misstag, en värdefull handledning och uppslagsbok; derför kunde han ock vid fylda 79 år utreda en rättegång af synnerligen invecklad natur.

Men är det än sant att, såsom en af våra förnämsta skriftställare uttryckt sig, »döden har sin smekmånad liksom äktenskapet», så böra vi dock icke underlåta att, jemte Dalmans nu antydda förträffliga egenskaper, anmärka äfven hans väsentliga svaghet: en alltför stor godtrogenhet, hvilhen förledde honom att såsom publicist rätt ofta förlöpa

sig. Att han sjelf erkände sina misstag, bidrog ej att utplåna dem och medförde blott gyckel öfver hans ärlighet. Tidningspolemiken försvarar i detta afseende rätt kostliga scener och ett af hans anförda bref till Hierta är ock i detta fall ganska karakteristiskt.

Äfven i fråga om personer på samhällets höjder fick Dalman se förhoppningar besvikna och föranleddes derför äfven att ändra sina sympatier. Såsom bekant är, tillhörde han oppositionen under Karl Johan och var äfven en bland dem som bygde stora förväntningar på hans son och efterträdare. Att konung Oskar icke fullt motsvarade de samma, är ej heller någon hemlighet; under första åren af hans regering var emellertid Dalman ännu synbarligen intagen af beundran för regenten. Härom vitnar den berättelse, som Dalman nedskref i juni 1850 omedelbart efter en audiens hos konungen, hvarvid han åt h. m:t öfverlemnade sin broschyr om det hvilande representationsförslaget. Vi föreställa oss att denna lilla interiör är för åtskilliga bland våra läsare okänd eller bortglömd, hvarför vi anföra detta ganska intressanta aktstycke, lydande som följer:

Dalmans audiens hos konung Oskar I.

Konungen: Jag tackar er för den skrift ni öfverlemnat mig, jag har förut derom tagit kännedom. Den visar, att ni väl studerat er in i den vigtiga representationsfrågan och klart uppfattat densamma och den betydelse den eger för nationen. Jag har derför med nöje befalt inköp för statens räkning af ett betydligt antal exemplar af eder skrift för att spridas genom landshöfdingarne och med Posttidningen. Jag tror tiden just nu vara inne att verka för sakens framgång, och att det sker bäst genom att upplysa folket om innehållet och den verkliga meningen af mitt förslag. Jag tackar herr Dalman för dess varma bemödanden i detta fall.

Jag svarade: Att höra Eders Maj:ts nådiga ord, är för mig på det högsta smickrande och fördubblar min underdåniga tacksamhet för det bidrag Eders Maj:t lemnat af stadsmedel, för utgifvandet af mitt lilla arbete.

Men icke blott för enskild räkning, ännu mer för fosterlandets, uppfylla Eders Maj:ts ord mig med glädje. Jag har nämligen, om Eders Maj:t tillåter mig tala öppet, mångenstädes hört, att Eders Maj:t skulle hafva förlorat i intresse för den stora frågan; och denna farhåga, den jag sjelf dock hvarken någonsin hyst eller kunnat hysa, har ännu återhållit många att decidera sig. Svensken ser i allt upp till sin konung. Han vill i Eders Maj:ts eget öga läsa, från Eders Maj:ts egen mun höra hvad kungen vill. Och när han vill hvad rätt och sant är, följer honom troget svenska folket.

Konungen: Ja, svenskarne äro ett godt folk, när det får följa sin egen ingifvelse; men det lyssnar stundom lätt till falska profeter. Det ha flere af Sveriges konungar fått erfara. Det smärtar mig, att mina afsigter i representationsfrågan kunnat misskännas. Det är ej rättvist. När ständerna icke kunde komma öfverens om ett hvilande förslag, tog jag sjelf initiativet. Derefter har jag ansett saken böra få af allmänheten begrundas och diskuteras utan någon regeringens inblandning. Först nu hafva jag och min regering ansett tiden vara inne att mera direkt uppträda, sedan de radikala reformsällskapen tyckas hafva spelt ut sin roll, och handlingens tid, jag menar riksdagen, nalkas. Jag föreställer mig också, att det cirkulär, som från min justitieminister afgått till landshöfdingarne med befallning om utdelning af representationsförslaget och tabellerna, öfvertygat en hvar, som läst det, att jag anser kännedom om förslaget vara af *synnerlig vigt,* och när ärendet anmäldes i min konselj, var det *jag sjelf* som dikterade dessa ord, hvilka väl icke kunna förstås annorledes, än att jag anser af synnerlig vigt att mitt förslag antages. Annat kan för närvarande icke göras.

Interlokutören: Utan tvifvel hafva de åtgärder Eders Maj:t och dess regering nyligen vidtagit för att sprida en sann och fullständig kännedom om förslaget haft ett stort inflytande på opinionen, som på senaste månader märkbart höjt sig i värme och intresse för Eders Maj:ts förslag, och många förut tveksamma ha derigenom blifvit trygga, men mycket återstår ännu att göra. Hvad som icke kan göras offentligt kan ofta göras på enskild väg och då jag nu med den innerligaste fröjd sjelf hörer, att Eders Maj:t lifligt deltager i allt hvad som kan uträttas för den goda sakens framgång, så dristar jag i underdånighet anmäla, att några fasta vänner af Eders Maj:ts förslag, i spetsen för hvilka står friherre W. F. Tersmeden, nyligen sammanträdt, i ändamål att bilda en enskild förening, för att söka befordra kunskap och intresse för frågan, dels genom meddelanden till pålitliga vänner i landsorten samt genom deras kraftiga medverkan och bemödanden, dels genom spridande af populära skrifter i ämnet. Jag har för detta ändamål, utöfver de af staten inköpta exemplar, låtit på

enskild bekostnad trycka 1,500 exemplar af den utaf mig utarbetade analys af förslaget. I alla landsorter skola listor utsändas för att påtecknas af dem, som vilja på detta sätt understödja saken, förbereda valen m. m. När man derefter kan beräkna sin styrka, blir det tid att närmare riksdagen framträda offentligen. Sådan är föreningens operationsplan. Jag hoppas Eders Maj:t icke misstycker detta steg?

Konungen: Tvärtom, jag gillar det fullkomligt, man uträttar dermed vida mer än med så beskaffade reformsällskap, der man släpper in hvem som helst, och hvilka, från början utan tvifvel välmenande, nu nedsjunkit till en nullitet eller ett åtlöje, sedan med få undantag alla personer af anseende och förtroende i det allmänna dragit sig tillbaka derifrån. Det är således rätt sedt, att I viljen känna de personers tänkesätt och afsigter, med hvilka I förenen eder. Er plan är god. Jag önskar uppriktig framgång deråt.

Interlokutören: Tillåtes det mig säga detta åt föreningens ledamöter?

Konungen: Mycket gerna.

Hans Maj:t yttrade derefter några ord om Örebromötet, men sade sig derom känna föga, emedan H. Maj:t de senare dagarne ej hunnit läsa tidningarne.

I möjligaste korthet meddelade jag nu en redogörelse derför jemte några anekdoter. Hans Maj:t hade dervid åtskilliga träffande infall om ett och annat, samt yttrade slutligen: De der Örebroherrarne tyckas således icke vara alls farliga. Så har jag trott från början. Deras uppträdande tyckes numera endast vara för syns skull. Ni underlåter väl icke att framhålla detta?

Sedan jag derefter slutligen lyckönskat H. Maj:t till den stora glädje som träffat så väl konungahuset som det svenska folket genom h. k. h. kronprinsens förmälning med en dotter ur en stam af frihetens hjeltar, gaf konungen mig ett fast handslag med dessa ord: »Tack, herr Dalman! Tröttna ej i edra fosterländska bemödanden, jag håller eder räkning derför; låt oss arbeta gemensamt.»

Andas denna relation en påtaglig belåtenhet, så finner läsaren deremot i ett bland de meddelade brefven ganska omisskänliga tecken att ett visst missnöje med vederbörande sedermera inträdt hos Dalman. Under sina senare lefnadsår uttryckte han ock en vida större kärlek för Karl Johan, än man skulle väntat. Men »major e longinquo reverentia», heter det ju, och Karl Johans kraftfulla personlighet kom

att för Dalman omsider stå i en något förklarad dager, i synnerhet i jemförelse med den nästföljande konungens mindre öppna väsen och regeringskonst.

Om ännu ett par eller tre regeringar fick Dalman vara med åtminstone som passivt vitne, och äfven om några nya partigrupperingar, till och med landtmannapartiet. För den sistnämnda saknade han sympati, och alltså var han en bland dem som icke genom den efterlängtade representationsreformens genomförande såg vunnet hvad han för landet hoppats. Från och med 1868 saknade han ock ett bland de fysiska vilkoren för ett mera aktivt deltagande i det politiska lifvet, hvarvid hans ålder säkert eljest icke skulle ha utgjort något hinder. Nyssnämnda år drabbades han nämligen af det svåra slaget att nästan fullständigt beröfvas sina ögons ljus. Han bar sitt öde utan att knota och egnade sig med en märkvärdig energi åt det under sådana omständigheter mångdubbelt försvårade och tröttsamma värfvet att, med hjelp af föreläsningar ur riksdagsprotokollen, dikterande utarbeta sin i åtta häften utkomna historik öfver våra ståndsriksdagar 1809—1865. Förutom riksdagstaflorna, innehåller detta verk, såsom våra läsare redan sett, äfven fristående episoder ur den gamles politiska bana och associationer. Ett på grund häraf ganska vidlyftigt kapitel är egnadt åt redogörelsen för den norska frågan i slutet af 1859 och början af 1860. »Med anledning af den snart sagdt fiendtliga stämning mot Sverige» — skrifver Dalman härom — »som inom norska stortinget vid många tillfällen uppenbarat sig genom vägradt tillmötesgående å från Sveriges sida gjorda framställningar angående dels handels- och sjöfarts-förhållandena de begge rikena emellan, dels det norska försvarssystemets reglering med hänseende till föreningen med Sverige, dels norska eller svenska domars ömsesidiga exekutiva kraft samt rörande i öfrigt ett mera tidsenligt ordnande af de unionela

förhållandena i allmänhet, för att ej nämna de flera eftergifter, som konung Oskar I gjort Norge i afseende på konungatiteln, riksvapnet, örlogsflottan o. s. v., hade inom Sverige ett väl grundadt missnöje uppkommit jemte en allmän mening om behöfligheten af en fullständig revision af föreningsfördraget mellan Sverige och Norge.»

Dessa förhållanden och detta missnöje funno, vid förevarande riksdag, ett uttryck i åtskilliga inom ridderskapet och adeln samt bondeståndet väckta motioner, i spetsen för hvilka stod grefve C. H. Anckarsvärd. Närmast honom följde Dalman, som i en utförligt motiverad framställning föreslog, att rikets ständer måtte hos K. M. anhålla att, innan svar meddelades i anledning af norska stortingets beslut om ståthållareembetets upphäfvande, K. M. täcktes delgifva rikets ständer den skrifvelse i ämnet, som blifvit från Norges storting aflåten samt, efter utredning af det statsrättsliga förhållandet i denna fråga, lemna svenska folkets representanter tillfälle att deruti afgifva sitt utlåtande.

Denna motion — tillägger Dalman, hvars bref till Crusenstolpe här torde af våra läsare jemföras — förvandlades under någon tid af riksdagen till ett slags brännande fråga, hufvudsakligen i följd deraf, att den då temligen allrådande tidningen Aftonbladet, som i början lofordade och understödde motionen, efter några få veckors förlopp, norrmännen och det skandinaviska partiet till behag, helt tvärt vände om bladet och anföll motionären på ett sätt, som skilde honom från Aftonbladets reaktion, hvilken han de 8 föregående åren tillhört. Inom norska pressen väckte motionen ett nästan ursinnigt larm och en vidlyftig polemik i den statsrättsliga frågan, som Dalman då skötte i Nya Dagl. Allehanda.

Då motionen föredrogs, uppstod derom en liflig debatt, hvarvid L. J. Hierta i borgarståndet med skarp satir angrep förslagsställaren. »Herr Dalmans motion och derför

anförda skäl» — sade han — »påminna mig om den bekanta besvärjelse-scenen i operan Friskytten, deri jägaren Kasper är sysselsatt att stöpa frikulor af allehanda ingredienser, först det högra ögat af en vipa och sedan det venstra af en varglo, och så några glasbitar af sönderbrutna kyrkofönster, och ändå fordras för att åstadkomma det påräknade resultatet att ropa: *Hjelp, Samiel!* Jag önskade blott, att det oväder man nu försöker besvärja upp emot norrmännen och deras sjelfbestämningsrätt icke måtte i en framtid komma att erinra om det ställe i Friskytten, der Samiel yttrar: sex skott gå fritt, det sjunde är mitt.»

Emellertid hade Dalman den tillfredsställelsen, att hans motion icke blott blef remitterad till ekonomiutskottet, utan äfven, enligt motionärens hemställan, kommunicerad med ständen. Det utlåtande, som i ämnet afgafs af ekonomiutskottet och hvilket torde kunna anses såsom ett alster af sekreteraren i utskottet, sedermera bankofullmäktigen herr A. W. Dufvas penna, tillstyrkte att riksens ständer måtte i skrifvelse till K. Maj:t anhålla, det K. M. måtte täckas, genom en af svenska och norska män bestående komité eller på annat sätt, som K. M. funne lämpligt, låta verkställa revision af stadgandena för föreningen mellan Sverige och Norge och uppgöra förslag till ett nytt föreningsfördrag samt derefter till rikets ständer och Norges storting aflåta nådig proposition, med förslag till fullständigt ordnande af föreningsförhållandena de båda rikena emellan. Rikets ståndens beslut expedierades, sedan voteringar försiggått i ständen uti en till K. M. i april 1860 aflåten skrifvelse, hvari de i utskottsbetänkandet afgifna motiven lades till grund för framställningen.

Med lätt förklarlig belåtenhet yttrar Dalman i sitt 1878 utgifna sjunde häfte af riksdagshistorien, att »man icke varsnat något spår af de 'vådor', som på vissa håll förespåddes af den svenska riksdagens ofvan upptagna beslut,

hvarförutan h. maj:t konungens sanktion af norska stortingets beslut om upphäfvande af ståthållareembetet fördröjts intill dess, i anledning af norska stortingets förnyade begäran, konung Oskar II år 1875 biföll den äskade förändringen, dock endast i den ordning 1860 års riksdag opinerade eller i svenskt och norskt statsråd.»

Ett annat på sin tid jäsning framkallande spörsmål, hvaråt Dalman i sin riksdagshistoria egnat en utförlig behandling, var den polska frågan, i afseende hvarpå läsaren ock torde jemföra ett af de meddelade brefven (till Claës Lundin*).

Polska frågan utgjorde på sitt sätt ett ganska betecknande föremål för riksdagens behandling (1863) eller egentligen för opinionsyttringarne härom både inom landet, tidningspressen och hos riksstånden. I följd af det allmänna deltagandet för polackarne och förbittringen mot Ryssland, stegrades agitationen allt mer och mer. Denna gaf sig slutligen luft i ett par motioner, hvilka föranledde remiss till utskott samt lifliga debatter inom riksstånden. Dessa motioner väcktes hos adeln af friherre Fabian Staël von Holstein och inom borgareståndet af rådman Björck. De åsyftade en anhållan hos K. Maj:t »att dess regering måtte, i samverkan med andra stater, som garanterat 1815 års Wienertraktat, å diplomatisk väg påyrka konungariket Polens återupprättande.»

Ur den i flera afseenden intressanta debatten på riddarhuset anföra vi blott, att friherre Manderström ganska spetsigt anmärkte, att då motionärerna begärt återupprättandet af konungariket Polen, det icke bestämts huruvida dermed afsåges konungariket Polen före 1772 eller efter 1795 eller 1833 eller någon ännu mera aflägsen tidpunkt, hvarjemte friherren meddelade att diplomatiska underhand-

* Konceptet till detta bref, så väl som till ett par andra af Dalmans ofvan anförda skrifvelser, fans bland hans efterlemnade papper.

lingar i ämnet pågått med andra makter, såsom med Frankrike och England. Adelns beslut blef en opinionsyttring med uttryckt förhoppning att K. M. måtte samverka med andra makter till Polens förmån »enligt folkrättens och menskligheten fordringar, utan att freden för Sverige blottställdes, så länge dess bibehållande vore förenligt med vårt sjelfbestånd och vår värdighet.» I prestståndet, der man tycktes anse hvarje riksdagens inblandning i fråga om regeringens utrikespolitik icke vara af grundlagen medgifven, blef ekonomi-utskottets betänkande helt tvärt utan votering afslaget. I borgare- och bondeståndet bifölls betänkandet, hvari tillstyrktes att, under uttalande af sympatier för det olyckliga landet, ifrågavarande motioner icke måtte till någon rikets ständers åtgärd föranleda.

Emellertid hade utom riksdagen inom tidningspressen, så väl i Aftonbladet som förnämligast i Nya Dagligt Allehanda och i Fäderneslandet, en häftig agitation bedrifvits, der det gälde icke mindre än att passa på tillfället att anfalla Ryssland. Detta gaf anledning till tvänne af Dalman författade artiklar i Stockholms Dagblad för den 25 april och 2 maj 1863, under öfverskriften »Krig och fred» och »Situationen», hvilka återgåfvos äfven i utländska blad. För att gifva våra läsare ett prof på Dalmans förmåga i den publicistiska stilen, anföra vi följande slående och formelt fulländade deduktion.

»Sveriges *intresse*, säger man» — skrifver han här — »fordrar att vi nu passa på tillfället att anfalla och hämnas på Ryssland, hvars ytterliga svaghet förutsättes såsom ett axiom, hvars »flotta skall bestå endast af en mängd gamla ruttna träkolosser, af hvilka de flesta icke ens kunna hålla sjön» och som saknar både penningar och kredit o. s. v. Men hvaruti skulle då Sveriges intresse bestå, motsvarande de »vidtutseende förvecklingarne» och de oerhörda »materiella uppoffringarne?» På denna fråga har D. A. visligen underlåtit svara annorlunda, än att vi derigenom »åt våra efterkommande skulle lemna en *betryggad* frihet.» Men på hvad sätt skulle då denna trygghet vinnas? Kanske genom att återvinna Fin-

land? — ty att vi skulle kunna köra ryssarne från Petersburg, *så* högt kan väl icke den djerfvaste fantasi flyga. Nå väl, blifva vi genom Finlands besittning säkrare betryggade än nu? — förutsatt att Finland verkligen numera önskar — hvilket mången betviflar — att underkasta sig Sveriges spira, och det ädla finska folket såsom fordom vill äfven i framtiden blifva det som närmast ställer sig i gapet på den, såsom D. A. yttrar sig, »öfvermäktiga och rofgiriga grannen!» För vår del kunna vi svårligen med något slags uppriktighet besvara denna fråga med ja. Efter vår tanke är hafvet en säkrare förmur mot Rysslands angrepp än Finland någonsin varit det. Vi föreställa oss äfven, att Finland ännu bibehåller och så länge dess kultur varar måste bibehålla en så beskaffad kärlek för Sverige, att det möjligen torde vara lika svårt att förmå finnarne till ett härnadståg mot Sverige för Rysslands räkning som att tillintetgöra Finlands egen tillvaro. Dessutom tro vi, att genom en återeröfring af Finland Sverige måste blifva långt mer blottställdt för Rysslands »rofgirighet», än vid motsatt förhållande. Sverige skulle då ånyo se sig nödsakadt att städse hålla sig färdigt till krig — hufvudsakligen för att försvara Finland. Men den tiden är förbi, då Sverige *kunde* vara en eröfrande stat; det är nu förvandladt till en *kulturstat*, som bör skörda sina segrar på åkerfälten i stället för på slagfälten, som under en allt mer och mer utvecklad inre frihet och under i öfrigt lyckliga samhällsförhållanden må kunna lugnt och tryggt framgå på industriens och bildningens bana.

Utan någon feg fruktan eller sorglös likgiltighet i känslan af sin inre kraft och sina inre tillgångar, bör Sverige, städse beredt till ett starkt *försvar*, det medgifves, likväl aldrig blifva det utmanande. Detta är, som vi våga påstå, under närvarande förhållanden Sveriges sunda och rätta politik. Vår yttre historia är redan outplånligt ristad i häfderna. Det är en bautasten, som icke *kan* förstöras. Äfven vår inre historia, med en lagbunden frihet från hedenhös, visar lika många vackra blad som något annat lands; men dessa blad skola, som vi hoppas, än vidare fullskrifvas, icke med dödsrunor, men med runor på humanitetens och civilisationens lefvande och af hela menskligheten förstådda språk».

Vi afsluta med detta utdrag våra kommentarier till de Dalmanska brefven och skola nu blott tillägga några få notiser rörande hans senare lefnadsår.

Den utmärkta juridiska skarpsinnighet, hvilken för vår bränvinslagstiftning (1854) i ganska väsentlig mån togs i anspråk — i det sekreteraren i det af ständerna tillsatta ut-

skottet, J. P. Theorell, ständigt förfrågade sig hos Dalman, hvars alla anmärkningar blefvo af utskottet iakttagna — denna skarpsinnighet föranledde att den gamle blinde mannen ännu under det senaste årtiondet allt som oftast enskildt anlitades som rådgifvare af de i samhället högt betrodda. För öfrigt fortfor han såsom praktiserande jurist och förde med framgång åtskilliga vigtiga rättegångar, såsom om Hjelmarens sänkning m. fl. Ännu under förlidet år var Dalman, såsom redan antydt, sakförare i ett invecklad mål (angående donationsjord, gent emot Örebro stadsfullmäktige), hvaraf han i Stockholms Dagblad 8 oktober 1880 i korthet meddelade en utredning som, genom sin klarhet i belysningen af hvad högsta Domstolens utslag egentligen innebar, förvärfvade sig läsares erkännande. Antagligen kommer denna tvistighet att utredas på administrativ väg, men emellertid sitta Dalmans parter, på grund af hans åtgörande inför rätta, ännu så att säga i orubbadt bo. Åtta dagar före sin död dikterade han med fullkomlig redighet en inlaga till högsta domstolen angående samma mål.

Den krets af gamla umgängesvänner, hvari W. F. Dalman gerna trifdes, hade under de senaste åren betydligt glesnat, men ännu innevarande år var han en afton med i ett lag af sju »unga gubbar» — i fall vi i god mening få begagna detta uttryck — hvilkas sammanlagda ålder utgjorde den ganska respektabla summan af 550 år. Kort innan Dalmans dödstimme slog (natten mellan den 1 och 2 februari) afhörde han ännu med oförminskadt intresse en anförvandts uppläsning af dagens tidningar och särskildt af de utländska telegrammen och ådagalade sålunda nästan in i dödsminuten sitt deltagande för allmänna angelägenheter

A. W. A.

Två apologeter.

Till dagens Stockholmskrönika höra professor von Schéeles och teologie assistenten Norrbys föreläsningar, hvilka af åtskilliga anledningar ådragit sig ganska mycket uppseende. Den som skrifver dessa rader har en särskild rättighet, för att icke säga skyldighet, att tillägga ett nytt drag i en länge sedan påbörjad karakteristik, i det han nämligen för snart ett tiotal af år sedan uti en af hufvudstadens tidningar (Aftonbladet för den 27 januari 1872) först fäste uppmärksamheten på det nya sätt att utdrifva djeflar, hvilket af d. v. docenten von Schéele med beröm omförmälts i Teologisk Tidskrift och hvilket i hast förvärfvade sig en stor ryktbarhet, men ådrog sig af den svenska pressen ett ännu större ogillande, förmodligen i väsentlig mån på grund deraf, att det icke var en okunnig »kolportör», som framlagt den kristliga berättelsen (om besvärjaren pastor Blumhardt, det besatta fruntimret, och hin håles framkrypande i spikform), utan i stället en person med akademisk bildning, till och med en universitetslärare.*

Ej långt derefter (Aftonbladet 1873, 26 februari) togo vi oss friheten påpeka en ny bedrift af samma person, då han nämligen, likaledes i de svenska teologernas förnämsta språkrör, företagit sig att med de gröfsta beskyllningar, hvilka då länge sedan varit af kritiken vederlagda, öfverösa Voltaires minne. Beskyllningarne voro af det slag, att en

* Möjligen berodde hela den uppbyggliga historien blott på ett öfversättningsmisstag af hr von Schéele, eller kanske af någon tysk sagesman i andra hand, som ej haft reda på att ordet *clou* betyder icke endast *spik*, utan äfven *spikböld*. Att en förment »besättning» utbrutit i spikbölder, hvarefter den sjuka tillfrisknat, vore åtminstone icke ett så vanvettigt fantasifoster som de von Schéeleska spikarne.

bildad man, med någon kännedom om literaturhistorien, omöjligt skulle kunnat å nyo frambära dem, så vida han icke — bedröfligt att antyda, men det fins intet annat förklaringssätt — skrifvit mot sitt bättre vetande.

Och nu! Vi lemna professor von Schéeles föreläsningar i allmänhet i sitt värde, men i afseende på *ett* uttalande, hvilket icke blifvit af kritiken närmare nagelfaret, måste vi förklara: Så talar icke en bildad man, så vida han icke talar mot sitt bättre vetande. Föreläsaren anförde nämligen bland annat såsom ett faktum, att blott ett försanthållande af hvad kyrkans män lära, kan medföra verklig samvetsfrid och tillfredsställelse, medan rationalisterna i grund och botten alltid, men i synnerhet då döden nalkas, bära på ofrid och oro. Förf. af denna uppsats påminner sig lifligt hvad Aug. Sohlman en gång i detta afseende yttrade i kretsen af vänner: »Om jag någon gång skulle blifva så sjuklig och försvagad, att jag hyllar den kyrkliga ortodoxien, så kommen ihåg mig sådan jag var i mina friska dagar.» Aug. Sohlman fick slippa att se sina ideal blekna, men mången frisinnad man har på grund af nyssnämnda omständigheter, sjukdom och ålderdomssvaghet, råkat i denna olyckliga ställning. Det är dylika exempel, som föreläsaren förmodligen, om så påfordras, kan triumferande framdraga, men han måste ovilkorligen veta att det fins minst lika många exempel på motsatsen och att alltså hans slutsats är falsk. Nog har väl föreläsaren hört något talas om den för sin inre harmoni bekante »store hedningen» Goethe? Eller om Joh. Henr. Kellgrens dödsbädd? Månne någon af dem längtade att upptagas i kyrkans sköte? Eller kanske var det fallet med honom, som till inskrift på sin graf på den lilla kyrkogården vid Greifswald bestämde de gripande orden: »O du lefvande guddomlighet! Du själ af min själ! Din har jag varit, dig tillhör jag» — behöfva vi kanske uppgifva namnet: Thomas Thorild?

Det vore en lätt sak att öka förteckningen på de ädla fritänkare, hvilka säkert känt ett högre samvetslugn än de som af auktoritetstro säga ja och amen till kyrkans dogmer, och hvilka utan rädsla kunnat se äfven döden i ögat. Vi nöja oss dock dermed att inför dessa nyss anförda namn beklaga att ett så ömkligt »bevis» på ortodoxiens sanning kunnat framställas från en kateder i Vetenskapsakademiens hörsal af en professor från Upsala, och framför allt beklaga vi att de för den »rena» läran intresserade vilja använda dylika apologeter.

På de sedermera härstädes hållna föreläsningarne af teologie assistenten *Norrby* anse vi ej skäligt att närmare inlåta oss, eftersom till och med »Väktaren» funnit dem vara till sin form af en väl »drastisk» beskaffenhet, d. v. s. flödande af glåpord mot dem som förfäkta andra vyer än hr Norrbys, och som derför af honom undfått titeln »andliga qvacksalfvare» m. fl. lika smakfulla epitet. I afseende på innehållet i hr Norrbys föredrag tillåta vi oss dock påpeka ett förhållande, som märkvärdigt nog, hittills synes undgått uppmärksamheten, nämligen att hr N. väsentligen plagierat Ernest Navilles föreläsningar öfver det ondas problem. Vi skola korteligen ådagalägga detta genom att anföra några rader ur Teologisk Tidskrift 1872, hvari Navilles då i svensk öfversättning utgifna föredrag refereras. Det heter der:

»Förf. börjar här med det ondas motsats, *det goda;* ty, säger han riktigt, »vi kunna icke klart fatta hvad det onda är, om vi icke ha en sann idé af det goda.» Detta bestämmes derför först till sin idé och till sin natur, äfvensom den borgen vi hafva för dess verklighet och förverkligande uppvisas. Det goda förklaras kort och godt såsom »den ordning, hvilken bör vara», och det så, att denna ordning på en gång får betydelse för alla själens förmögenheter och med afseende på dem kan göra sig gällande. Utvecklingen af denna det godas idé är särdeles djup, någon gång dunkel, men allt igenom utmärkt för grundlighet i bevisföring. Detsamma kan sägas om den närmare bestämning, som förf. gifvit af det godas natur. Denna sättes i förverkligandet af kärlekslagen, såsom den der ensam är mäktig att framalstra en pligtlära med inre enhet, en

pligtlära i lefvande system. Denna afdelning ger förf. anledning att upptaga och gendrifva ett gammalt men tillika nytt påstående, att det nämligen icke skulle finnas något godt i sig, något verkligt och absolut godt utan blott ett tillfälligt, ett temporärt och arbiträrt eller konventionelt, att det således icke skulle gifvas någon permanent regel för det goda, icke någon moral upphöjd öfver tidsmeningar och vexlande seder. Medgifvande sedernas vexling och lemnande fritt utrymme åt den yttre olikhet, som olika tidsförhållanden och nationela egendomligheter kunna medföra, framhåller förf. gent häremot med eftertryck det godas evighetsnatur. Innan förf. lemnar afdelningen om det goda, besvarar han frågan om borgen derför: »Det goda förutsätter Gud, och Gud borgar det goda.» — Detta afhandlas nu allsidigt i flera särskilda afseenden. Då, såsom vi hört, det goda blef bestämdt såsom det, hvilket *bör vara,* låg nära till hands att definiera det onda såsom det, hvilket *icke bör vara*» o. s. v.

För den händelse redaktionen af Teologisk Tidskrift skulle anse sig böra införa referat öfver teologie assistenten Norrbys 1881 i februari hållna föreläsningar, hafva vi ansett oss böra härmed påpeka, att tid och möda kunna besparas genom att aftrycka den 1872, i sjette häftet af nämnda tidskrift förekommande uppsats, hvarur vi här ofvan anfört ett litet utdrag hvilket man behagade jemföra med innehållet i hr Norrbys första föredrag, som genom sin förmenta originalitet och sitt från Naville lånade tankedjup lär gjort intryck på åtskilliga af åhörarne. Om blott uttrycket »*föreläsaren*» insättes i stället för »*författaren*», samt namnet *Norrby* i stället för *Naville,* så skall ingen, genom den härmed vördsamligen föreslagna anordningen, märka någonting obegripligt. Planen för föredragen är nämligen i hufvudsak densamma, de väsentliga definitionerna (på det goda och det onda m. m.) äro äfven desamma, och blott språket är något olika, ty Naville är en fin och human personlighet — hvad hr Norrby är, vilja vi icke säga.

A. W. A.

Anekdoter och karaktersdrag.

Riksens ständer på sommarnöje. Ehuru våra tidstaflor egentligen äro egnade åt det omedelbart närvarande, finna vi intet hinder att någon gång kasta en blick äfven på det förflutna.

Den riksdagen under Karl Johans tid (1840—1841), då kabinettskassan var mycket på tal, hände det, att en aktad köpman i Stockholm beslöt sig för att med sin familj och några vänner göra en utfärd till Rydboholm. Han ansåg sig emellertid skyldig att hos excellensen Brahe begära tillstånd att med ett större sällskap gästa det vackra stället. Brahe, uppvaktad och tillfrågad, ville ej genast afgifva svar, utan bad mannen komma tillbaka. Under tiden meddelade han ärendet för sin konung, som blixtsnabbt insåg att denna blott enskilda tillställning möjligen kunde blifva nyttig för hans stora mål: kabinettskassan efter hans önskan (100,000 rdr bko årligen till betalande af kabinettskasseskulden, uppgående till inemot 800,000 rdr bko). Hans maj:t frågade derför Brahe helt snäft: »Nå, hvad svarade ni, grefve?» — Van vid att finna sig i dylika fall, tillkännagaf Brahe att han anmodat vederbörande komma tillbaka för att få svar. »Jaha, det var riktigt» — fortfor kungen — »och då svarar ni ock att det är ni, som vill vara gästernas värd samt att det vore önskligt att så många som möjligt, icke endast borgare, utan äfven af bondeståndets ledamöter kunde göra sällskap.

Dagen för utfärden var en vacker söndag under högsommaren. Redan tidigt på morgonen syntes på vägen till Rydboholm en mängd hyrvagnar, hvilka snart alla måste hålla åt sidan för en kunglig köksvagn, som, försedd med fyrspann, körde dem förbi i full fart. Omkring en fjerdedels timme derefter kom ännu ett kungligt ekipage, som ock brådskade att komma dem förbi. I denna öppna vagn åkte excellensen Brahe, som, stående och med obetäckt hufvud, helsade dem han med största hastighet ilade förbi. Då den långa raden af åkdon med isittande gäster ändtligen hunnit till grindarne vid Rydboholms vackra park, öfverraskades man af att finna hans excellens der stående, välkomnande sitt främmande. Sedan de hunnit lemna sina åkdon och

förmodligen skakat dammet af sig, fördes de af sin nyfunne värd till en löfsal af vackra parkträd, der en frukost stod uppdukad med mat och champagne i öfverflöd. Att der åts och skålades och lefdes gladt, kan man lätt fatta, då närvarande beskrifvare påstå att de aldrig sett en så angenäm värd. — Följden var ock, att allt gick upp i glädje och njutning, och politiken blef för dagen undanskjuten. Sedan man ätit och druckit, bars excellensen i en gyldene stol, hemtad från Rydboholms slottsalar, genom parken under sång; och då derefter det gamla herresätets märkvärdigheter skådats och qvällen började, gjordes återfärden. Alla voro belåtna, alla hågkommo med glädje den framfarna dagen, utom en, som dagen derefter blef tillfrågad: »Nå, herr grefve, hur blir det med kabinettskassan?» — Vi veta alla, att den föll.